

MEIDÄN JA HEIDÄN SUOMI

Diskurssianalyttinen tutkimus samaistumisen ja eronteon kohteista WTC-iskujen 10-vuotispäivän uutisoinnissa

Tuomas Koukkunen

Tampereen yliopisto

Tiedotusopin pro gradu- tutkielma

Viestinnän, median ja teatterin yksikkö

Syyskuu 2013

KOUKKUNEN, TUOMAS: Meidän ja heidän Suomi. Diskurssianalyttinen tutkimus samaistumisen ja eronteon kohteista WTC-iskujen 10-vuotispäivän uutisoinnissa

Pro gradu-tutkielma: 81 sivua

Syyskuu 2013

Asiasanat: identiteetti, diskurssi, diskurssianalyysi, diskurssiiviset strategiat, samaistuminen, toiseus, subjektipositio, tunnepuhe, orientalismi, lähi-itä, terrorismi, syyskuun 11. päivä

Tässä tutkimuksessa tarkastelen syyskuun 11. päivän terrori-iskujen 10-vuotispäivän uutisointia diskurssianalyysin keinoin. Aineisto koostuu Suomessa ilmestyneistä lehtijutuista. Tutkimuksen tarkoitus on selvittää identiteettien rakentumista kyseisissä jutuissa. Analyysin kehikkona toimii kaksi Lähi-itää koskevaa historiallista ajatusperinnettä. Nimitän näitä kulttuurien välisen yhteistyön diskurssiksi ja sivilisaatioiden törmäyksen diskurssiksi. Analyysissa erityisen huomioon kohteena ovat diskurssiiviset strategiat, joita käytetään samaistumisen ja toisaalta eronteon välineinä. Määrittelin kolme diskurssiivista strategiaa: me-yhteisön rakentaminen, tunnepuhe ja tarinallistaminen.

Tutkimusaineiston lehdet ovat *Helsingin Sanomat*, *Aamulehti*, *Ilkka*, *Ilta-Sanomat* ja *Suomen Kuvalehti*. Analysoin eri lehtien käsittelytapojen eroja ja yhtäläisyyksiä. Selkein yhteinen samaistumiskohde oli demokratian ja sivistyksen universaali identiteetti. Eroja nousii siinä, mihin yhteisöön nämä ideaalit liitettiin. Aamulehdessä tapahtuma käsiteltiin selkeästi länsimaisuuden näkökulmasta. Ilkka ankkuroitui selkeiden omalle levikkialueelleen. Ilkassa Suomi nähtiin tapahtumien ulkopuolisena tarkkailijana. Helsingin Sanomat otti aktiivisen roolin mielipiteen muokkaajana. Erityisesti HS:n pääkirjoitus otti kantaa kansallismielisen politiikan nousua vastaan ja monikulttuurisuuden puolesta, mutta sama näkökulma oli läsnä implisiittisesti myös muissa jutuissa. HS:n jutuissa Suomelle rakennettiin tärkeää roolia kansainvälisessä yhteisössä. Terrori-iskujen vuosipäivän käsittelyyn heijastuivat myös ajankohtaiset tapahtumat Suomen yhteiskunnassa, kuten eduskuntavaalien tulos ja Euroopan velkakriisi.

Suhtautuminen Yhdysvaltoihin osoittautui kaksijakoiseksi. Poliittinen hallinto oli laaja-alaisen eronteon kohteena, mutta toisaalta yhdysvaltalaisuhreista kerrottiin tunteisiin vetoavia tarinoita, mikä kertoo kulttuurisesta samaistumisesta. Me-yhteisön rakentamista, tunnepuhetta ja tarinallistamista ei ilmennyt ollenkaan muslimeita käsittelevissä jutuissa. Tämän perusteella tein johtopäätöksen, etteivät monikulttuurisuuttakaan kannattavat toimijat samaistu vieraisiin kulttuureihin, vaan käsitykseen omasta lähiyhteisöstä vieraat kulttuurit hyväksyvänä tahona. Lännen ja kolmannen maailman tai idän vastakkainasettelut eivät olleet oleellisessa osassa jutuissa. Suomalaisessa identiteettipolitiikassa tärkein vastakkainasettelu on monikulttuurisuuden ja kansallismielisyyden välillä.

Sisällysluettelo

1. Johdanto	4
2. Kaksi tapaa kertoa Lähi-idästä.....	6
2.1 Kulttuurien välinen yhteistyö-diskurssi.....	10
2.2 Sivilisaatioiden törmäys-diskurssi	15
2.3 Lähi-itä Suomen mediassa ja kansallisidentiteetin murros.....	19
3. Diskurssit ja sosiaalisen todellisuuden rakentuminen.....	23
3.1. Diskurssianalyysi käytännössä	26
3.2. Analyysin keskeiset käsitteet	30
3.2.1 Samaistuminen	31
3.2.2 Subjektipositio	32
3.2.3 Identiteetti	34
4. Aineiston analyysi.....	38
4.1 Samaistuminen länsimaihin	40
4.2 Samaistuminen Yhdysvaltoihin	48
4.2.1 Samaistuminen poliittisen hallintoon	49
4.2.2 Kulttuurinen samaistuminen Yhdysvaltoihin	55
4.3 Terroristien toiseus	59
4.4 Suomen sisäiset toiseudet.....	63
4.5 Poissaolevat näkökulmat	66
5. Johtopäätökset.....	69
6. Lähteet	76

1. Johdanto

Tämän tutkielman tavoitteena on analysoida samaistumisen ja eronteon kohteita syyskuun 11. päivän terrori-iskujen 10-vuotispäivän uutisoinnissa. Vuosipäivänä WTC-iskuja käsiteltiin Suomen lehdistössä varsin näkyvästi. Jutuissa käsiteltiin usein suomalaisuutta ja Suomen suhdetta länsimaihin. Sosiaalipsykologi Jorma Anttilan mukaan identiteetti nousee yleensä puheenaiheeksi vain silloin, kun se on kriisissä (Anttila, 2007, 5), joten suomalaisen identiteetin käsittely WTC-iskuja koskevissa jutuissa kertoo yhteiskunnallisista muutosvoimista. Identiteetit rakentuvat toiseuksien kautta ja ne ovat merkityksellisiä suhteessa toisiinsa. Lehtiaineistossa toiseuden edustajia löytyy sekä muslimimaailmasta, länsimaista että Suomesta. WTC-iskujen vuosipäivä osui ajallisesti hetkeen, jolloin suomalaisuudesta ja Suomen asemasta kansainvälisessä yhteisössä keskusteltiin kiivaasti. Vuoden 2011 eduskuntavaalit ja Perussuomalaisten murskavoitto toivat kaikkien tietoisuuteen kansallisen identiteetin murroksen. Samaan aikaan euroalueen velkakriisi herätti keskustelua eurooppalaisen yhteisön tulevaisuudesta. Suomi on analyysini lähtökohta ja olen kiinnostunut siitä, miten lehdissä tulkitaan Suomen asema länsimaiden ja muslimimaailman suhteen valossa.

Viime vuosina on nähty kansallisen identiteetin menettävän merkitystään monikulttuurisuuden tieltä. Monikulttuurisuus on taas herättänyt vastareaktion, jossa pyritään palaamaan yhtenäiskulttuurin aikoihin. Tämä vastakkainasettelu oli esillä eduskuntavaalien aikaan, jolloin merkittävän vaalivoiton saavuttaneen perussuomalaisten puolueen, heidän kannattajiensa sekä monikulttuurisuutta kannattavien puolueiden ja kansanosien välille syntyi Suomen poliittisissa oloissa poikkeuksellisen eripurainen suhde. Esimerkiksi perussuomalaisten kulttuuripolitiikka aiheutti hämmennystä. Puolueen vaaliohjelmassa todettiin, että valtion rahoittaman taiteen on tuettava suomalaista identiteettiä (Perussuomalaiset ry:n eduskuntavaaliohjelma 2011, s. 10). Suomalaisen identiteetin kannalta WTC-iskut ja niitä seuranneet sotatoimet ovat mielenkiintoinen analyysikohde, koska konfliktin osapuolet ovat vanha samaistumisen kohde (Yhdysvallat, länsi) sekä uusi (muslimimaailma, monikulttuurisuus). Kaikki nämä jännitteet ovat läsnä WTC-iskujen vuosipäivän uutisoinnissa.

Iskujen 10-vuotispäivän valitsin aineiston rajaukseksi, koska silloin aiheesta kirjoitettiin enemmän kuin pitkään aikaan. Koko aikaväliä en katsonut mahdolliseksi, koska viimeisen kymmenen vuoden aikana WTC-iskuista on kirjoitettu liian suuri määrä juttuja tämän laajuiseen tutkimukseen analysoitavaksi. Olisi toki mielenkiintoista selvittää millaisia muutoksia kirjoittelussa on tapahtunut, mutta se ei pro gradu-työn puitteissa ole mahdollista. 10-vuotispäivään liittyy myös tutkimuksellisesti hyödyllisiä seikkoja. Se on vallankäytön risteys ja virstanpylväs, jolloin iskujen merkitystä määritellään. WTC-iskut alkavat jo muuttua uutisaiheesta historiankirjoitukseksi. Virallinen ”totuus” tapahtumista alkaa vakiintua. Siksi se on otollinen kohde diskurssianalyysille.

Analysoitavaksi lehdiksi olen valinnut Helsingin Sanomat, Aamulehden, Ilkan, Suomen Kuvalehden ja Ilta-Sanomat. Kaikki nämä lehdet edustavat suomalaista valtavirtajournalismia ja ovat sen vuoksi mielestäni riittävän vertailukelpoisia. Lisäksi näiden lehtien jutuista muodostuu tutkimusekonomian kannalta sopiva määrä juttuja. Analyysia ohjaa kaksi tutkimuskysymystä. Pyrin niihin vastaamisen lisäksi selvittämään yleisellä tasolla, mikä aineiston jutuille oli tyypillistä journalismin tuotteina.

1. Millaisilla diskursiivisilla strategioilla samaistumista ja vastaavasti toiseutta tuotetaan WTC-iskujen 10-vuotispäivän uutisoinnissa?
2. Millaisia käsityksiä suomalaisuudesta, länsimaisuudesta ja muista kulttuurisista identiteeteistä aineiston jutuissa esiintyi? Millaista samaistumista ja eronteoa ilmeni suhteessa Stuart Hallin määrittelemiin universaaleihin ja partikulaareihin identiteetteihin?

Ensimmäisen tutkimuskysymyksen on tarkoitus selvittää millaiset tekstuaaliset keinot ja valinnat kertovat samaistumisesta tai eronteosta johonkin osapuoleen. Olen ottanut samaistumisen ja eronteon analyysissä lähtökohdaksi Stuart Hallin teorian universaaleista ja partikulaareista identiteeteistä. Diskurssianalyysin keinoin selvitän, miten nämä samaistumisen ja eronteon keinot ilmenevät aineistoni jutuissa. Toiseen tutkimuskysymykseen vastatessa pohdin, mitä ne tarkoittavat identiteettien kannalta.

Seuraavassa luvussa lähdän liikkeelle aiheeni laajasta kontekstista, länsimaiden ja muslimimaailman suhteesta. Pohdin, mitä se tarkoittaa suomalaisuuden kannalta. Pyrin hahmottamaan aineistoni ilmestymisen ajankohtana vallitsevaa yhteiskunnallista tilannetta. Kolmannessa luvussa esittelen tutkimusmetodin eli diskurssianalyysin ja analyysikäsitteet. Neljännessä luvussa esittelen analyysin tulokset ja viidennessä vedän yhteen tutkimukseni tärkeimmät löydökset.

2. Kaksi tapaa kertoa Lähi-idästä

WTC-iskut olivat ensimmäinen kerta sitten vuoden 1812 sodan, kun Yhdysvaltojen maaperälle hyökättiin. Iskujen symbolinen merkitys oli valtava. Vaikka iskut kohdistuivatkin kahteen pilvenpiirtäjään New Yorkissa, niiden koettiin olleen ennene kaikkea hyökkäys kokonaista sivilisaatiota vastaan. Iskut nostivat esille länsimaiden ja Lähi-idän historiallisen vastakkainasettelun. WTC-iskuista kehittyi koko 2000-luvun kenties merkittävin yksittäinen tapahtuma maailmanpolitiikassa. Afganistanin ja Irakin sodat ovat vain osa WTC-iskuista lähtenyttä tapahtumaketjua. On perusteltua sanoa, että iskut muuttivat koko kansainvälisten suhteiden kentän, ja ne tuntuivat Suomenkin politiikassa. Suomen mediassa iskut aiheuttivat sympatia-aallon Yhdysvaltojen suuntaan (Normio, 2007). WTC-iskujen ja Venäjällä tapahtuneen Beslanin koulukaappauksen uutisointia vertailleen Laura Normion mukaan vastaavaa sympatiaa Venäjää kohtaan ei esiintynyt koulukaappaukseen yhteydessä. Vilho Harle käyttää termiä *suomalainen identiteettiprojekti* (Harle & Moisio, 2000). Hän tarkoittaa identiteettiprojektilla samaistumista ja erontekoa, jossa Suomessa on viime vuosisadat suhtauduttu torjuvasti venäläisyyttä kohtaan ja hyväksyvästi germaanisuuutta ja ruotsalaisuutta kohtaan (Harle & Moisio, 2000, 96). Tarkasteltaessa identiteettiprojektin historiaa, kansallisen identiteetin luonne tietoisien konstruoinnin kohteena käy selväksi. Harle huomauttaa esimerkiksi siitä, miten Venäjästä erottautumisen lopullinen onnistuminen oli Hitlerin ansiota, mutta identiteetin rakennuksessa tämä on suljettu pois (Harle, 2000, 172).

Olen kiinnostunut selvittämään, käydäänkö identiteettikamppailua vielä Suomessa lännen ja idän välillä. Pidän mahdollisena, että vuoden 2011 eduskuntavaalien perusteella uusi jakolinja on kansallismielisen politiikan ja monikulttuurisuuden välillä. Otan lähtökohdakseni muun muassa Stuart Hallin käsityksen identiteetin rakentumisesta toiseuksien kautta. Konfliktin osapuoliin ilmenevä samaistuminen ja eronteko kertoo suomalaisuuden rakentamisesta. WTC-iskut ovat tässä mielessä mielenkiintoinen tutkimuskohde, koska tapahtuma nostaa esille jännitteen Suomen perinteisen identiteettiprojektin samaistumiskohteen eli Yhdysvaltojen ja erityisesti 2000-luvulla nousseen monikulttuurisuuden ideaalin välillä.

Esittelen tässä luvussa kaksi ajatusperinnettä, joilla länsimaiden suhdetta Lähi-itää merkityksellistetään. Kutsun niitä kulttuurien välisen yhteistyön diskurssiksi ja sivilisaatioiden törmäyksen diskurssiksi. Kahden leirin välillä on selvä ero siinä, miten suhtaudutaan ulkopuoliseen Toiseuteen eli tässä tapauksessa muslimimailmaan. Käsittelen länsimaiden perinteisiä samaistumisia ja erontekoja muslimimailmaan, sillä suomalaistenkin samaistumiset ovat niihin ainakin osittain sidottu. Suomella itselläänhän on käytännössä olematon historia muslimimailman kanssa, varsinkin jos tarkastellaan aikaa itsenäisyyden saamisesta lähtien. Tämän vuoksi muualla länsimaissa tuotettua muslimimailman analyysia, kuten Edward Saidin kirjoituksia, voi ongelmallista soveltaa suoraan Suomen tilanteeseen. Käytän kuitenkin Saidia lähtökohtana tässä luvussa, sillä hän on artikuloinut länsimaiden ja muslimimailman suhdetta tutkimusmetodini eli diskurssianalyysin keinoin. Harlen mukaan Suomen historiallinen identiteettiprojekti eli länteen samaistuminen onnistui, joten länsimaiden ja muslimimailman välille rakennetut diskurssit ovat perusteltu lähtökohta. Se, miten Suomessa näihin ajatusperinteisiin suhtaudutaan, määrittää millaista käsitystä suomalaisuudesta rakennetaan.

Kulttuurien välisen yhteistyön ja sivilisaatioiden törmäyksen ajatusperinteet voidaan tulkita tapaustutkimuksiksi diskurssin sosiaalisista todellisuutta rakentavista vaikutuksista. Nämä kaksi tapaa käsittää länsimaiden ja Lähi-idän suhde ovat kamppailleet vuosikymmeniä hegemonisen diskurssin asemasta. Molempien ajatusperinteiden vaikutus näkyy aineistoni jutuissa. Nämä kaksi diskurssia määrittävät erilaiset roolit Suomelle. Sivilisaatioiden törmäyksen diskurssi on hyvin Yhdysvallat-keskeinen. Jos suomalaisuutta hahmotetaan sivilisaatioiden törmäyksen diskurssin kautta, se asemoi Suomen joko Yhdysvaltojen liittolaiseksi tai konfliktin ulkopuoliseksi. Kulttuurien välinen yhteistyö- diskurssissa voimakas vastakkainasettelu Yhdysvaltojen ja muslimimailman välillä puuttuu. Sen sijaan diskurssi korostaa eri kulttuurien

yhtäläisyyksiä ja tarvetta yhteisymmärrykselle.

”Mutta jos lännen kolonisoimat ovat jo vuosisatoja joutuneet opettelemaan tulemista toimeen toisten kanssa, olisi lännen nyt korkea aika alkaa harjoitella samaa. Minä ja sinä, me ja muut, edellyttävät toinen toistaan. Kun sanon minä, lausun samalla hiljaa mielessäni myös sanan sinä, koska minua ei ole olemassa, ellei ole sinua, jolle olen olemassa ja johon nähden itseäni määrittelen. Niinpä myöskään länttä ei ole olemassa ilman ei-länttä. Me tarvitsemme toinen toisiamme nähdäksemme oman riittämättömyytemme ja vaillinaisuutemme.” (Lehtonen, 2001, 113)

Yhdysvaltalaisista uutisointia tapahtumista on tutkittu valtavasti, myös diskurssianalyysin keinoin. Yleisen johtopäätöksen mukaan presidentti George W. Bushin terrorismin vastaisen sodan diskurssi dominoi iskujen ensiuutisointia (esim. Kellner, 2003). Suomalaisesta WTC-uutisoinnin tutkimuksesta hyödynnän lähinnä edellämainittua Laura Normion kansainvälisen politiikan gradua sekä Turo Uskalin toimittamaa esseekokoelmaa *Mediatesti. Syyskuun yhdestoista*. Normion gradun asetelma on samankaltainen oman tutkimukseni kanssa, eli hän tutkii terroritekojen uutisointia diskurssin ja samaistumisen käsitteiden avulla. Normio on gradussaan nimennyt ensiuutisoinnin diskursseja teemojen mukaan (Normio, 2007, 60-71). Ensiuutisoinnissa voimakas vastakkainasettelu ”hyvien” ja ”pahojen” välille oli tyypillistä. Sympatia Yhdysvaltoja kohtaan oli laaja-alaista. Normio nimittää yhtä diskurssia USA lähellä Suomea- diskurssiksi, jossa nimensä mukaan rakennettiin Suomen ja Yhdysvaltojen läheistä suhdetta. Iskujen nähtiin yhdistävän maailman (Normio, 2007, 65). Kritiikki nousi kuitenkin Suomessa esille aiemmin, eivätkä Yhdysvaltain hallinnon näkökulmat dominoineet täysin missään vaiheessa. Helsingin Sanomien pääkirjoituksessa 6.10 todettiin, ettei Yhdysvallat ole esittänyt vakuuttavia todisteita johtopäätökselle, että Al Qaida on iskujen takana (Uskali, 2001, 131). Kun suunnitelmat sotatoimien aloittamisesta julkistettiin, Suomen lehdistö alkoi suhtautua ensireaktioita kriittisemmin Yhdysvaltoihin.

Journalistit olivat 11.9.2001 haastavan tehtävän edessä. Syiltä ja seurauksiltaan toistaiseksi tuntematon, valtavien mittasuhteiden tragedia täytyi tiivistää muutamaan riviin. Lopputuloksena lähes kaikkien lehtien otsikot olivat poikkeuksellisen vertauskuvallisia ja melodramaattisia. Niistä kuvastui hämmennys, tyrmistys ja inhimillinen kärsimys. Sanat ”painajainen” ja ”helvetti” olivat runsaassa käytössä (Uskali, 2001, 8). Maailmanloppukin mainittiin.

”Painajainen sulki Amerikan suruun” (Aamulehti), *”Amerikkalaisten maailma romahti terrori-iskussa”* (Kainuun Sanomat), *”Helveti irti New Yorkissa”* (Ilta-Sanomat). Helsingin Sanomien otsikointi oli verrattain neutraalia: *”Terrorihyökkäys Yhdysvaltoihin, uhrien määrä nousee tuhansiin”*.

Inhimillisen kärsimyksen kuvaaminen ja iskujen tuomitseminen olivat ensiuutisoinnin kantavat teemat sekä televisiossa että lehdistössä. Yleinen mielipide oli, että on tapahtunut jotain mikä merkitykseltään ylittää kaikki historialliset vertailukohdat. *”Maailma ei tule koskaan olemaan sama”*. Ulkopoliittinen johto ilmaisi tukensa Yhdysvalloille välittömästi iskujen jälkeen (Normio, 2007).

Television ensimmäisen vuorokauden uutisointi keskittyi kaikkien mahdollisten faktojen selvittämiseen. Tulkintaa ja analyysia ei vielä esiintynyt. Lisätietojen jano oli valtava, mikä johti samojen faktojen loputtomaan toistamiseen. Toisaalta tilanne johti journalistien lähdekritiikin pettämiseen. Ensimmäisinä tunteina uutisissa välitettiin runsaasti paikkansa pitämätöntä tietoa ja jopa huhuja. Jaana Hujanen kirjoittaa, että varmojen tietojen sijaan katsojat saivat erilaisia tapahtumakuvauksia, jotka olivat ajoittain toistensa kanssa ristiriidassa (Hujanen, 2001, 56). Hujanen pitää tätä epäonnistumisena, koska uutisten uskottavuus perustuu tosiasiallisuuteen. Ääri-islamilaisten terroristit kytkettiin tapaukseen hyvin nopeasti (Hujanen, 2001, 22). Samalla kuvat hurraavista palestiinalaisista levisivät ympäri maailman. Aluksi iskuista epäiltiin DFPL-järjestöä, mutta tieto osoittautui perättömäksi. Osama bin Ladenin nimi nousi esille jo ensimmäisen vuorokauden aikana.

Mediatesti-artikkelissaan Heikki Luostarinen kirjoittaa terrori-iskujen uutisoinnista Yhdysvalloissa. Luostarisen mukaan WTC-iskut yhdistävät maan hallituksen ja median (Luostarinen, 2001, 29). Marraskuussa hallintoon kohdistui jo suoraa arvostelua, kun nopeassa tahdissa ajettiin läpi lakimuutoksia, jotka lisäsivät viranomaisten toimivaltuuksia (Luostarinen, 2001, 31). Luostarinen kirjoittaa, että Yhdysvalloissa esiintyi yleisesti vetoomuksia, joiden mukaan median on asetettava isänmaan etu sananvapauden edelle. Ilmapiiristä kertoo paljon se, että yleisön ja mainostajien painostuksesta kaksi presidentin toimintaa kritisoinutta toimittajaa erotettiin (Luostarinen, 2001, 32). Heitä syytettiin vihollispropagandan levittämisestä, kansakunnan johtajien turvallisuuden vaarantamisesta ja tragedian uhrien häpäisystä.

Analyysiluvussa nähdään, että terrorismin vastaisen sodan diskurssi on yksi pääasiallisista eronteon kohteista aineistoni lehdissä. Pyrin selvittämään, mistä terrorismin vastaisessa sodassa on diskurssin tasolla kysymys.

2.1 Kulttuurien välinen yhteistyö-diskurssi

Tässä luvussa esittelen kulttuurien välisen yhteistyön ja sivilisaatioiden törmäyksen diskurssit. Käyn läpi kyseisiä diskursseja merkittävimmin määritellettä ajattelijoita sekä diskursseihin liittyviä ideologioita. Luvun lopuksi esittelen Suomen mediasta tehtyä Lähi-itä-tutkimusta. Kutsun kulttuurien välisen yhteistyön diskurssiksi puhetapaa, jossa keskeisenä länsimaiden ja muslimimaailman konfliktin ratkaisukeinona nähdään dialogi ja puheyhteyden saavuttaminen. WTC-iskujen ensiuutisoinnin yhteydessä vaatimusta yhteistyöstä ei juuri esiintynyt. Tämä puhetapa nousi esille Afganistanin sotatoimien alkaessa (Normio, 2007). Kulttuurienvälisen yhteistyön diskurssin kenties tärkein oppi-isä on palestiinalainen historioitsija Edward Said, joka on kirjoittanut kolmen teoksen sarjan länsimaiden suhteesta Lähi-itään (Orientalism, The Question of Palestine ja Covering Islam).

Saidin tuotannon kantava teema on tutkia länsimaisessa kulttuuripiirissä vallalla olevaa tapaa kirjoittaa islamista ja selvittää tuon tavan taustalla olevia historiallisia prosesseja. Said ei siis varsinaisesti kirjoita Lähi-idän ja islamin historiaa, vaan Lähi-idän ja islamin käsitteiden historiaa, sellaisina kuin ne länsimaissa ilmenevät. Saidin kirjat ovat ehkä enemmän pamflettityylisiä kuin tieteellisiä monografioita, mutta silti ne sisältävät hyviä havaintoja Lähi-idän historiasta ja sen yhteydestä islamin näkyvyyteen länsimediassa. Saidin teokset, etenkin Covering Islam, soveltuvat tämän takia hyvin tiedotusopilliseen tutkimukseen. Said tuo kuitenkin hyvin esille sen, että Yhdysvaltojen ja Lähi-idän konflikti ei alkanut syyskuun 11. vuonna 2001.

Lähi-itää määrittävät diskurssit ovat keskeisessä roolissa Saidin tuotannossa. Said on erittäin kriittinen länsimaiden median islamdiskurssia kohtaan. Saidin mukaan islam kuvataan yksipuolisena monoliittina, jota käytetään selittämään käytännössä kaikki poliittiset ja historialliset prosessit Lähi-idässä (Said, 1997, 11). Stuart Hallin mukaan Saidin tutkimus

tiedontuottamisen kietoutumisesta siirtomaapolitiikkaan on yksi parhaita diskurssiivisen vallan analyyssejä (Hall, 2005, 105). Said ottaa lähtökohdakseen diskurssianalyysin kivijalan eli puhetapojen vaikutuksen todellisuuteen ja väittää, että hallitsevat islamdiskurssit käytännössä kiihdyttävät länsimaiden ja Lähi-idän konfliktia (Said, 1997, 56).

Said mukaan länsimaissa vallassa olevat tavat puhua islamista perustuvat geopolitiittiseen eduntavoitteluun ja ovat hyvin etnosentrisiä. Said määrittelee kaksi historiallista voimaa, jotka ovat muovanneet diskurssin: eurooppalainen kolonialismi ja Yhdysvaltojen Lähi-idän kriisinhallinta. Hegemonista Lähi-itä-diskurssia Said nimittää orientalismiksi. Said tiivistää Lähi-idän roolin eurooppalaisessa kulttuurissa seuraavasti: Lähi-itä on Euroopan Toinen.

”The Orient is not only adjacent to Europe; it is also the place of Europe's greatest and richest colonies, the source of its civilizations and languages, it's cultural contestant and one of it's deepest and most recurring images of the Other.” (Said, 1978, 1)

Saidin antaa orientalismille useitakin määritelmiä: akateeminen perinne, diskurssi, doktriini, sanasto, ideoiden järjestelmä, tietoaarkisto. Yhteenvetona orientalismia voisi kuvata geopolitiittisten intressien muovaamaksi tavaksi ymmärtää ja selittää Orienttia ja sen asukkaiden käytöstä. Said pitää orientalismia erittäin vaikutusvaltaisena länsimaisessa kulttuuripiirissä Orientilla Said tarkoittaa Lähi-itää, Egyptiä, Intiaa ja ympäröiviä alueita ennen kuin kyseiset alueet olivat maantieteellisesti nimetty nykymuotoon. Said väittää, että orientalmi määrittää yleisesti ottaen Lähi-itää koskevaa ajattelua eli se vaikuttaa käytännössä kaikilla elämän osa-alueilla. Said menee niin pitkälle, että väittää kaiken länsimaissa islamia koskevan kirjallisuuden olevan tavalla tai toisella orientalismin vaikutuksen alla (Said, 2003,3).

Said asettaa analyysinsä ajallisen alkupisteen eurooppalaisen kolonialismin ajalle 1700-1800-luvuille, vaikka eurooppalaiset olivat jo antiikin Kreikan aikana vuorovaikutuksessa nykyisen Lähi-idän asukkaiden kanssa (Said, 2003, 56) ja keskiajalla muslimivaltiot olivat Euroopan merkittävin sotilaallinen uhka. Said toteaa, että historiallisen tutkimuksen aikajanan alkupisteen asettaminen on aina enemmän tai vähemmän keinotekoisia (Said, 2003, 16). Analyysin aloittaminen 1700-luvulta on tässä tapauksessa perusteltua, koska silloin etenkin Englanti ja Ranska tuottivat valtavat määrät tietoa siirtomaistaan ja orientalmi-diskurssin voi katsoa tuolloin muuttuneen hegemoniseksi.

Saidin orientalismi-käsite yhdistää poliittisen vallankäytön ja puhettavat eli diskurssit. Saidin mukaan siirtomaapolitiikka oikeutettiin orientalismi-diskurssilla (Said, 2003, 3) eikä siirtomaapolitiikka olisi ollut mahdollista ilman sitä tukevaa diskurssia. Silloinen islamin tutkimus oli suoraan yhteydessä siirtomaiden hallintoon (Said, 1997, 152), ja siirtomaa-ajalla tuotetun tiedon esioletukset ovat periytyneet nykyajalle asti ja vaikuttavat sekä USA:n että Euroopan maiden ulkopolitiikkaan (Said, 2003, 285).

Kolonialismin aikana vallitseva käsitys oli, että siirtomaat tarvitsivat eurooppalaista hallintoa, koska niiden omat järjestelmät olivat alikehittyneitä (Said, 1997, 14). Orientin asukkaita kuvattiin primitiivisinä sekä taipuvaisina fundamentalismiin ja fatalismiin. Heidän ei katsottu ymmärtävän omaa parastaan. Heidän sivistystä pidettiin matalatasoisempana kuin Euroopan ja kulttuuria kykenemättömänä muutokseen. Orientalismi-diskurssiin siis sisältyy implisiittisesti Euroopan ylemmyys Lähi-itään verrattuna (Said, 1978, 42). Said nimittää orientalismin asennetta antiempiiriseksi (Said, 1978, 70). Euroopan paremmuus saa harvoin tuekseen konkreettisia todisteita. Toisin kuin Euroopalla, Yhdysvalloilla ei ollut juurikaan kosketusta islamilaiseen maailmaan ennen 1900-lukua. Yhdysvaltain islamsuhde on kehittynyt paljolti toisen maailmansodan jälkeen.

Saidin näkemys islamkuvasta länessä on suhteellisen yksipuolinen. Orientti on edustanut toiseuden lisäksi mielikuvituksen myyttistä maata (Männistö, 2002, 21). Islamin näkyvyyttä verkkomediassa tutkinut Anssi Männistö viittaa useisiin historiallisiin ajattelijoihin, jotka näkivät Lähi-idän eksoottisena ja myyttisenä, eivätkä sivistymättömänä ja barbaarisena. Männistön mukaan etenkin valistuksen ajanjaksona monet eurooppalaiset ajattelijat ihailivat islamin saavutuksia tieteiden, filosofian ja kirjallisuuden alalla.

Männistö väittää myös, ettei nykyaikainen länsimedia suhtautunut tuomitsevasti islamiin ennen vuoden 1973 öljykriisiä (Männistö, 2002, 21). Saidin mukaan islam kuitenkin representoidaan lähes aina totalitaristisena uskomusjärjestelmänä, jota noudattavat ovat valmiita menemään miten pitkälle tahansa vääräuskoisten tuhoamiseksi (Said, 1997, 11). Usein valtioita ja kulttuureja ei erotella, vaan kaikki 800 miljoonaa muslimia niputetaan yhteen (Said, 1997, 50). Saidin analyysit *Covering Islam*-kirjassa kohdistuvat pääasiassa USA:n ja osin Englannin ja Ranskan lehdistöön. Said kritisoi kovin sanoin niiden ulkomaantoimittajia. Useimmilla heistä ei ole Saidin mukaan kielitaitoa, eikä edes alkeellista ymmärrystä paikallisista kulttuureista (Said,

1997, 38). Saidin mukaan akateeminen islamin tutkimus on vääristynyt samalla tavalla (Said, 1997, 156). Vaikka muslimikulttuuria tutkitaan paljon, Said väittää että kohdemaista peräisin olevaa lähdekirjallisuutta ei käytetä juuri ollenkaan (Said, 1978, 289)

Kun terrorismi selitetään uskonnolla, jätetään huomiotta tapahtumien historiallinen ja poliittinen tausta (Said, 1997, 67). Muslimien antipatia Yhdysvaltoja kohtaan kuvataan usein irrationaaliseksi ja barbaariseksi vihaksi. Kolonialismin kulttuurinen perintö sekä Yhdysvaltojen ja Israelin toimenpiteet jätetään huomiotta (siviilikohteiden pommitukset ja sotilasoperaatiot Egyptissä, Jordanissa, Syyriassa, Libyassa ja Somaliassa). Saidin mukaan Yhdysvaltojen rooli konfliktin aktiivisena osapuolena on kuitenkin loistanut mediassa poissaolollaan. Sen sijaan islamistisen ääriliikkeiden kasvun kuvataan johtuvan vihasta länsimaisia vapauksia kohtaan (Said, 1997, 25). Kulttuurien välisen yhteistyön diskurssin mukaan todennukaisempaa olisi nähdä ääriliikkeiden terrorismi vastareaktion Yhdysvaltojen ja Israelin aggressiiviselle ulkopoliitikalle.

Said esittää kritiikkiinsä pohjalta käsityksensä paremmasta ja todennukaisemmasta Lähi-itä-diskurssista. Saidin mukaan suurin syy vääristyneeseen islamkuvaan on tietämättömyys. Hän ei usko, että lännessä vääristeltäisiin käsitystä islamista tarkoituksella. Said ei myöskään ole sitä mieltä, että lännen ja idän välinen jaottelu pitäisi yrittää purkaa (Said, 1978, 327). Hän näkee oleellisena kulttuuripiirien välisen dialogin, jolla pystyttäisiin tuottamaan tietoa, joka ei perustuisi poliittisiin intresseihin. Kulttuurien välisen yhteistyön kannalla on myös Stuart Hall, vaikka hän ei kirjassaan suoraan kirjoitakaan Lähi-idän konfliktista. Hall kuitenkin ilmaisee toivomuksensa siitä, että Lähi-idän ja länsimaiden suhdetta kyettäisiin merkityksellistää ilman kolonialismin painolastia.

Suomessa kansainvälisen yhteistyön diskurssia edustaa esimerkiksi Mikko Lehtosen Syyskuun yhdennentoista merkitys (2001), joka julkaistiin muutamia kuukausia iskujen jälkeen. Lehtonen kritisoi kirjassaan sivilisaatioiden törmäyksen idean puolestapuhujan Samuel Huntingtonin näkemyksiä. Lehtonen tukeutuu Saidiin käsitellessään Huntingtonin teoriaa. Saidin mukaan Huntington haluaa tehdä sivilisaatioista ja identiteeteistä jotain sellaista, mitä ne nimenomaan eivät ole: suljettuja ja lukkoon lyötyjä (Lehtonen, 2001, 94). Kulttuurien välinen yhteistyö-diskurssi korostaa dialogia. Sen mukaan suuri osa yhteenotoista voitaisiin välttää, jos osapuolten välillä olisi aito keskusteluyhteys. Lehtonen kirjoittaa:

”Voimme edelleenkin, myös ja varsinkin syyskuun yhdennentoista ja Afganistanin pommitusten aloittamisen jälkeen yrittää etsiä tapoja, joilla kulttuurit voisivat toistensa erityisyyden ja toiseuden tunnustaen tulla toimeen keskenään. Voimme pyrkiä edistämään vuoropuhelua, joka perustuu jokaisen kulttuurin perustavanlaatuihin riittämättömyyteen ja vaillinaisuuteen.”
(Lehtonen, 2001, 112)

Dialogi siis nähdään transformatiivisena voimana, joka toteutuessaan lieventäisi ryhmittymien välisiä väkivaltaisuuksia. Tämä katsantokanta tekee suurimman eron kilpailevaan diskurssiin eli sivilisaatioiden törmäys- diskurssiin, jota käsittelen seuraavassa alaluvussa. Sekä kulttuurien välinen yhteistyö-diskurssin että sivilisaatioiden törmäys- diskurssin kannattajat ilmaisevat haluavansa vähentää väkivaltaa. Sivilisaatioiden törmäys- diskurssissa ainoana toimivana keinona nähdään aktiivinen puuttuminen muslimivaltioiden sisäisiin asioihin, kulttuurien välinen yhteistyö- diskurssissa samaan pyritään dialogin avulla. Sivilisaatioiden törmäyksen diskurssi on ollut Yhdysvalloissa huomattavasti vaikutusvaltaisempi kuin kulttuurienvälisen yhteistyön diskurssi. Kulttuurien välisen yhteistyön diskurssi on mielestäni hallitsevassa asemassa esimerkiksi suomalaisen akatemian piirissä. Esimerkiksi viime vuosien laajin islamia koskeva tiedotusopillinen tutkimus Islam suomalaisissa joukkoviestimissä (2008) kallistuu kulttuurien välisen yhteistyön diskurssin kannalle.

2.2 Sivilisaatioiden törmäys-diskurssi

WTC-iskujen tapahduttua presidentti George W. Bushin hallinto ryhtyi voimakkaasti ajamaan terrorismin vastaisen sodan doktriinia. Yhdysvaltalaiset tiedotustutkijat ovat panneet merkille iskujen ensiuutisoinnin omaksuneen presidentti Bushin retoriikan. Esimerkiksi Amy Reynoldsin (2002) mukaan ainoastaan hallinnon edustajat pääsivät ääneen tapahtumapäivänä, ja iskujen jälkeenkin televisiossa haastateltiin lähes yksinomaan ihmisiä, jotka tukivat sotatoimien aloittamista. Mediatutkija Douglas Kellner on kritisoinut yhdysvaltalaismediaa voimakkaasti sodan kannattamisesta (Kellner, 2003). Kellnerin mukaan yhdysvaltalaismedia suhtautui lähes kritiikittä Bushin hallinnon perusteluihin. Suomessakin sivilisaatioiden törmäyksen diskurssi saavutti valta-aseman välittömästi iskujen tapahduttua. Useat johtavat mediat näkivät tilanteen niin, että Suomen on yksinkertaisesti valittava puolensa konfliktissa. Vaatimuksia ymmärtää muslimimaailmaa ei juuri kuulunut tässä vaiheessa. Esimerkiksi Iltä-Sanomien pääkirjoituksessa 19.9.2001 todettiin: ”*Tämä nyt on kerta kaikkiaan tilanne, jossa on Yhdysvaltain puolella tai sitä vastaan*”.

Historioitsija Richard Bonney on tehnyt samankaltaisia huomioita WTC-uutisoinnista kuin Douglas Kellner. Kirjassaan *False Prophets* (2008) Bonney tutkii Yhdysvaltain ulkopoliitiikan ideologiaa. Ulkopoliitiikan ideologialla hän tarkoittaa ajatusmalleja ja käsityksiä ympäröivästä maailmasta, jotka ohjaavat poliittista päätöksentekoa. Bonney aloittaa kirjansa toteamalla, että vaikka WTC-iskut tulivat yllätyksenä, Yhdysvallat oli erinomaisen hyvin valmistautunut aloittamaan sotatoimet lyhyellä varoitusajalla Lähi-idässä. Yhdysvaltain ulkopoliittisessa päätöksenteossa muslimimaiden reaktioita on ennakoitu sivilisaatioiden törmäyksen teorian mukaan. Vaikka sivilisaatioiden törmäys-teoria oli otettu kriittisesti vastaan akatemian piirissä, syyskuun terrori-iskut löivät teorian läpi valtavirtaan, koska sen koettiin selittävän tapahtunutta (Bonney, 2008, 1). Bonneyn mukaan sivilisaatioiden törmäys- teesiä ovat ajaneet kristillinen oikeisto, neokonservatiivit sekä Israel-myönteinen lobbauskoneisto (Lewis, 1990).

Sivilisaatioiden törmäyksen käsitteen lanseeraajana pidetään englantilaissyntyistä Lähi-idän tutkija Bernard Lewisia. Lewis esitti ajatuksen lännen ja idän kulttuurien tulevasta konfliktista

ensimmäisen kerran jo vuonna 1957, mutta vaikutusvaltaiseksi näkemys nousi 1980-luvulla liikkeelle lähteneen muslimiterrorismin aallon myötä. Teoria löysi kaikupohjaa, koska se todella vaikutti kuvaavaan maailmanpolitiikan kehityssuuntia. Edward Said on arvostellut Lewisin kirjoja voimakkaasti.

Lewisin mukaan Lähi-idän muslimivaltiot radikalisoituisivat tulevaisuudessa ilman länsimaiden puuttumista. Yhdysvaltojen olisi ryhdyttävä toimenpiteisiin ennen kuin kehityskulku johtaisi sotaan. Lewisin mukaan muslimiterrorismin taustalla on ennen kaikkea viha länsimaista elämäntapaa kohtaan. Lewisin mukaan Lähi-idän konflikti kumpuaa muslimikulttuurin ominaispiirteistä, eikä poliittisista ristiriidoista. Bonneyn mukaan sivilisaatioiden törmäys-teoria olettaa, että amerikkalaisvastaisuuden syynä on muslimisivilisaation epäonnistuminen. Yhdysvaltoja vihataan sen olemuksen, eikä tekojen vuoksi. Tämän ennakko-oletuksen vuoksi rauhanomaiset konfliktin ratkaisuyritykset nähdään turhina (Bonney, 2008, 58).

Ratkaisuna fundamentalistiseen terrorismiin Lewis näki itsevaltioiden kukistamisen ja länsimaisten demokratioiden muodostamisen muslimimaihin. Hänen tunnetuin sitaattinsa kuului seuraavasti: *"Either we bring them freedom or they destroy us"* (Bonney, 2008, 53). Lewis näki Yhdysvallat vanhan eurooppalaisen sivilisaation seuraajana ja piti luonnollisena, että Euroopan ja Lähi-idän vastakkainasettelu periytyy Yhdysvalloille.

"The instinct of the masses is not false in locating the ultimate source of these cataclysmic changes in the West and in attributing the disruption of their old way of life to the impact of Western domination, Western influence, or Western precept and example. And since the United States is the legitimate heir of European civilization and the recognized and unchallenged leader of the West, the United States has inherited the resulting grievances and become the focus for the pent-up hate and anger." (Lewis, 8, 1990)

Diskurssiteorian termeillä asian voi ilmaista siten, että sivilisaatioiden törmäyksen diskurssi saavutti hegemonisen aseman Yhdysvaltain hallinnossa, ja tämä muovasi poliittista päätöksentekoa sekä toimenpiteitä syyskuun terrori-iskujen jälkeen. Samoin kuin orientalismin diskurssi oikeutti Saidin mukaan siirtomaapolitiikkaa, sivilisaatioiden törmäys-diskurssi oikeuttaa Yhdysvaltain sotatoimia Lähi-idässä.

Saidin mukaan koko yhdysvaltalainen islamin tutkimuksen akateeminen perinne sekä journalismi ovat poliittisten kriisien muovaamia (Said, 1997, 16). Toisen maailmansodan jälkeen Lähi-idän strateginen asema pantiin merkille (Said, 1997, 15). Lähi-itä alkoi nousta Yhdysvaltojen ulkopoliittisella agendalla, koska energiahuolto ja yritystoiminnan mahdollisuudet haluttiin turvata (Said, 1997, 5). Maailman suurin öljyvaranto sijaitsee Persianlahdella. Yhdysvaltojen tavoitteena oli modernisoida eli tuoda länsimaiset arvot Lähi-itään, koska uskontoon pohjautuva hallinto nähtiin riskitekijänä (Said, 1997, 30). Öljykriisi 1970-luvulla ajoi osapuolet konfliktiin, mitä teokraattinen vallankumous Iranissa vuonna 1979 syvensi. Näitä tapahtumia selittämään nousi sivilisaatioiden törmäyksen teoria.

Sivilisaatioiden törmäyksen teesiä kehitteli eteenpäin politiikan tutkija Samuel P. Huntington, joka myös toimi presidenttien Lyndon B. Johnsonin ja Jimmy Carterin ulkopoliittisena neuvonantajana. Häntä pidetään teorian vaikutusvaltaisimpana edustajana. Huntingtonilta julkaistiin vuonna 1996 kirja *Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*. Huntingtonin mukaan kylmän sodan jälkeisessä maailmassa merkittävin konflikti on länsimaisen ja islamilaisen kulttuurien välillä. Huntington näki länsimaiden ja muslimimaiden kulttuurit niin erilaisina, että yhteisymmärrystä ei voisi syntyä. Huntingtonin mukaan tulevaisuudessa sotien taustalla eivät vaikuta niinkään taloudelliset tai ideologiset syyt, vaan juuri kulttuurien välinen törmäys.

Sivilisaatioiden törmäyksen idean poliittinen vaikutusvalta on ollut hyvin merkittävä, koska se sopi hyvin Yhdysvalloissa nousevan neokonservatiivisen liikkeen sekä kristillisen oikeiston tavoitteisiin. Liike omaksui Huntingtonin ja Bernard Lewisin ajatukset ulkopoliittiseksi ohjenuorakseen. Kristillisen oikeiston nousun voi nähdä alkaneen Ronald Reaganin valinnasta presidentiksi vuonna 1976 (Ruotsila, 2008). Reagan käytti runsaasti uskonnollisia vertauskuvia. Myös sivilisaatioiden törmäyksen ajatus löysi tiensä hallinnon diskurssiin. Bonneyn mukaan republikaanit ovat 1980-luvulta asti hyväksyneet kristillisen oikeiston tärkeimmät poliittiset tavoitteet (Bonney, 2008, 137).

Todellinen kristillisen oikeiston vaikutusvallan kasvu nähtiin George W. Bushin presidenttikaudella. Markku Ruotsila pitää Bushin vaalimenestyksen syynä sitä, että Bush onnistui saavuttamaan sekä kristillisen oikeiston että neokonservatiivien suosion. Kristillinen oikeisto oli kannattanut Bernard Lewisin ajatuksia ulkopoliitiikasta jo kauan.

Ruotsila toteaa kirjansa esipuheessa, että Euroopassa harvoin ymmärretään, miten vaikutusvaltainen ryhmittymä kristillinen oikeisto on Yhdysvaltain politiikassa. On arvioitu, että kristillisen oikeiston potentiaaliseen äänestäjäkuntaan kuuluu noin 80 miljoonaa amerikkalaista (Ruotsila, 2008, 7). Kyseessä ei siis missään nimessä ole marginaalinen poliittinen voima. Kristillinen oikeisto oli perinteisesti pitänyt neokonservatiivista liikettä liian sekulaarina, mutta 1990-luvulta lähtien liikkeiden välillä tapahtui lähentymistä. Bushin vaalikaudella puhuttiin jo epävirallisesta poliittisesta koalitiosta.

”Puolivälissä 1990-lukua alkoi siis olla selvää, että tapahtui merkittävää risteytymistä. Sekulaarit neokonservatiivit, katolilaiset ja juutalaiset konservatiivit ja evankelisten johtama kristillinen oikeisto kukin muokkasivat sosiaalipoliittista ajattelua samaan suuntaan. Syntymässä olleen koalition kukin osa oli toimimassa omaehtoisesti ja omista teologis-ideologisista lähtökohdistaan, mutta ne olivat silti päätymässä sekä samanlaisiin ohjelmiin että yhä tiiviimpään yhteistyöhön.” (Ruotsila, 2008, 195)

Bonney käsittelee sivilisaatioiden törmäyksen teorian vaiheita sen tullessa hyväksytyksi Yhdysvaltain ulkopoliitiikkaan. Hänen mukaansa sivilisaatioiden törmäys- teesi on ohjannut Yhdysvaltain ulkopoliitiikkaa kylmän sodan päättymisen jälkeen. Teesin mukaan aktiivinen puuttuminen muslimimaiden poliittiseen kehitykseen on ainoa tapa estää fundamentalistisen terrorismin lisääntyminen. Bonneyn mukaan se on ollut kylmän sodan jälkeen Yhdysvaltojen johtava ulkopoliittinen ajatusmalli (Bonney, 2008, 35). Presidentti Bushin hallinto omaksui teorian lähes sellaisenaan ulkopoliitiikan ohjenuoraksi. Teesillä oli ratkaiseva vaikutus Yhdysvaltain 2000-luvun ulkopoliitiikkaan sekä ennen WTC-iskuja että etenkin niiden jälkeen.

Iskujen jälkeen silloinen puolustusministeri Donald Rumsfeld kutsui Bernard Lewisin asiantuntijaksi puolustusministeriön kokoukseen. Lewis suositteli sotatoimien aloittamista ennen kuin Al Qaidan ideologia valtaisi muslimien mielet (Bonney, 61, 2008). Lewis kirjoitti:

”If bin Laden can persuade the world of Islam to accept his views and his leadership, then long and bitter struggle lies ahead, and not only for America. If bin Laden is correct in his calculations and succeeds in his war, then a dark future awaits the world, especially the part of it that embraces Islam.”

Vaikkei Bonney käytäkään diskurssin käsitettä, hänen analyysinsä voi nähdä diskurssiteorian valossa kamppailuna hegemonisen diskurssin asemasta ja sen vaikutuksista ulkopoliittikkaan. Presidentti Bushin astuttua valtaan sivilisaatioiden törmäystä vastustavia mielipiteitä ei ulkopoliittikan laadinnassa juuri otettu huomioon. Bushin kaudella ennätysmäärä kristillisen oikeistoon kuuluvien liikkeiden jäseniä nimettiin Valkoisen talon virkamieskuntaan. Lisäksi George W. Bush käytti poikkeuksellisen vähän oman piirinsä ulkopuolisia neuvonantajia, jotka olisivat kyseenalaistaneet sotatoimien aloittamisen (Bonney, 2008, 149). Yhdysvaltain 2000-luvun hegemonisen Lähi-itä-diskurssin pääsivät siis määrittelemään kristillinen oikeisto ja neokonservatiivit, joiden käsitys islamista perustui sivilisaatioiden törmäyksen teesiin.

2.3 Lähi-itä Suomen mediassa ja kansallisidentiteetin murros

Islamin kautta tärkeäksi kysymykseksi nousee jakolinja perinteisen kansallisidentiteetin ja liberaalin kansainväliseen yhteistyöhön perustuvan identiteettikäsityksen välillä. Islam on kahdenlaisessa roolissa WTC-iskujen vuosipäivään liittyen. Ensinnäkin se on toinen osapuoli Yhdysvaltojen ja Lähi-idän konfliktissa. Toisaalta se edustaa Suomessa vierasta kulttuuria, joka voi olla käsitteistössäni joko samaistumisen tai toiseuttamisen kohde.

Diskurssia ei voi rajata ainoastaan tekstin laatijan motiiveihin, vaan diskurssiin liittyy aina myös sen syntyhistoria ja valtakäytökset. Kulttuurien välisen yhteistyön ja sivilisaatioiden törmäyksen kilpailevat diskurssit ovat hyviä esimerkkejä tästä. Diskursseilla on yhteytensä ideologisiin näkökantoihin ja historiallisiin prosesseihin. Sivilisaatioiden törmäys-diskurssin syntyhistoria on konservatiivisessa ja kansallisvaltioaatteeseen perustuvassa ajatusmaailmassa, kulttuurien välisen yhteistyön diskurssin juuret taas ovat monikulttuurisuutta suosivassa ajatteluperinteessä, jota esimerkiksi Edward Said edustaa.

Osittain tutkimusasetelma perustuu myös mielikuviini aineiston lehdistä. Helsingin Sanomat on mielestäni viime vuosina profiloitunut monikulttuurisuuden kannattajana. Aamulehdessä on ilmennyt samankaltaisia tendenssejä, mutta ei yhtä vahvoina. Tutkimuksellisesti minua kiinnostavat myös pääkaupunkiseudun ja maakuntien lehtien mahdolliset erot tapauksen

käsittelyssä. Monikulttuurisuudelle ja kansainväliselle identiteetille myönteiset puolueet keräävät suurempia äänisaaliita pääkaupunkiseudulla kuin maakunnissa. HS, Ilta-Sanomat ja Suomen Kuvalehti operoivat Helsingissä ja Ilkka taas on Etelä-Pohjanmaan suurin sanomalehti. Ilkan olen ottanut tutkimukseen osittain juuri pääkaupunkiseudun lehtien vastapainoksi. Selvitän, miten nämä erilaiset toimitukselliset profiilit omaavat sanomalehdet käsittelevät Suomen roolia suhteessa Lähi-idän konfliktiin, Yhdysvaltoihin ja länsimaihin. Samaistumisen diskurssien kautta ilmenee toimitusten mahdollisia ideologisia ja poliittisia painotuksia. Tietyt diskurssit ja samaistumisen kohteet tukevat joitain näkökulmia ja ajoittain poliittisia suuntauksiakin. Diskurssi ei kerro ainoastaan tekstin laatijasta, vaan se paljastaa yhteiskunnassa vaikuttavia ajatusvirtauksia. Nämä diskurssien taustaideologiat ovat tutkimuksen toissijainen analyysikohde.

Mari Maasillan, Juho Rahkosen ja Pentti Raittilan tutkimus *Islam suomalaisessa joukkoviestinnässä* (2008) on sisällönerittelyyn pohjautuva selvitys islamin näkyvyydestä Suomen valtavirtamediassa. Tutkijat tekivät vuoden 2007 helmikuussa kattavan mediaseurannan islamin näkyvyydestä lehdistössä. Johtopäätösluvussa tutkijat kritisoivat yksipuolista islamkuvaa, joka on tyypillistä sivilisaatioiden törmäys- diskurssille. Samalla on huomattava, että Maasillan tutkimus itsessään edustaa kulttuurien välinen yhteistyö- diskurssia. Maasillan, Rahkolan ja Raittilan tutkimus antaa silti hyvän vertailupohjan WTC-juttujen islam-kuvalle. Kuitenkin on otettava huomioon sen aineiston eroavaisuus oman tutkimukseni aineistoon verrattuna. Maasilta, Rahkola ja Raittila keräsivät kaikki valitsemissaan lehdissä ilmestyneet jutut, joissa islam jossain yhteydessä mainittiin. Oman tutkimukseni aineiston aihe on tarkkaan rajattu, eli WTC-iskujen 10-vuotispäivä. Näin ollen en voi suoraan vertailla Maasillan tutkimuksen huomioita islam-uutisoinnin painottumisesta terrorismiin ja väkivaltaan, koska oman aineistoni lähtökohta ja näkökulma on jo valmiiksi terrorismissa.

Maasilta, Rahkonen ja Raittila kritisoivat lehtien islam-juttuja osin samoin perustein kuin Edward Said. Aineiston pohjalta tutkijat totesivat, että islam mainitaan tavallisimmin konfliktien ja sotien yhteydessä. Joukkoviestintä ennen kaikkea korostaa islamin ääri-ilmiöitä. Muslimimaiden normaalista arkielämästä ja kulttuurista ei kerrota juuri mitään, joten maista syntyvä mielikuva on suhteettoman väkivaltainen (Maasilta, 2008, 34). Yleiset sanavalinnat korostavat väkivaltaisuutta: fundamentalisti, ääri-islamisti, jihadisti jne. Toisena negatiivisena piirteenä tutkijat pitävät islamin ”uskonnollistamista” (Maasilta, 2008, 33). Tämä merkitsee

yhteiskunnallisten ilmiöiden pintapuoliseksi jäävää analyysia ja niiden kuitaamista islamin uskolla. Ongelmallisena tutkimuksen tekijät pitävät myös tutkimusaineistossa havaitsemaansa haastateltujen ja puhujien epäsuhtaa. Islamia käsittelevissä jutuissa esiintyi yli puolet enemmän ei-muslimi-puhujia kuin muslimeita (Maasilta, 2008, 50). Tutkijat löysivät aineistostaan positiivisinakin pitamiään puolia, juttuja joissa islam esiintyi rutiininomaisena osana haastateltavien elämää, vailla arvolatauksia (Maasilta, 2008, 55).

Maasillan mukaan Suomen suhde islamiin poikkeaa anglosaksisten maiden, eli johtavien länsivaltioiden, islamsuhteesta. Länsivaltioilla terrorismin ja turvallisuuspolitiikan aspekti on ollut keskeisessä osassa vuosikymmeniä ennen WTC-iskujakin. Syrjäisenä maana Suomella ei ole vastaavia päivänpolttavia ulkopoliittisia intressejä muslimimaailman suhteen (Maasilta, 2008, 8). Anssi Männistön mukaan Suomella ei ole Saidin kuvaamaa islamin tuomitsemisen perinnettä (Männistö 2002, 21). Männistön mukaan 1960-1980-luvuilla islamin kuvaaminen oli melko neutraalia tai liittyi maiden eksoottisuuteen. Islamilaisen terrorismin aallon myötä 1980-luvulla, islamkuva yksipuolistui (Männistö, 2002, 21). Maasillan mukaan suomalaisessa islamkeskustelussa kuitenkin esiintyy usein huoli oman kulttuurin omaleimaisuuden säilymisestä.

Sekä poliitikkojen että akateemikkojen puheissa kansallisvaltioon perustuva identiteetti on usein jo julistettu aikansa eläneeksi. Mikko Lehtonen kirjoitti jo vuonna 2004 seuraavasti:

”Tätä kirjottaessa alkaa näyttää yhä selvemmältä, että globaalistumiseksi kutsuttu prosessi ja Suomen liittyminen Euroopan unioniin ovat merkinneet muutosta kansallisessa itseymmärryksessä jos ei muutoin niin ainakin poliittisen retoriikan painotuksissa. Kansallisesta on tulossa kirosana vähän samaan tapaan kuin nationalismista.” (Lehtonen, 2004, 117)

Viimeistään vuoden 2011 eduskuntavaalit toivat yleiseen tietoisuuteen kansallisidentiteetistä käytävän kamppailun voimistumisen. Eduskuntavaalien perusteella vaikutti siltä, että 2000-luvulla monikulttuurisuuden nousu on herättänyt vastareaktion, jossa pyritään paikallisten identiteettien vahvistamiseen. Identiteettikamppailussa voidaan siis nähdä kaksi vastakkaista suhtautumistapaa: globaaliin identiteettiin samaistuminen ja kansallisen identiteetin korostaminen. Perussuomalaisten retoriikassa on kyse myös aiempaan yhtenäisyyteen palaamisesta. Kansainvälinen hallinto, kuten Euroopan unioni, nähdään vahingollisena ja

maahanmuuttajia pidetään ongelmallisina. Nämä virhearvionnit halutaan ikäänkuin ”peruuttaa” ja palata aiempaan traditioon. Olisi tietysti mahdollista ajatella, ettei vanhaa yhtenäisyyttä ole ollut olemassakaan ja kansallisidentiteetti on ollut aina liikkeessä. Nyt kehittyneen vastakkainasettelun voi nähdä vain sen uusimpana muotona. Tämä näkökunta mukailisi paremmin Stuart Hallin teoriaa, mutta joka tapauksessa ajatus yhtenäiskulttuurin Suomesta puhutteli suurta osaa kansasta vaaleissa.

Suomi on perinteisesti pyrkinyt samaistumaan länteen. Euroopan unionin jäsenyys ja talouden avaaminen ulkomaisille sijoituksille heikensivät kansallisen politiikan merkitystä. Laura Normio vertaili (Normio, 2007) samaistumista WTC-iskujen ja Beslanin koulukaappauksen yhteyksissä ja totesi, että samaistuminen Yhdysvaltoihin ja länteen oli huomattavasti voimakkaampaa kuin Venäjään ja itään. Lehtosen mukaan länsi, esimerkiksi Ruotsi, Saksa ja Ranska, ovat edustaneet sivistyneistölle ihannekuvaa itsestään. Venäjä taas on perinteisesti ollut jotain kauhistuttavaa ja torjuttavaa (Lehtonen, 2004, 140).

Samaistuminen kansainväliseen yhteisöön tai eristäytyminen siitä on merkittävä vedenjakaja kansallisessa identiteettipolitiikassa. Viime aikaiset kehityskulut Suomen poliittisessa ja sosiaalisessa elämässä, etenkin nationalismin uusi tuleminen, herättävät mahdollisesti tarpeen määritellä uudelleen suomalaisuutta ja sen suhdetta muuhun maailman. Vaikka kansallisidentiteetti ei aiemmin olisikaan ollut monoliittinen kokonaisuus, kansainvälistyminen on 2000-luvulla noussut merkittävämpään rooliin kuin koskaan ennen. Olen kiinnostunut selvittämään, miten islamista ja kansallisidentiteetistä puhutaan tässä uudessa tilanteessa.

3. Diskurssit ja sosiaalisen todellisuuden rakentuminen

Tässä luvussa esittelen sekä diskurssin käsitteen että diskurssianalyysin tutkimusmetodina. Tutkimukseni teoreettinen viitekehys on sosiaalinen konstruktionismi, johon diskurssianalyysikin nojaa. Sosiaalisen konstruktionismin mukaan kieli ei vain välitä todellisuutta vaan rakentaa sitä. Yleisesti määriteltynä diskurssi tarkoittaa puhetapaa tai kielellistä käytäntöä. Yksittäistapauksissa diskurssilla tarkoitetaan usein vakiintunutta tapaa puhua jostain (esimerkiksi marxilainen talousdiskurssi, liberaali talousdiskurssi). Diskurssin käsitteestä on kuitenkin eri tieteenalojen sisällä useita, hieman erilaisia näkemyksiä. Eroja syntyy muun muassa siitä painotetaanko diskurssin lingvististä vai yhteiskuntatieteellistä näkökulmaa. Toisen jakolinjan voi vetää siihen, analysoidaanko sosiaalisia vuorovaikutustilanteita vai mediatekstejä. Arja Jokinen jakaa diskurssianalyysin kriittiseen ja analyyttiseen (Jokinen, 1999, 85). Kriittinen diskurssianalyysi tutkii valtasuhteiden ylläpitoa ja oikeutusta, kun taas analyttinen diskurssianalyysi on täysin aineistolähtöistä, eikä siihen sisälly etukäteisoletusta valtasuhteista.

Myös tutkijan ja tutkimuskohteen suhde nähdään konstruktiivisena eli tutkijan analyysi luo todellisuutta (Jokinen, 1999, 41). Diskurssianalyysin tietynlainen maali on kielen ja kulttuurin suhde. Asioiden ja ilmiöiden merkityksellistämisen takana on historiallisia prosesseja ja ne heijastivat kielenkäyttöön. Diskurssianalyysi ei ole koskaan yksittäisten puhetekojen tai lauseiden tutkimista, vaan siihen täytyy aina sisältyä kielellisten käytäntöjen kulttuuriset ja historialliset merkitykset. Tämän takia kaikkea kielen tai puhetapojen tutkimusta ei voida pitää diskurssianalyysinä (Jokinen, 2004, 17-21).

Diskurssianalyysiin kuuluu oletus diskurssien vaikutuksesta sosiaaliseen todellisuuteen. Tähän vaikutukseen liittyy vallankäytön aspekti ja usein diskurssianalyysin tavoitteena on tulkita aineistoa kielenkäytön seurausten kannalta (Jokinen, 2004, 227). Kuitenkaan diskurssianalyysissä ei pyritä selittämään ilmiöitä. Esimerkiksi syrjäytymistä käsittelevä diskurssianalyysi ei pyri löytämään syitä syrjäytymisille, vaan analyysi kohdistuu siihen, miten

syрjäytymisestä puhutaan ja missä tilanteissa (Jokinen, 1999, 248). Jaottelu ilmiön itsensä ja sitä koskevan diskurssin välille ei kuitenkaan ole murtumaton, sillä esimerkiksi juuri syrjäytymisen käsite on diskurssiivinen ilmiö. Norman Fairclough tiivistää diskurssien vaikutukset seuraavasti: diskurssit representoivat maailmaa sekä rakentavat identiteettejä ja sosiaalisia suhteita (Fairclough, 1997, 14). Diskurssien hierarkia paljastaa yhteiskunnallisia valtasuhteita. Avainkysymys on: mikä diskurssi saavuttaa hegemonisen aseman ja ketä se hyödyttää?

Sosiaalinen konstruktionismi on teoria kielen suhteesta ympäröivään yhteiskuntaan. Sosiaalisen todellisuuden rakentumisen diskurssien kautta voi ymmärtää useammalla tavalla. Yleensä kysymystä ei ymmärretä siten, että diskursseilla olisi suoria vaikutuksia ilmiöihin todellisuudessa. Arto Jokinen on käsitellyt asiaa kirjassaan Panssaroitu maskuliinisuus (2005). Jokinen käyttää esimerkkinään diskurssin vaikutuksesta sitä, miten poliitikot, vankienhoitoviranomaiset ja muut yhteiskunnalliset toimijat ovat omaksuneet jonkin käsityksen väkivallasta ja tällä on vaikutuksia todellisuuteen, koska se ohjaa poliittista päätöksentekoa. Diskurssin vaikutus todellisuuteen on siis välillinen. Se vaikuttaa ilmiöitä koskevaan puheeseen ja ajatteluun.

Luonteeltaan diskurssianalyysi on tulkitsevaa. Diskurssianalyysi kohdistuu ensisijaisesti teksteihin (Jokinen, 1993, 60), eikä niiden syntyolosuhteisiin tai tulkintatilanteisiin. En tutki esimerkiksi tekstin tuottamistapoja tai toimituksellisia käytäntöjä. Tämä ei tarkoita sitä, etteivät tuotantoon vaikuttavat seikat olisi merkittäviä, vaan sitä että ne ovat tutkimuksen kohdennuksen ulkopuolella. On selvää, että esimerkiksi ulkomaankirjeenvaihtajien vähäinen määrä muslimimaissa vaikuttaa islamin näkyvyyteen lehdissämme, mutta en pidä mahdollisena analysoida sen syitä ja seurauksia pelkästään lehtijuttujen perusteella.

”Huomio kiinnitetään siihen, mitkä funktiot ovat potentiaalisesti läsnä tai aktualisoituvat vuorovaikutustilanteissa. Funktioiden tulkinta ei siten edellytä sen pohtimista, onko toiminta tietoista vai ei.” (Jokinen, 1993, 42)

Toimittajien motiivien pohdinta ei sekään kuulu diskurssianalyysin piiriin. Arto Jokinen erottelee kaksi lähestymistapaa diskurssianalyysiin. Ensimmäinen lähestymistapa analysoi tilannesidonnaista kielenkäyttöä (Jokinen, 2000, 110). Arja Jokisen, Kirsi Juhilan ja Eero Suonisen diskurssioppaat keskittyvät tämän tyyppiseen diskurssianalyysiin. Se on

sosiaalitieteissä yleisesti käytetty menetelmä. Toinen lähestymistapa analysoi diskurssia ajatusten ja ideoiden laajana ideologisena muodostumana. Tämän diskurssikäsitteilyn oppi-isä on ranskalainen filosofi Michel Foucault. Arto Jokinen käyttää näistä kahdesta lähestymistavasta nimityksiä makrodiskurssi ja mikrodiskurssi.

Erilaiset tavat käsittää diskurssi eivät ole toisistaan vastakkaisia, vaan ne muodostavat jatkumon. Tutkimusekonomian kannalta on luultavasti useimmiten järkevää valita vain toinen taso tarkastelun kohteeksi. Diskurssianalyysin voi kokonaisuutena nähdä tutkimusmetodiksi siitä, miten yhteiskunnan makrotaso ilmenee kielenkäytön mikrotasolla.

”Tiivistäen: makrodiskurssit muodostavat tulkintaresursseja, joiden pohjalta yksilöt tuottavat keskustelutilanteissa omia mikrodiskursseja.” (Arto Jokinen, 2000, 113)

Arto Jokisen kirja keskittyy pääasiassa mikrodiskurssien, eli puheenparsien ja vuorovaikutustilanteiden analyysiin. Oman tutkimukseni analyysiosiot ovat lähempänä Arto Jokisen soveltamaa analyysitapaa eli makrodiskurssien tutkimusta. Mediatekstien näkeminen vuorovaikutustilanteina on hieman ongelmallista. Mielestäni esimerkiksi lehtijutuista välittyviä haastattelulausuntoja ja puhuntoja ei voida pitää vuorovaikutustilanteina, koska lehtijuttuun päätyy toimittajan valinnan kautta vain pieni osa haastattelutilanteen kohtaamisesta. Tämän takia haastattelulausuntoja on mielekkäämpää käsitellä juuri ideologisina muodostumina eli makrodiskursseina.

Michel Foucault’n tunnetuimmat tutkimukset käsittelevät kielen käytön roolia institutionaalisessa vallankäytössä. Foucault’n mukaan yhteiskunnallisilla instituutioilla on valta määritellä yksilöitä poikkeaviksi, jolloin he menettävät itsemääräämisoikeutensa. Foucaultin mukaan tiedon muodot luovat aina dominoinnin muotoja. Hänen tuotannossaan diskurssi palvelee aina jonkun etua. Yksi monista tämän ajatuksen inspiroimista diskurssitutkijoista on Edward Said.

Foucault painotti diskurssin systemaattista vaikutusta sosiaaliseen todellisuuteen sekä diskurssin sidettä aikakauteensa. Foucault ilmaisee runollisesti, että diskurssi on ymmärrettävä *”ilmenemisensä silmänräpäyksessä”* (Foucault, 2005, 39). Selkokielellä tämä on ymmärrettävä siten, että tutkimusaineiston ilmestymisen aikaan yhteiskunnassa vaikuttavat prosessit

määrittävät aineiston sisältöä. Oman tutkimukseni kannalta tällainen prosessi on esimerkiksi kansallismielisen politiikan nousu eduskuntavaaleissa.

Mediateksteihin keskittyvän diskurssianalyysin uranuurtaja on Norman Fairclough. Hänen teoksensa *Miten media puhuu* on konkreettisen tason opaskirja diskurssianalyysiin ja se on yksi alan lainatuimmista. Diskurssin Fairclough määrittelee sosiaalisen käytännön merkityksellistämiseksi (1997, 124). Yksittäisten diskurssien lisäksi Fairclough kirjoittaa diskurssijärjestyksistä. Diskurssijärjestys on kaikkien jossain yhteisössä tai instituutiossa esiintyvien diskurssien kokonaisuus. Esimerkiksi koulussa on yksi diskurssijärjestys ja kotona toinen. Joukkoviestinnän voi nähdä joukoksi diskurssijärjestyksiä ja tämä kokonaisuus on kulttuurisen vallan ja hegemonian alue (Fairclough, 1997, 91). Kun toimittaja kirjoittaa esimerkiksi juuri WTC-iskuista tietyllä tavalla, hän tulee myös tukeneeksi tiettyä maailmankuvaa. Tämän tutkimuksen voi myös nähdä yritykseksi hahmottaa WTC-iskuja koskevat diskurssit aineistoksi valituissa sanomalehdissä.

3.1. Diskurssianalyysi käytännössä

Diskurssianalyysi valikoitui jo aikaisessa vaiheessa metodikseni, koska olin alun perin kiinnostunut valtakysymyksistä. Aineistoon tutustuttuani identiteetti kuitenkin nousi valtakysymysten ohi tutkimuksen kohdennuksena, vaikka valtaulottuvuus identiteettiinkin liittyy toiseutta edustavien osapuolten poissulkemisen kautta. Aineistoon tutustuessa kansallisidentiteetti nousi keskeiseksi näkökulmaksi aikaisessa vaiheessa, koska huomasin että sitä sivutaan eri tavoin useissa jutuissa. Länsimaisuuden ja oikeusvaltion ideaalit nousivat esille säännöllisesti. Oli mielestäni kiinnostavaa, että jossain jutuissa, esimerkiksi monessa Aamulehden jutussa, länsimaita kuvattiin ”me”-sanalla. Toisista lehdistä, esimerkiksi Helsingin Sanomista, tällainen puhetapa puuttui. Panin juttuja lukiessa myös merkille, että kerronta rakentui usein tunteiden kautta. Ryhdyin etsimään näihin havaintoihin sopivia analyysityökaluja. Tiesin aikaisempien opintojeni perusteella, että Stuart Hall on kirjoittanut länsimaisuudesta, kansallisesta identiteetistä ja siihen liittyvästä kamppailusta. Uudelleenluettuani hänen *Identiteetti*-kirjaansa, päädyin valitsemaan samaistumisen ja toiseuden diskurssit ensisijaisiksi tutkimuskohteiksi.

Diskurssianalyysin tekeminen on monivaiheinen prosessi, jossa aineisto on käytävä läpi useita kertoja. Eri lukukerroilla on järkevää keskittyä yhteen näkökulmaan kerrallaan. Tarkastelin juttuja eri lukukerroilla eri näkökulmista, esimerkiksi länsimaisuuden näkökulmasta, terroristien esittämisen näkökulmasta ja suomalaisuuden näkökulmasta. Kun olin päässyt tähän vaiheeseen, aineiston analyysi helpottui ja löysin relevantteja luokitteluja.

Samaistumiskohde ei jokaisessa jutussa nouse selvästi esiin, vaan se on tekstissä läsnä ainoastaan implisiittisesti. Tällöin samaistumista täytyy analysoida tapauskohtaisesti lähiluvun avulla. Aineistossani samaistuminen johonkin osapuoleen syntyy paljolti tunteiden kautta. Usein se, kenen tunteet tuodaan esille, on jutun samaistumiskohde. Tunteistaan useimmiten kertovat iskuista selvinneet sekä menehtyneiden uhrien omaiset. Tunnepuheen ja tarinallistamisen tuloksena jutun kohde nähdään yksilönä ja lukijaa kutsutaan samaistumaan hänen kokemuksiinsa.

Tunteiden roolia lehtijutuissa on pohtinut esimerkiksi mediatutkija Veijo Hietala Sari Näreen artikkelikokoelmassa Tunteiden sosiologia. Hietala käyttää esimerkkinään prinsessa Dianan kuoleman ja Estonian onnettomuuden aiheuttamia ”surun rituaaleja” lehdistössä. Mediasuru on yhteisöllisyyden funktio. Lukijat voivat mediasurun kautta käsitellä omia pettymyksen ja menetyksen tunteitaan, jotka eivät välttämättä edes liity uutisoitavaan tragediaan. Hietala kirjoittaa:

”Samalla tällaiset yhteisesti koetut surun rituaalit ovat kuitenkin ilmeisesti myös tärkeitä terapeuttisia tapahtumia kulttuurin ja ihmisten selviytymiskeinoina tulevaisuuden uhkakuvien edessä.” (Hietala, 1999)

Tunteiden kuvaamisessa on siis kyse yhteyden rakentamisesta. Tätä yhteyttä rakennetaan nimenomaan samaan kulttuuriin kuuluvien osapuolten välille. Toiseutta edustavien tahojen tunteita ei nosteta esille.

”Kun tarinaa meistä ja muista kerrotaan, on aina kysyttävä: Kuka puhuu ja kenestä? Kenellä on valta kertoa minkäkinlaisia tarinoita toisista? Ketkä tarinan toimijoista saavat äänensä kuuluviin?” (Mikko Lehtonen, 2001)

Itse jatkaisin kysymyslistaa: kenen tunteet pääsevät esille? Samaistumisen kannalta yksi tärkeimmistä subjektipositioista on tunteista kertominen. Tunteet ovat merkityksellisiä samaistumisen kannalta siten, että samaistuminen johonkin osapuoleen syntyy paljolti tunteiden kautta. Samaistumista ei välttämättä voida kuvata rationaaliseksi päätökseksi, vaan se syntyy me-yhteyden sekä jaettujen tunteiden kautta. Tätä kautta tunteet ovat merkityksellisiä lehtijutun tai muun tekstin dominoivan näkökulman määrittelyssä. Usein se, kenen tunteet tuodaan esille, on jutun samaistumiskohde ja dominoivan näkökulman edustaja. Aloitin samaistumiskohteen etsimisen yksinkertaisesti kysymällä juttua lukiessa: ”Keneen tässä jutussa samaistutaan?”. Yleensä vastaus on intuitiivisesti aika selvä. On olemassa juttuja, joissa samaistumiskohdetta on vaikea määritellä tai se on ristiriitainen, mutta useimmiten lehtijutuissa on osapuoli, johon kutsutaan samaistumaan. Tämän jälkeen olen pohtinut, mistä tämä tuntemus rakentuu. Olen tämän pohdinnan tuloksena määritellyt kolme mielestäni tärkeintä samaistumisesta kertovaa diskurssia: tunnepuhe, tarinallistaminen ja me-diskurssi.

Stuart Hall käyttää termiä ”diskursiivinen strategia” ja mielestäni se on sopiva nimitys kuvaamaan samaistumisen keinoja. Me-yhteyden luominen, kertomuksellistaminen ja tunnepuhe ovat diskursseja. Mediasurua tutkineen Veijo Hietalan mukaan tunnepuhe ja tarinallisuus liittyvät kiinteästi yhteen (1999, 249):

”Ihmisen suuret perustunteet, kuten ilo, suru, rakkaus ja viha syntyvät kertomuksista – tai tarkemmin: ne ovat kertomuksia.”

Toiseutta edustavat osapuolet eivät pääse kertomaan tunteistaan, koska tunteiden kuvailu perustuu oletukselle yhteisistä arvoista. Oletetaan, että lukija ymmärtää, miksi haastateltava kokee tapahtumat merkitykselliseksi. Toisin sanoen oletetaan, että lukija kuuluu samaan yhteisöön kuin tunteistaan kertovat haastateltavat.

Tunteet luovat jakolinjan ”meidän” ja ”heidän” välille. Jutuissa käydään läpi ”meidän” tunteita, mutta ”heihin” ei rakenneta inhimillistä yhteyttä. Aineistostani nouseva hyvä esimerkki on Ilta-Sanomien pääkirjoitus, jossa islaminuskoisia kuvataan ”muslimimassoiksi”. Yhdysvaltalaisen ja suomalaisten selviytyjien kokemuksista sen sijaan kerrottiin tunteisiin vetoavia tarinoita. Tarinallistaminen tarkoittaa esitystapaa, jossa tapahtumista kerrotaan subjektien kokemusten kautta. Tarinallistamisen vastakohta on yleistäminen, jossa yksilöiden motiivit eivät pääse esiin.

Samaistumisen kohteena olevan osapuolen näkökulma kerrotaan tarinallistaminen kautta, ja toiseutta edustavien näkökulmasta esitetään yleistyksiä.

Diskursseja ei esiinny tekstissä sellaiseen, vaan ne ovat tutkijan tulkintaa. Tässä mielessä myös tutkijan diskurssianalyysi muodostaa oman diskurssinsa. Arja Jokinen kuvailee diskurssien luokittelua seuraavasti:

”Ideana on kiinnittää huomiota yhtäläisyyksiin eli samojen merkityssysteemien osiin. Merkityssysteemit esiintyvät aineistossa paloina, joiden sisällöllinen (merkitys)yhtäläisyys voidaan tunnistaa vasta aineiston kontekstisidonnaisessa tulkintaprosessissa. Analyysissä edetään osista kokonaisuuksiin, merkityksistä merkityssysteemeihin eli diskursseihin.” (Jokinen, 1993, 80)

Tässä tutkimuksessa oleellinen merkityssysteemi on samaistumisen tuottaminen. Merkityssysteemin osat ovat tunnepuhe, me-yhteys ja tarinallisuus. Näiden analyysityökalujen avulla hahmotan aineistossani esiintyviä subjektipositioita, esimerkiksi jutuissa esiintyviä asiantuntijoita. Pyrin selvittämään millaisia oikeuksia jutussa annetaan eri osapuolille ja näkemyksille. Subjektipositioita on syytä tutkia myös laajempien kontekstien yhteydessä, sekä diskursiivisen järjestyksen että yhteiskunnallisten vaikuttimien valossa. Vertailen subjektipositioita eri juttujen ja lehtien välillä. Tutkin, miten eri subjektipositiot esitetään ja miten ne mahdollisesti ohjaavat lukijan tulkintaa. Diskurssianalyysissä on syytä kiinnittää yhtä lailla huomiota siihen mitä tekstissä ei ole, sillä diskurssi on yhdistelmä eksplisiittisiä merkityksiä, eli mitä tekstissä sanotaan ja implisiittisiä merkityksiä, eli mitä tekstissä annetaan ymmärtää (Fairclough, 1997, 140). Tutkimuksen suurena tavoitteena on löytää yhteyksiä yhteiskunnallisten prosessien ja kielenkäytön ilmiöiden välillä. Ensisilmäyksellä pieneltä vaikuttavat valinnat kielenkäytössä voivat kertoa merkittävistä vallan kiteytymistä.

”Diskurssintutkimusta voisikin kuvata rinnakkaisina, osin limittäisinä ja risteyvinä kehinä, joihin kuuluvat niin kieli kaikkine pilkkuineen ja pisteineen kuin laajat yhteiskunnalliset kaaret ja rakenteet, kuten vaikkapa sukupuoli, identiteetti, koulutus ja lapsuus.” (Pietikäinen, 2009, 20)

Merkityksellistämisenä on kaksi vastakkaista tendenssiä: merkitysten vakiinnuttaminen ja uusien merkitysten luominen. Diskurssit eivät siis ole pysyviä, vaan niistä käydään kamppailua. Tärkeää on myös se, mitkä näkökulmat puuttuvat diskurssista. Ne ovat hävinneet kamppailun

hegemonisen diskurssin asemasta. Puuttuvat näkökulmat ovat mielenkiintoisia erityisesti siksi, että jos ne nostettaisiin, ne rikkoisivat hegemonisen diskurssin. Puuttuvia näkökulmia määriteltessä on syytä muistaa, että ainoastaan jonkin asian mainitsematta jättäminen ei tarkoita, että se olisi analyysin kannalta automaattisesti relevanttia. Tätä ongelmaa käsittelen enemmän luvussa 4.5.

Sari Pietikäinen ehdottaa diskurssianalyysin tekoon kolmivaiheista aineiston käsittelytapaa (Pietikäinen, 2009, 172).

1. diskursiiviset valinnat: historiallisuus, paikantaminen, tuottaminen, yksi- tai moniäänisyys, genret, intertekstuaalisuus, mikä selittää aineiston homo- tai heterogeenisyyttä
2. Kielelliset valinnat: kieliopilliset ja semanttiset merkitykset, toimijuus, sanavalinnat, metaforisuus, tekstin rakenne, mahdolliset vaihtoehtoiset valinnat
3. Kontekstuaaliset valinnat: aineiston suhde representaatioihin, identiteetteihin ja pitkiin ajallisiin prosesseihin, kysymykset vallasta, puuttuvat tai unohdetut asiat.

En käytä kaikkia Pietikäisen luettelemia analyysikäsitteitä, mutta jaottelu havainnollistaa tavoitettani liikkua analyysissäni konkreettisten kielellisten keinojen tasolta sosiaalisen todellisuuden ja identiteettien tasolle. Samaistumisen ja subjektipositioden analyysi vastaa Pietikäisen kohtia 1 ja 2 sekä identiteetin analyysi kohtaa 3.

3.2. Analyysin keskeiset käsitteet

Analyysissäni on kolme avainkäsitettä: samaistuminen, subjektipositio ja identiteetti. Käsitteiden jaottelu on peräisin kulttuurintutkija Stuart Hallilta. Hall käsittelee Identiteetti-kirjan loppupuolella subjektiposition ja diskurssin suhdetta. Hän kutsuu identiteettiä pisteeksi, jossa kiinnitytään diskurssien rakentamaan subjektipositioon (Hall, 1999, 253). Tätä ajatusta pyrin toteuttamaan analyysin teossa. Samaistumisen käsitteen erottamisen subjektipositioista ja identiteetistä mahdollistaa analyysin jakamisen pienempiin, helpommin haltuun otettaviin osiin. Käsitteet muodostavat ikään kuin ketjun, joka kulkee lehtijutun konkreettisten kielellisten

keinojen tasolta abstraktimmalle identiteettikysymysten tasolle. Analyysiosassa tutkin tekstissä esiintyvien toimijoiden subjektipositioita. Ne kertovat siitä, mihin identiteetteihin aineistoni jutut kutsuvat lukijaa identifioitumaan. Minun näkökulmani on kuitenkin puhtaasti tekstitasolla, eli en analysoi lukijoiden mahdollisia subjektipositioita. Kun puhun lukijoista, tarkoitan tietynlaista tekstin luomaa sisäislukijaa, konkreettisten lukijoiden sijaan Pohdin, millaisia suhteita subjektipositiodien kautta rakennetaan kulttuurisiin identiteetteihin, kuten suomalaisuuteen, länsimaisuuteen ja yhdysvaltalaisuuteen.

3.2.1 Samaistuminen

Selvitän analyysissä aineiston juttujen samaistumiskohteita. Samaistumiskohteella tarkoitan osapuolta, johon toimittajan teksti rakentaa yhteyttä. Tämä yhteys rakennetaan diskursiivisilla strategioilla. Diskursiivisilla strategioilla tarkoitan tekstistä löytyviä konkreettisia keinoja, joilla rakennetaan yhteyttä johonkin osapuoleen ja toisaalta myös tehdään eroa toisiin. Tällä analyysillä pyrin hahmottamaan identiteetin kielellistä ulottuvuutta. Kyse on kielenkäytön mikrotason analyysistä tekstin ilmiasun tasolla. Käytän analyysissä kolmea edellisessä luvussa esittelemääni diskurssiivista strategiaa, eli tunnepuhetta, tarinallistamista ja me-diskurssia.

Samaistuminen on tekstissä läsnä eksplisiittisesti, esimerkiksi tunteiden kuvailuna, sanavalintoina ja metaforina. Samaistumisen toinen puoli, eli eronteko on myös läsnä tekstissä, esimerkiksi toiseutta edustavien osapuolten tunteiden pois jättämisenä. Näiden kielellisten keinojen selvittäminen on ensimmäinen tutkimustehtävä. Tarkoituksenani on selvittää, mihin yhteisöihin aineiston lehdet pyrkivät rakentamaan yhteenkuuluvuutta.

”Tämän ajattelutavan mukaan kielenkäyttäjän tekemät valinnat eivät jää yksittäisiksi huudoiksi metsään, vaan niihin kirjautuu kielenkäyttäjän omien käsitysten lisäksi myös käyttökontekstin instituution ja yhteiskunnan näkemyksiä puheena olevasta ilmiöstä, puhujista ja laajemmin ympäröivästä yhteiskunnasta. Näin yksittäinen kielenkäytön palanen on omalta pieneltä osaltaan mukana rakentamassa kuvaa puheena olevasta ilmiöstä, puhujista ja ympäröivästä yhteiskunnasta.” (Pietikäinen, 18, 2009)

Diskursiivisten strategioiden analyysin taustalla on ajatus, etteivät ne kerro ainoastaan yksittäisen toimittajan valinnoista tai tekstistä, vaan myös yhteiskunnallisista valtarakenteista.

3.2.2 Subjektipositio

Nimensä mukaisesti subjektipositio tarkoittaa diskurssin määrittämää asemaa, johon diskurssin käyttäjä asettuu. Lehtiartikkeleita käsiteltäessä lienee kuvaavampaa sanoa, että jutuissa esiintyvät osapuolet asetetaan subjektipositioihin, sillä toimittajalla on aina viimeinen päätösvalta osapuolten puheoikeuksista. Jokaiseen subjektipositioon liittyy erilaisia ominaisuuksia ja rajoituksia, jotka kyseisiin positioihin asettuva diskurssin käyttäjä omaksuu. Subjektipositioon asettuminen tai asettaminen tarkoittaa siihen liittyvien taustaoletusten omaksumista. Subjektiposition käsitteellä hahmotan jutuissa esiintyvien osapuolten paikkaa kyseisten lehtien diskursiivisissa järjestyksissä. Subjektipositiot määrittyvät suhteessa toisiinsa. Esimerkiksi alistetun subjektipositio rakentuu suhteessa vallankäyttäjiin ja tasavertaisten asiantuntijoiden keskustelu suhteessa toisiinsa sekä asiantuntemuksen positiosta pois jätettyihin osapuoliin.

Stuart Hall määrittelee subjektipositiota seuraavasti:

”Ne ovat tiedon kuvitteellisia paikkoja, joista empiirisesti todennettavissa oleva suhde maailmaan näyttäisi avautuvan. Ne ovat mekanismeja, joiden avulla päästään sisälle kieleen ja kulttuuriin.” (Hall, 1992, 343)

Hallin määrittelystä käy ilmi subjektiposition yhteys sosiaaliseen todellisuuteen.

Terrori-iskuista kertovassa diskurssissa mahdollisia subjektipositiota ovat esimerkiksi uhri, asiantuntija, ongelman ratkaisija jne.

”Jokaisen diskurssia käyttävän on asemoitava itsensä siten kuin hän olisi diskurssin subjekti. Emme esimerkiksi välttämättä usko lännen luonnolliseen paremmuuteen muihin nähden. Jos kuitenkin käytämme ”meidän ja muiden” diskurssia, huomaamme väistämättä puhuvamme sellaisesta asemasta, jossa Eurooppaa pidetään muita ylempänä sivilisaationa.” (Hall, 1999,

Yllä lainattu kappale herättää kysymyksen: kuka sanomalehtiartikkelin tapauksessa on diskurssin käyttäjä? Ilmeinen vastaus on toimittaja, mutta diskurssin käyttäjällä voi tarkoittaa toimittajan lisäksi myös potentiaalista lukijaa. Voi ajatella, että toimittaja luo subjektipositiot ja lukijat asettuvat niihin. Toimittaja on tärkein vaikuttaja eri subjektien puheoikeuksiin ja arvovallan määrittelyyn. Lukijan on helpompi asettua samaistumisen kohteena olevan subjektipositioon kuin eronteon kohteena olevaan. Joihinkin subjektipositioihin asettuminen on tehty lähes mahdottomaksi. Kuten olen aiemmin todennut, en analyysissäni kuitenkaan tutki näitä näkökohtia, vaan pysyttelen tekstin tasolla. Mielestäni lukijan tai toimittajan roolin analyysia ei ole mahdollista tehdä pelkän tekstin perusteella.

Arto Jokisen mukaan subjektipositiossa on kyse puheoikeudesta (Jokinen, 2000, 115).

”Tarkasteltaessa puheoikeutta diskurssissa tarkastellaan subjekteja ja subjektin positioita suhteessa toisiinsa. Tutkimusaineistolta kysytään, kuka saa puhua ja mistä asemasta ja miten eri asemista tuotettu puhe asettuu kokonaisuuteen. Mistä positioista tulee arvovaltaisin puhe?”
(Jokinen, 2000, 115)

Eri asemiin sijoitetuilla subjekteilla on erilaiset oikeudet ja uskottavuus. Esimerkiksi asiantuntijan tai lääkärin subjektipositioista puhuvalla on usein suuremmat oikeudet esittää toimintaohjeita kuin tavallisen kansalaisen subjektipositioista puhuvalla. Subjektipositio on ikään kuin rooli, jolle kuuluvat tietyt ominaisuudet ja rajoitukset. Samaistumisen analyysissa tutkin juttuja enemmän kokonaisuuksina, eli pohdin mihin osapuoleen juttu kokonaisuutena rakentaa yhteyttä eniten. Subjektiposition analyysissa pyrin menemään yksityiskohtaisemmin jutussa esiintyvien tahojen esittämiseen.

3.2.3 Identiteetti

Identiteetti, kuten diskurssikin, on monimuotoinen ja dynaaminen käsite. Yhteiskuntatieteissä sillä saatetaan tarkoittaa hyvinkin erilaisia asioita kuin esimerkiksi psykologiassa. Sana identiteetti juontaa juurensa latinan samuutta merkitsevästä identitas-sanasta (Karvonen, 2000, 2). Identiteetin kehittämisessä onkin paljolti kyse yhteyden kokemisesta samanlaisiksi miellettyyn kohteeseen. Kuitenkaan samanlaisuuden ajatus ei ole mahdollinen ilman erilaisuutta. Identiteetti muodostuu suhteessa merkityksellisiin toisiin. Toiseuden käsite tulee tutkimuksessani olemaan tärkeässä roolissa. Samaistuminen ja eronteko ovat aina yhtä aikaa läsnä. Kun lehtiartikkelista nousee esille samaistumiskohteita, samalla kuvitellun yhteisön ulkopuolelle rajautuu toiseutta edustavia osapuolia.

Identiteetin ja subjektiposition käsitteet saattavat vaikuttaa päällekkäisiltäkin, sillä molemmilla ilmaistaan jonkin toimijan suhdetta johonkin toiseen. Käsitteillä on kuitenkin ero, ainakin tässä tutkimuksessa. Subjektipositio on identiteettiä huomattavasti rajallisempi käsite. Samaistumisen ja subjektiposition käsitteet ovat tekstitasolla, identiteetin käsite siirtää näkökulman sosiaalisen todellisuuden tasolle. Tietyn sanomalehtiartikkelin subjektipositiot esiintyvät ainoastaan kyseisessä artikkelissa ja ne syntyvät artikkelin diskursiivisten strategioiden tuloksena. Sekä samaistumisen diskurssit että tietty subjektipositio ovat läsnä ainoastaan tekstissä. Kulttuurinen identiteetti sen sijaan on yhteiskunnallinen ilmiö. Se ei ole läsnä ainoastaan tekstissä, vaan myös sosiaalisessa todellisuudessa.

”Koska identiteetti vaihtelee sen mukaan, kuinka subjektia puhutellaan ja kuinka se esitetään, identifikaatio ei ole automaattista, vaan se voidaan joko saavuttaa tai menettää.” (Hall, 2005, 28)

Stuart Hallin mukaan moderneissa yhteiskunnissa kansallisidentiteetti on globalisaation aikakaudella kyseenalaistettu ja on ilmennyt voimakasta pyrkimystä kulttuuriseen moneuteen (Hall, 68, 2005). Kansallinen identiteetti on pirstaloitunut ja tarjolla olevien erilaisten identiteettien kirjo on hyvin moninainen ja jatkuvasti uudistuva. Tosin Hall huomauttaa myös,

että kansallinen identiteetti on aina ollut moninainen, mutta nykyajassa on havaittavissa entistä voimakkaampaa identiteettikäsitysten asettumista toisiaan vastaan (Hall, 2005, 68). Erityisesti kansainvälinen, kosmopoliittinen identiteetti ja kansallinen, paikkaan sidottu identiteetti muodostavat vastakkainasettelun. Hall itse sanoo olleensa yllättynyt nationalistisen identiteettikäsityksen noususta 1900-luvun lopulla (Hall, 2005, 76). Ylikansallisten ja paikallisten identiteettien kamppailu on aineistoni jutuissa usein läsnä ikään kuin taustalla, vaikka sitä ei usein artikuloida suoraan.

Ryhmäidentiteetillä voi nähdä kaksi tasoa, universaalien identiteettien ja partikulaarien identiteettien tasot (Hall, 2005, 62). Aineistossani universaaleja identiteettejä ovat demokratia, sivistys ja oikeusvaltio. Universaalia toiseutta edustavat lähinnä pahuus ja pimeys. Partikulaareja identiteettejä ovat esimerkiksi kansalliset identiteetit ja paikalliset identiteetit. Hallin mukaan tulevaisuuden maailma on postmoderni ja identiteetit etenevät vääjäämättömästi kohti pirstaloitumista. Hall pitää mahdollisena kaikkien vahvojen identiteettien hajoamista.

Vaikka lukijoiden reaktioiden analyysi ei varsinaisesti kuulu diskurssinanalyysin piiriin, sanomalehden sosiaalista todellisuutta rakentava vaikutus nähdäkseni tapahtuu lukijoiden kautta. Sen takia pohdin analyysiluvussa jutussa esiintyvien toimijoiden lisäksi identifikaatioita, joihin lukijaa kutsutaan. Identifikaation ja identiteetin käsitteiden avulla pyrin siis hahmottamaan aineiston juttujen sosiaalista todellisuutta rakentavaa vaikutusta.

”Vaikka yksilön identiteetti, käsitys itsestä tai minuus, on hyvin subjektiivinen kokemus, muotoutuu se niissä sosiaalisissa kehyksissä, jotka yksilöä ympäröivät. Diskurssit ovat osa tätä kokonaisuutta. Me olemme sitä, mitä olemme, myös siksi, mitä meistä kerrotaan ja mitä me itse kerromme.” (Pietikäinen, 64, 2009)

Stuart Hall aloittaa kirjansa väittämällä, että totutut identiteetit ovat pirstaloitumassa ja muuttumassa aiempaa monimuotoisiksi. Hallin mukaan kenelläkään ei ole enää vain yhtä identiteettiä, vaan useita, jotka saattavat ajoittain olla ristiriidassakin toistensa kanssa. Nykyihmisillä ei ole olemuksellista tai pysyvää identiteettiä. Tämän muutoksen keskeinen viitekehys on globalisaatio (Hall, 2005, 23).

Hall jakaa identiteetit universaaleihin ja partikulaareihin (Hall, 1999, 62). Partikulaari identiteetti on sidottu tiettyyn ryhmään tai paikkaan. Esimerkiksi kansalliset, uskonnolliset ja etniset identiteetit ovat partikulaareja identiteettejä. Universaali identiteetti on ”ideatason” identiteetti. Tällaisia identiteettejä ovat esimerkiksi sivistys ja demokratia. Kielenkäyttö on yksi partikulaarien identiteettien merkittävimmistä tunnusmerkeistä. Suomalaisuuden identiteettiä olisi hankala kuvitella ilman suomen kieltä. Murteet ja slangi ovat tärkeitä samaistumisen tuottajia erilaisissa alakulttuureissa.

Aineistoni jutuista voi usein huomata, että identiteettikamppailua käydään universaalien ja partikulaarien identiteettien välillä. Partikulaarit ja universaalit identiteetit usein sulkevat toisensa pois. Jos subjekti identifioituu voimakkaasti esimerkiksi kotikaupunkiinsa, universaali kansainvälisen yhteistyön identiteetti jää toissijaiseksi.

Eri osapuolilla on erilaisia käsityksiä siitä, millaisia identifikaatioita sisältyy länsimaisuuteen tai suomalaisuuteen. Identiteetti-alaluvussa kerroin Stuart Hallin näkemyksestä, jonka mukaan globalisaatio on rikkonut länsimaissa perinteisen nationalismin määrittämän kansallisidentiteetin ja mielipideilmasto on muuttunut monikulttuurisuudelle suotuisammaksi. Kehityskulku ei kuitenkaan ole näin yksisuuntainen. Hallin mukaan globalisaatio vaikuttaa identiteetteihin pluralisoivasti. Se tuottaa identifikaatiolle uusia mahdollisuuksia ja positioita. Globalisaatio muuttaa identiteetit moninaisemmiksi ja vähemmän kiinteiksi.

Hall kirjoittaa (2005, 70):

”Globalisaation yleinen vaikutus on kuitenkin luonteeltaan ristiriitainen. Jotkut identiteetit kallistuvat kohti sitä, mitä Kevin Robins kutsuu traditioksi ja pyrkii palauttamaan aiemman puhtautensa ja herättämään uudelleen henkiin sen yhtenäisyyden ja varmuuden, jonka koetaan kadonneen.”

Hall käyttää itse esimerkkinään Englantia, mutta sama prosessi on käynnissä kaikissa moderneissa yhteiskunnissa, Suomessakin. Hallin mukaan on kuitenkin ajatusvirhe olettaa, että identiteetti olisi matkalla jonnekin. Sen olemukseen kuuluu heiluriliike.

Länsi on universaalien ja partikulaaristen identiteettien risteyksessä. Länsimailla ei varsinaisesti

tarkoiteta maantieteellistä paikkaa, mutta tietyt valtiot luetaan kuuluvaksi niihin. Länneksi kutsutun yhteisön syntyminen on hyvä esimerkki samaistumisen ja toiseuden vuorovaikutuksesta. Stuart Hallin mukaan länsimaista identiteettiä ei ollut olemassa ennen löytöretkiä. Sen syntyminen vaati siis vastapuolen, johon ”meitä” peilattiin. Hallin mukaan lännen yhtenäisyys syntyi Euroopan yhteyksistä ja itsensä vertaamisesta muihin, ei-läntisiin yhteiskuntiin. Näiden toisten yhteiskuntien ja kulttuurien ero lännestä oli standardi, jota vasten lännen saavutuksia mitattiin (Hall, 2005, 81).

Suomalaisuus on tutkimukseni identiteettinäkökulman lähtökohta. Yksikään juttu ei varsinaisesti pyrkinyt purkamaan suomalaisuuden identifikaatiota, mutta aineistossa ilmeni huomattaviakin eroja siinä, millaiseksi tämä suomalaisuus käsitettiin. Kaikki kokevat siis olevansa suomalaisia, mutta eroja esiintyi siinä millaisia samaistumisia ja erontekoja suomalaisuuteen sisältyi.

Subjektipositiot sulkevat aina pois joitain identifikaatioita. Identifikaatiot ja diskurssit voivat olla ristiriitaisiakin, mutta diskurssin sisällä samaan kohteeseen joko ensisijaisesti samaistutaan tai tehdään eroa. Esimerkiksi terrorismin vastainen sotadiskurssiin sisältyy käsitys terrorismista uskonnollisen fundamentalismin ja kostonhimon seurauksena. Tällöin diskurssin tarjoaman subjektiposition omaksuttuaan, diskurssin käyttäjä omaksuu myös käsityksen terrorismin syistä. Tämä sulkee pois identifikaation terrorismin poliittisiin motiiveihin.

”Subjektin onnistunut liittäminen (suturing) subjektipositioon edellyttää siis paitsi sitä, että subjekteja kutsutaan, myös sitä että subjektit itse panostavat positioihinsa.” (Hall, 2005, 254)

On hyvä muistaa, että identifikaatio ohjaa, mutta ei silti määritä jutusta tehtäviä tulkintoja. On täysin mahdollista, että lukija jutun luettuaan tekee päinvastaiset johtopäätökset. Tiivistäen aineiston analyysin teoreettinen perusta: analysoin subjektipositioita, joiden kautta muodostuu samaistumista kulttuuriin identiteetteihin.

4. Aineiston analyysi

Olen jakanut analyysiosion tutkimusongelmani kannalta viideksi eri samaistumiskohdetta käsitteleviksi alaluvuksi. Ne ovat samaistuminen länsimaihin, samaistuminen Yhdysvaltoihin, terroristien toiseus, Suomen sisäiset toiseudet sekä puuttuvat näkökulmat. Jokaisen alaluvun aluksi käyn läpi analyysin tärkeimmät tulokset, minkä jälkeen esittelen ne tarkemmin.

Olen nimennyt kolme samaistumista tuottavaa diskursiivista strategiaa. Subjektipositio on ikään kuin rooli, johon aineiston jutuissa haastatellut henkilöt asettuvat. Tällaisia ovat asiantuntija, uhri, selviytyjä, päättäjä ja terroristi. Asiantuntijoina esiintyivät useimmiten niin sanotut viralliset asiantuntijat, kuten Maanpuolustuskorkeakoulun tutkija. Jotkin puhujat, kuten salaliittoteoreetikot, rajattiin Asiantuntijan subjektiposition ulkopuolelle. Uhrin subjektipositiolla tarkoitan puhetapoja, jotka liittyvät iskussa kuolleista kertomiseen. Selviytyjän subjektipositioon liittyi voimakkain tunnepuhe. Toisaalta selviytyjän subjektipositioon kuului myös asiantuntijan oikeuksia.

Olen ottanut mukaan usean lehden myös sen takia, että lehtien konkreettiset levikkialueet ovat identiteettikysymysten kannalta relevantteja. Selvitän, syntyykö pirkanmaalaisessa, pohjanmaalaisessa ja helsinkiläisissä lehdissä erilaisia identiteettikäsityksiä. Pääkaupunkiseudun ja maakuntien välillä voi julkisessa keskustelussa ajoittain havaita tiettyä vastakkainasettelua, esimerkiksi puhuttaessa niin sanotusta etelän mediasta. Alueellisten sitoumuksiensa lisäksi lehdillä on omat poliittiset ja ideologiset historiansa. Niitä en tässä tutkimuksessa juurikaan käsittele, mutta ne perustelevat lehtien valintaa. Voi jo etukäteen olettaa, että Ilkassa samaistutaan toisenlaiseen Suomi-kuvaan kuin Helsingin Sanomissa. Tästä syystä molempien ottaminen mukaan on tutkimusaiheen kannalta hyödyllistä, koska ne valottavat Suomen kulttuuristen identiteettien eri puolia ja suomalaisuuden sisäistä erilaisuutta. On lisäksi tärkeää huomata, että identiteettikäsitykset ovat kietoutuneet monenlaisiin yhteiskunnallisiin ilmiöihin, kuten politiikkaan. Esimerkiksi kansainväliseen yhteistyöhön tai kansalliseen erityisyyteen pohjautuvat identiteettikäsitykset johtavat erilaisiin poliittisiin kantoihin.

Helsingin Sanomat on levikiltään Pohjoismaiden suurin sanomalehti. Se sijoittuu yleensä kärkeen Suomen arvostetuimpia mediabrändejä mittaavissa selvityksissä. Näin ollen HS on merkittävä vallankäyttäjä. Lotta Lounasmeri kuvailee väitöskirjassaan Helsingin Sanomien roolia suomalaisen journalismin kentällä. Lounasmeren mukaan HS:n historia on kiinteästi sidoksissa suomalaisen yhteiskunnan yleiseen poliittiseen historiaan. HS nähdään välineenä, jossa eliitit puhuttelevat toisiaan. (Lounasmeri, 2010, 43). Lounasmeren mukaan jonkin ilmiön käsittelyyn sanomalehdessä sisältyy implisiittisesti myös ajatuksia toivottavasta yhteiskunnallisesta kehityskulusta, vaikka toimittaja ei niitä selkeästi toisikaan esille (Lounasmeri, 2010, 63).

Maakuntalehtiä valitsin vertailun vuoksi kaksi, Aamulehden ja Ilkan. Ilkka on Seinäjoella toimipaikkaansa pitävä Etelä-Pohjanmaan maakuntalehti. Aamulehti kirjoitti terrori-iskujen vuosipäivästä suurella volyymillä. Viikoittain ilmestynvä Asiat-liite omistettiin kokonaan WTC-iskuille. Lisäksi pääkirjoitus ja entisen päätoimittajan Matti Apusen kolumni käsittelivät iskuja. Ilkka julkaisi vuosipäivään liittyen muutaman laajan jutun ja useita pienempiä uutisia. Ilkan jutuissa merkillepantavaa oli paikallisen näkökulman tärkeys verrattuna aineiston muihin lehtiin.

Analyysivaiheessa totesin, että lehtien valinta ei ollut vertailun kannalta ihanteellinen. Valinnassa olisi ollut syytä ottaa huomioon suuri ero lehtien levikeissä. Vertailukohteeksi Ilkalle olisi sopinut paremmin saman kokoluokan lehti, sillä Aamulehti asemoitui enemmän valtakunnalliseksi kuin maakunnalliseksi lehdeksi. Ilkka olikin ainoa aineiston lehti, jonka näkökulma oli pääasiallisesti lokaali. Aamulehdessä suurin osa omakohtaisista kokemuksistaan kertovista haastateltavista oli yhdysvaltalaisia. Ilkassa he olivat levikkialueen asukkaita. Ilta-Sanomat otin mukaan, koska se julkaisi laajan liitteen WTC-iskuista. Kiinnostuin siitä, miten IS:n käsittelytapa eroaa päivälehdistä. Suomen Kuvalehden toin mukaan, koska halusin perspektiiviä erityyppisestä julkaisusta. Suomen Kuvalehti keskittyy paljolti samoihin aiheisiin kuin sanomalehdetkin, kuten politiikkaan ja kulttuuriin, mutta uutistoimittaminen on pienemmässä roolissa. SK on lähes 100 000 kappaleen levikillään Suomen johtavia aikakauslehtiä. Sillä on vankka asema suomalaisen journalismin kentällä.

Kyseessä on puhtaasti laadullinen tutkimus, joten aineiston juttujen valinnassa en käyttänyt määrällisiä perusteita. Tarkkailin lehtien WTC-kirjoittelua noin viikon ajan ennen 10-vuotispäivää sekä muutaman päivän sen jälkeen. Aineistoksi valikoitui yhteensä 33 juttua.

Lopulliset valinnat tein, kun identiteetti, samaistuminen ja toiseus olivat nousseet pääasiallisiksi tutkimusnäkökulmiksi. Jätin pois useita juttuja, joiden en kokenut tuovan riittävästi lisäarvoa identiteettikysymysten analyysiin tai jotka yleensä ottaen toistivat samoja teemoja aikaisempien juttujen kanssa. Nytkin osa jutuista on huomattavasti laajemman analyysin kohteena kuin toiset. Erityistä huomiota olen kiinnittänyt pääkirjoituksiin, koska yleisen käsityksen mukaan niistä selviää lehden linja. Valitsemani jutut ovat hyvin edustava otos tutkimuksessa mukana olleiden lehtien WTC-kirjoittelusta. Eri kysymys on se, miten valitsemani lehdet edustavat suomalaisen journalismin koko kenttää. Tätä kysymystä pohtiessa, on otettava huomioon, että tässä tutkimuksessa mukana olevissa lehdissä julkaistut WTC-paketit ovat ilmestyneet myös useissa muissa lehdissä maakuntalehtien kasvavasta yhteistyöstä johtuen. Kuitenkaan en uskalla väittää, että tämä tutkimus olisi täysin kattava otos Suomessa julkastusta WTC-jutuista, koska en tutustunut muualla julkaistuu materiaaliin.

4.1 Samaistuminen länsimaihin

Länsimaiseen yhteisöön samaistuminen vaihteli aineiston lehtien välillä. Laura Normio totesi sekä Helsingin Sanomien että Aamulehden samaistuneen WTC-iskujen ensiuutisoinnissaan voimakkaasti länsimaihin (Normio, 2007). Normio kuvailee Suomen niin sanottua identiteettiprojektia, jonka tavoitteena oli eronteko Neuvostoliittoon sekä halu kytkeytyä länteen ja Yhdysvaltoihin.

Ilkka samaistui maakunnalliseen identiteettiin yli länsimaisen. Ilkka ei henkilöjutuissaan käsitellyt yhdysvaltalaisia uhreja, vaan keskittyi paikallistamaan iskuja omalle levikkialueelleen. Aamulehden näkökulma oli lehdistä selkeimmin länsimainen. Aamulehden jutuissa konfliktin osapuoliksi on rakennettu ”sivistyneet länsimaat” ja ”fundamentalistiset terroristit”. Helsingin Sanomat ja Suomen Kuvalehti asettivat länsimaita edelle universaalin kansainvälisen yhteisön. Ilta-Sanomien WTC-liite oli näkökulmansa rajauksen, eli ihmiskohtaloiden, vuoksi varsin yhdysvaltalais-painotteinen, eikä länsimaista juuri puhuttu.

Vuosipäivänä julkaistiin useita juttuja, joissa määriteltiin WTC-iskujen liikkeelle laittamia muutoksia. Yleinen näkökulma oli peilata viimeisen kymmenen vuoden tapahtumia

oikeusvaltion ja demokratian ideaaleihin. Tämä kertoo siitä, että näihin universaaleihin identiteetteihin samaistutaan voimakkaasti. Suuressa osassa aineiston juttuja niiden koettiin olevan yhteydessä länsimaiseen kulttuuriin.

Aamulehden ensimmäinen WTC-iskuja käsittelevä juttu julkaistiin jo 24.8 (*"WTC-isku kytki Suomen puolustuspolitiikan USA:n terrorisminvastaiseen sotaan"*). Jutussa analysoidaan Suomen osallistumista Afganistanin rauhaturvaooperaation. Päähaastateltava on sotatieteiden tohtori, joka analysoi Suomen osallistumisesta Afganistanin sotaan. Juttu on eräänlainen ennakkokatsaus, joka julkaistiin pari viikkoa ennen varsinaista vuosipäivää.

"Osallistuminen Afganistanin operaatioon oli pakkorako, jolla osoitettiin Suomen olevan samassa rintamassa muiden länsimaiden kanssa." (24.8.2011, Aamulehti)

Paikallisen näkökulman tärkeys Ilkalle tulee selväksi vuosipäivän pääjutun (*"Hirveät tapahtumat maailmalla herättävät aina muistot"*, Ilkka 11.9.2011) haastateltavan valinnasta. Juttu kertoo lapualaisesta vaatesuunnittelijasta, joka oli juuri aloittamassa opintojaan New Yorkissa, kun iskut tapahtuivat. Vaatesuunnittelija käy jutussa läpi kymmenen vuoden takaisia tapahtumia sekä niiden vaikutusta elämäänsä. Jutussa kerrotaan, miten vaatesuunnittelija joutui vuonna 2001 keskeyttämään opintomatkansa iskujen takia ja palaamaan Suomeen. Juttu alkaa tarinallisesti:

"Sen syksyn piti olla lapualaisliikan unelmien täyttymys. Vaatesuunnittelua opiskeleva Annika Rantala oli opiskelukavereineen ehtinyt viettää New Yorkissa viikon ennen kuin unelmien matka muuttui istuskeluksi manhattanilaisessa kaksiossa." (Ilkka, 11.9.2011)

Vaatesuunnittelijan haastatteluun liittyy kainalojuttu, jossa kerrotaan yhdysvaltalaisesta miehestä, joka pelastui viime hetkellä WTC:stä ennen tornien romahdusta. Useita hänen työtovereitaan jäi täpärästi sisälle ja he menehtyivät. Puhtaasti draaman kannalta ajateltuna, yhdysvaltalaismiehen kertomus on huomattavasti vaikuttavampi. Lapualainen vaatesuunnittelija oli kaukana torneista, mutta yhdysvaltalaismies oli sisällä WTC:ssä, kun lentokoneet törmäsivät. Silti Ilkassa paikallisidentiteetti on niin merkittävä, että vaatesuunnittelijan kertomus on nostettu pääjutuksi. Myös WTC-iskujen aiheuttamat muutokset turvallisuusmääräyksiin paikallistettiin Pohjanmaalle. Ilkka julkaisi jutun (*"Aita rajaa vaaranpaikat"*, 11.9.2011) Vaasan Vaskiluodon

satamasta, jossa satamapäällikkö kertoo terrori-iskujen tuomista uusista varotoimenpiteistä.

Identiteetin rakentamisessa on kyse jonkin identiteetin asettamisesta ensisijaiseksi (Hall, 1999,62). Jos koemme jonkun identiteetin ensisijaisena, se vähentää toisten mahdollisten identiteettien painoarvoa. Tämän takia Hallin mukaan universaaleilla ja partikulaareilla identiteeteillä on jännite (Hall, 1999, 62). Jos esimerkiksi ihminen identifioituu ensisijaisesti eurooppalaiseksi, hän ei voi yhtä voimakkaasti samaistua englantilaiseksi. Ilkassa ensisijainen identiteetti on pohjalaisuus. Pohjalaisuus vähentää länsimaisen identiteetin painoarvoa sekä samaistumista kansainväliseen yhteisöön.

Verrattuna Ilkan paikalliseen näkökulmaan ja Helsingin Sanomien ylikansalliseen, Aamulehden näkökulma on painotetummin kansallisvaltioiden suhteissa. Tärkeimmäksi kysymykseksi nousee Suomen suhde Yhdysvaltoihin ja muihin länsimaihin. Toisaalta länsimaiden esille tuonti yhtenäisenä rintamana herättää mielikuvia kahden sivilisaation konfliktista. Suomen suuntautuminen länsi-itä-akselilla otetaan jutussa lähes itsestään selvyytenä. Länttä pidetään Suomen henkisenä kotina ja itää uhkana. Tämän jutun asiantuntijan subjektipositio sisältää lähinnä persoonatonta analyysia, eikä henkilökohtaisiin tuntemuksiin mennä samalla tavalla kuin selviytyjien haastatteluissa. Myös julkaisuajankohta, eli pari viikkoa ennen varsinaista vuosipäivää, vaikuttanee tunteiden esilletuonnin puuttumiseen.

”Suomella on oma motiivinsa tiivistää USA-suhteita. Liittyessään Afganistanin operaatioon Suomi toivoo Yhdysvaltojen tukevan vastavuoroisesti Suomea sen omassa kriisinhallinnassa. Tämä tarkoittaa tukea Venäjän mahdollista ärhäköitymistä vastaan.” (24.8.2011, Aamulehti)

Jutun nettiversio päättyy kysymykseen: *”Ota kantaa: Mikä on Suomen pahin turvallisuushaaste?”*. Lukijaa kutsutaan pohtimaan WTC-iskuja siltä kannalta, miten ne vaikuttivat Suomen turvallisuuspolitiikan uhkakuviiin. Suomen turvallisuuspolitiikka oli ennako-oletuksissani tärkeimpiä näkökulmia, mutta lopulta sitä käsiteltiin aineistossani suhteellisen vähän. Tämän voi nähdä kertovan siitä, että oma käsitykseni Suomen identiteetistä oli ankkuroitu kansallisvaltioon.

Aamulehden Asiat-liitteen jutuissa WTC-iskujen merkityksiä arvioitiin vähemmän ainoastaan Suomen kannalta. Liitteen näkökulma on länsimainen. Jutussa *”Suurin putoaja”* toimitus on

laatinut kaavion, jossa määritellään iskun Sankarit, Uhrit, Syylliset ja Hyötyjät. Jutussa kirjoitetaan WTC-iskujen historiaa hyvin konkreettisella tavalla.

”Suurin häviö on kuitenkin ennen kaikkea amerikkalainen ihanne: yksilönvapaus ja oikeudenmukaisuus. Kymmenen viime vuoden aikana länsimaiden yhteiskunta on lipsunut pimeään puolelle.” (Aamulehden Asiat-liite, 11.9.2011)

Kaaviossa määritellään toimijat ja heidän roolinsa. Kaaviossa on keskipiste, joka edustaa syyskuun terrori-hyökkäyksiä. Mitä lähemmäs keskipistettä ihminen tai asia on sijoitettu, sitä merkityksellisempi se jutun mukaan on.

”Me sivistyneet länsivaltiot markkinatalouksinemme emme sorru, vaikka meidät yritetään nujertaa!” (11.9.2011, Aamulehden Asiat-liite)

Sivistyksen nähdään olevan yhteydessä länsivaltioihin, ja me-sana liittyy Suomen tähän sivistyneiden länsivaltioiden yhteisöön. Toista osapuolta ei tarkemmin määritellä, eli terrori-iskujen tekijöiden subjektipositio on poissa. WTC-iskuja kuvaillaan usein lähtölaukauksena, mutta niiden tekijöistä harvoin kerrotaan aktiivisina toimijoina. Terroristien toimijuuden poissulkemista käsitellen enemmän luvussa 6.3. Kokonaan mainitsematta jättäminen oli yleisin tapa käsitellä terrorismia. Konfliktin taustalla nähdään olevan viha länsimaista elämäntapaa kohtaan. Samaa näkemystä vahvistetaan Syylliset-osiossa. Terrorismin nousua selittävänä tekijänä toimittaja pitää kapitalistisen ideologian levittämistä muslimimailmaan.

”Maailman poliisin toiminta ja markkinavoimaisen länsi-ideologian ylivalta suututtivat ääri-islamistit.” (11.9.2011, Aamulehden Asiat-liite)

Maailman poliisi- kuvauksen voi nähdä olevan melko Yhdysvallat-myönteinen. Huolimatta siitä, että sitä on käytetty Yhdysvaltojen toiminnan kritisointiin, sana sisältää konnotaatioita oikeutetusta pakkovalan käytöstä. Aivan kuin Yhdysvallat olisi lähtenyt Irakiin valvomaan lain toteutumista. Jutussa käytetty termi ”länsi-ideologia” kertoo länsimaisuuden käsitteen asemasta partikulaarien ja universaalien identiteettien risteymänä. Länsimaisuus ylittää maantieteelliset määrittelyt ja muodostaa ideologian. Toimittaja pitää markkinataloutta tärkeimpänä länsi-ideologiaan ominaisuutena.

Aamulehdessä WTC-iskuja selitettiin pääasiassa juuri länsimaiden näkökulmasta. Helsingin Sanomien WTC-jutuissa länsimaita ei eksplisiittisesti mainittu ollenkaan. Helsingin Sanomille ominaisinta oli partikulaarien identiteettien häivyttäminen. Ensisijaiseksi samaistumiskohteeksi nousee kansainvälinen yhteistyö. HS rakentaa jutuissa kenties uudenlaista suomalaisen identiteetin kertomusta, kansainvälisen yhteistyön kertomusta. Tässä kertomuksessa WTC-iskut nähdään esimerkiksi nuorten maailmankuvaa muokanneena tapahtumana, joka muutti heidän käsityksiään ylikansalliselle yhteistyölle suopeammaksi.

HS julkaisi jutun iskuissa menehtyneiden muistotilaisuudesta New Yorkista (*”New York palasi surun päivään”*, 12.9.2011). Iskujen vaikutusta koko kansakuntaan ei käsitellä, vaan jutussa keskitytään omaisten suruun. Tunteiden kuvaaminen nouseekin jutussa etualalle. Päähaastateltavan sisko menehtyi iskuissa, eikä hänen ruumistaan koskaan löydetty. Jutussa luodaan kuvaa paikalla olijoiden yhteisestä surusta.

”Aikaa kului, koska kaikkien 2983 uhrin nimet luettiin ääneen. Aika tuntui pitkältä, koska tunnelma oli yhä raskas kymmenen vuoden jälkeen.” (Helsingin Sanomat, 12.9.2011)

Tilanteesta ei puhuta voimakkaan yhdysvaltalaisena suruna. Toimittaja ei käsittele iskujen merkitystä Yhdysvalloille tai yhdysvaltalaisuudelle, vaan jutun näkökulma on omaisten menettämisen trauma henkilökohtaisella tasolla.

HS:n vuosipäivän pääkirjoituksen (*”Suomea ei uhkaa terrori vaan eristäytyminen”*, 11.9.2011) alussa toimittaja kertoo selvityksestä, jonka mukaan 40 prosenttia suomalaisista ei halua auttaa talousvaikeuksissa olevia euromaita. Pääkirjoitustoimittaja tuomitsee kyseisen ajattelutavan ja viittaa sen olevan yksi merkki kansallismielisen politiikan kasvavasta suosioista, jota hän pitää vaarallisena. Perussuomalaisia ei mainita eksplisiittisesti, mutta on vaikea kuvitella kansallismielisen politiikan suosion kasvulla viitattavan muualle kuin perussuomalaisiin. Kirjoitus ottaa kantaa myös velkakriisiin. Pääkirjoitustoimittaja kuvailee kansallismielistä käsitystä velkakriisistä seuraavasti:

”Muille ei ole velkaa eikä velvoitteita ja Eurooppa sijaitsee jossain muualla.” (11.9.2011, Helsingin Sanomat)

Yksi perussuomalaisten vaalikampanjan pääasioista oli eurokriisin aiheuttamien toimenpiteiden kritisointi. Vuoden 2011 aikana julkisuudessa oli säännöllisesti keskusteltu siitä, tulisiko Euroopan keskuspankin myöntää tukipaketteja jäsenvaltioiden ylivelkaantuneille rahoituslaitoksille. Perussuomalaiset asettuivat vastustamaan tukipaketteja, kun taas vanhat valtapuolueet kannattivat niitä. Toisena esimerkkinä kansalaisten ymmärtämättömyydestä pääkirjoitus ottaa niin kutsutun arabikevään tapahtumat ja niiden herättämän reaktion Suomessa.

”Suomalaisten kyvyttömyys ymmärtää islamilaisen maailman vaikuttumia paljastui viime vuoden lopussa, kun Pohjois-Afrikassa käynnistyi uudistusliike.” (11.9.2011, Helsingin Sanomat)

Merkillepantavaa pääkirjoituksessa on se, ettei länsimaita mainita ollenkaan. Pääkirjoituksessa ei myöskään tarkemmin määritellä osapuolia, joiden välille yhteistyötä toivotaan. Myös kansallisia identiteettejä käsiteltiin HS:n vuosipäiväjutuissa vähän. HS:n ensijainen identifikaatio liikkuu siis universaalin identiteetin tasolla, partikulaarien identiteettien kustannuksella. Valinta luo tilaa uusille samaistumiskohteille, ja tällaiseksi nousee kulttuurien yhteistyö. Toiseutta HS:ssä eivät edustaneet muslimit, vaan kotimaiset kansallismieliset piirit. Merkillepantavaa on, ettei kotimaisella kansallismielisellä politiikalla ja WTC-iskuilla ole mitään selkeää yhteyttä toisiinsa, mutta molempien asioiden sisällyttäminen samaan kirjoitukseen synnyttää assosiaation niiden välille.

Kulttuurien välinen yhteistyö nousee esille jutussa, jossa käsitellään WTC-iskujen vaikutuksia nuorten maailmankuvaan. Stuart Hall kirjoittaa kertomusten tärkeydestä identiteetin rakennustyössä. Identiteettejä voidaan ajatella kertomuksina, esimerkiksi suomalaisuuden kertomuksena, brittiläisyyden kertomuksena ja länsimaisuuden kertomuksena.

”Suurimman osan Vihtori Suomisen, 17, elämästä maailmalla on käyty terrorismin vastaista sotaa. Hänestä tuntuu, että maailma saadaan paremmaksi vain kansainvälisellä yhteistyöllä.” (11.9.2011, Helsingin Sanomat)

HS:n juttu rakentaa Suomessa kenties uudenlaista kansainvälisen yhteistyön kertomusta, jossa WTC-iskut nähdään nuorten maailmankuvaan vaikuttaneena tekijänä. Pääkirjoituksessa selväsanaisesti ilmaistiin kansainvälisen yhteistyön tärkeys ja varoitettiin kansallismielisestä

politiikasta. Vuospäivän pääjutussa sama viesti on läsnä implisiittisesti, kun haastatellut nuoret kuvaavat ajatusprosessiaan pois kansallisidentiteetistä ja kansainvälistä yhteistyötä kohti.

Ilta-Sanomien WTC-liitteen näkökulma oli ihmiskeskeinen, eikä valtioiden välisiä suhteita koskevia taustajuttuja julkaistu. Tämä oli selkeä toimituksellinen valinta. Liitteen pääkirjoituksessa näkökulmaa määritellään seuraavasti:

”Mitä noille ihmisille kuuluu nyt, kymmenen vuotta myöhemmin? Kuinka he toipuivat, jos toipuivat? Mitä tunteita he kävivät ja käyvät yhä läpi? Eri ihmiskohtaloiden takaa löytyi juuri yllä mainittuja tunteita lisättynä katkeruudella ja kostonhimolla.” (Ilta-Sanomat, WTC-liite, 18.8.2011)

Ilta-Sanomissa länsimaista ja muslimimaailmasta ei puhuta kokonaisuuksina, eivätkä suomalaisetkaan haastateltavat keskustele siitä, mitä iskut merkitsivät Suomelle. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, ettei jutuissa käsiteltäisi identiteettikysymyksiä. Osa jutuista siirtyy yleisemmälle tasolle pelon kuvaamisen kautta, jolloin esille nousee terrorismin ongelma. Tärkeäksi omaisten ja selviytyjien haastatteluissa nousee heidän mielipiteensä terrorismin vastaisesta sodasta ja kosta. Selviytyjän subjektiposition siis kuuluu myös asiantuntijavaltaa.

”Parasta suhteillemme muihin valtioihin olisi se, että se olisi kansainvälinen rikosoikeudenkäynti. Syyllisten pitäisi viettää loppuikänsä vankilassa, jotta he saisivat miettiä tekojaan ja toivottavasti tehdä sovinnon itsensä kanssa, kuten jotkut poliittiset vangit ovat tehneet, Orlando esittää.” (18.8.2011, Ilta-Sanomien WTC-liite)

Tämä oli tyypillinen haastatteluissa esiin noussut mielipide. Selviytyjät eivät kannata kosta tai Yhdysvaltain nykyisiä sotatoimia. Heidän lausunnoissaan kulttuurien välinen yhteistyö nousee usein toivottavaksi vaihtoehdoksi. Usein haastateltavien terrorismin vastaista sotaa koskevia mielipiteitä käsitellään jutun lopussa. Jos lukija on samaistunut haastateltavan tuntemuksiin, samaistuminen jatkunee helpommin myös haastateltavan mielipiteiden kohdalla. Osa haastatelluista puhuu myös monikulttuurisuuden puolesta, jolloin jutun näkökulma asettuu vahvasti kulttuurien välinen yhteistyö-diskurssin kannalle. Esimerkkinä iskujen aikaan New Yorkissa asuneen suomalaisnaisten haastattelun päätöslause:

”Mitä enemmän ymmärtäisimme kulttuurieroja ja historiaa, sitä vähemmän tällaisia asioita tapahtuisi maailmassa, Liisa toteaa.” (18.8.2011, Ilta-Sanomien WTC-liite)

Sitaatti myös demonstroi tärkeän erottelun kulttuurien välinen yhteistyö-diskurssissa. Kulttuurien välinen yhteistyö-diskurssi ei varsinaisesti samaistuta vieraisiin kulttuureihin. Samaistumiskohde on sen sijaan me-yhteisö, joka hyväksyy erilaisetkin kulttuurit. Aamulehdessä WTC-iskujen vaikutuksia katsottiin länsimaisuuden lävitse ja erot nähtiin länsimaisten normien välityksellä. Asiat-liitteen jutussa *”Jäljelle jäi pelko”* määritellään WTC-iskujen viisi suurinta vaikutusta. Vaikutukset ovat: velka, isänmaallisuus, ihmisoikeusrikkokset, uusi maailmanjärjestys ja terrorismi. Luettelo osoittaa, miten asiaa on pohdittu länsimaiden näkökulmasta. Muslimimaailman näkökulmaa muutokseen ei oteta huomioon.

Helsingin Sanomien tavoin Suomen Kuvalehden pääkirjoituksessa hylättiin partikulaarit identiteetit ja samaistuttiin suoraan universaaliin identiteettiin eli vapauden ihanteeseen. Vapauden, oikeusvaltion ja demokratian ihanteita on vaikea määritellä, eikä mikään lehti sitä teekään. Aamulehdessä, Ilkassa ja Ilta-Sanomissa universaalina oikeusvaltion ihannetta lähestyttiin partikulaarien identifikaatioiden, kuten länsimaiden tai kansainvälisen yhteisön kautta.

”Lännen poliittisesta kyvyttömyydestä ja sotilaallisista ylilyönneistä huolimatta pyrkimys vapauteen on vahvistunut, kuten arabivallankumous osoittaa, ei niinkään lännen ansiosta vaan siitä huolimatta.” (9.9.2011, Suomen Kuvalehti)

Länsi nähdään peräti vapauden ideaalin toteutumista haittaavana tekijänä. Näkemys eroaa esimerkiksi Aamulehdessä ilmenneestä perinteisestä käsityksestä, jossa vapauden ideaalin koettiin olevan yhteydessä läntiseen sivilisaatioon. Nämä vapauden ja oikeusvaltion ideaalit olivatkin kaikille lehdille yhteinen samaistumiskohde. Eroja nousi esiin siinä, mihin yhteisöön ne liitettiin.

4.2 Samaistuminen Yhdysvaltoihin

Edellisessä luvussa totesin, miten Suomi samaistettiin oikeusvaltion ja demokratian ihanteisiin, joiden useimmissa jutuissa koettiin olevan yhteydessä länsimaiseen sivilisaatioon. Suhde Yhdysvaltoihin on toinen merkittävä vuosipäiväjutuissa esiin nouseva asia. Olen erottanut samaistumisessa Yhdysvaltoihin kaksi tasoa: samaistuminen poliittiseen hallintoon ja samaistuminen kulttuuriin. Kulttuurisella samaistumisella tarkoitan yhdysvaltalaisista haastateltavista tehtyjä henkilöjuttuja. Poliittiseen hallintoon samaistumisella tarkoitan kansainvälisten suhteiden analysointia.

Suhde Yhdysvaltoihin näyttäytyi ristiriitaisempana kuin suhde länsimaihin, vaikka Yhdysvallat on länsimaisen kulttuurin kiistaton johtaja. Poliittisen hallintoon tehdään erottelua, mutta silti samaistutaan yhdysvaltalais-johtoiseen käsitykseen länsimaista. Tosin aineistosta löytyi myös poikkeuksia. WTC-iskujen taustaa ei selitetty, vaan ne nähtiin lähtöpisteenä. Juttujen pääpaino on iskujen aiheuttamissa vaikutuksissa. Henkilöhaastatteluissa mennään usein tunteiden maailmaan, jolloin kuvataan pelkoa ja surua sekä niistä yli pääsemistä. Katson näiden juttujen kertovan kulttuurisesta samaistumisesta.

Aineistoni jutuissa samaistuttiin voimakkaasti oikeusvaltion ja demokratian universaaleihin ideaaleihin, ja usein näiden koettiin olevan yhteydessä länsimaisiin periaatteisiin. Yhdysvaltoja on perinteisesti pidetty länsimaiden johtavana valtiona, mutta useissa jutuissa ilmaistiin, että terrorismin vastaisen sodan tuomat kyseenalaiset muutokset ihmisoikeuspolitiikkaan ovat vieneet Yhdysvaltojen hallintoa kauaksi länsimaisesta oikeusvaltion ideaalista. Suomen suhde länsimaihin on pysynyt ennallaan, mutta suhde Yhdysvaltoihin on muuttunut. Yhdysvaltain hallinto oli eronteon kohteena käytännössä kaikissa lehdissä. Yhdysvaltain hallinnon metodien koettiin olevan ristiriidassa edellä mainittujen länsimaisten periaatteiden kanssa.

Vaikka poliittisen hallintoon tehtiin eroa, yhdysvaltalaisen selviytyjien ja omaisten kokemuksista kirjoitettiin tunteisiin vetoavia juttuja. Niitä julkaistiin kaikissa aineiston lehdissä, paitsi Suomen Kuvalehdessä. Yhdysvallat koettiin usein henkisesti läheiseksi eli kulttuurinen

samaistuminen oli edelleen voimissaan, etenkin Aamulehdessä ja Ilta-Sanomien WTC-liitteessä. Aamulehti nosti esille yhtä lailla yhdysvaltalaiset ja suomalaiset kokemukset. Tämä oli suurin ero Ilkkaan verrattuna, joka teki juttuja oman levikkialueen asukkaiden kokemuksista. Ilkan juttujen edustamassa identiteettikäsityksessä Suomi on konfliktin ulkopuolinen tarkkailija. Helsingin Sanomat taas pyrki purkamaan kansallisvaltioihin perustuvaa identiteettikäsitystä, eikä iskuja käsitelty nimenomaisesti yhdysvaltalaisena tapahtumana.

4.2.1 Samaistuminen poliittisen hallintoon

WTC-iskut yleisesti tulkittiin Yhdysvaltain ja Suomen mediassa hyökkäykseksi kokonaista sivilisaatiota vastaan. Myös hyökkäys Irakiin ja terrorismin vastainen sota ovat saaneet itseään suuremman merkityksen. Niitä ei pidetä ainoastaan epäonnistuneina sotilasoperaatioina, vaan Yhdysvaltain ulkopoliittikkaan kriittisesti suhtautuville tahoille ne ovat alkaneet merkitä yleistä ihmisoikeuksien rapautumista. Tutkimuksessani mukana olleissa lehdissä Bushin ja osin myös Obaman hallintojen politiikan koettiin olevan ristiriidassa länsimaisen oikeusvaltion ideaalin kanssa. Vähiten samaistumista Yhdysvaltoihin kokonaisuutena löytyi Ilkasta. Ilkassa ”meihin” kuuluu ennen kaikkea Pohjanmaan maakunta. Ilkan päätoimittaja Matti Kalliokoski kirjoitti kolumnissaan seuraavasti:

”Muun maailman tuki Yhdysvalloille mureni nopeasti, kun maa kaivoi omille ihmisoikeusperiaatteilleen hautaa Guantanamon vankileirillä.” (Ilkka, 9.11.2011)

Kirjoituksen mukaan viimeisen kymmenen vuoden aikana on tapahtunut muutos Yhdysvaltain ulkopoliitikassa. Yhdysvallat on ryhtynyt rikkomaan yhteisiä ihmisoikeusperiaatteitaan, mikä on johtanut siihen ettei ”muu maailma” voi enää asettua Yhdysvaltain puolelle. Toimittaja ei mainitse Suomea, mutta voi olettaa, että Suomi lukeutuu tähän ”muuhun maailmaan”. Suomen oma rooli konfliktissa on tällä tavalla häivytetty taustalle. Kirjoituksessa Suomella ei ole omaa Lähi-idän politiikkaa, eikä omaa suhdetta Yhdysvaltoihin.

”Lähi-idässä olisi ollut mahdollista edetä, ellei Yhdysvaltojen tuore presidentti George W. Bush

ja hänen neuvonantajansa olisi tehneet niin onnettomia valintoja kuin he tekivät.

Bush päätti käyttää Yhdysvaltojen kokeman myötätunnon aallon vastenmielisten johtajien kaatamiseen ja aggressiiviseen terrorismin vastaiseen sotaan, jossa kaikki keinot ovat sallittuja.” (Ilkka, 9.11.2011)

Yllä lainatussa kappaleessa ei ilmene samaistumista konfliktin kumpaankaan osapuoleen. Kirjoituksen tarjoaman käsityksen mukaan terroristit iskivät Yhdysvaltoihin ja Yhdysvallat lähti kostamaan iskuja. Muut toimijat ovat tilanteessa ulkopuolisia. Kansallisen identiteetin skaalalla Ilkan kolumni edustaa Suomen perinteistä puolueettomuuslinjaa, jossa Suomi ei samaistu voimakkaasti suurvaltapolitiikan pelikentän mihinkään osapuoleen. Yhdysvaltoihin tai kansainväliseen yhteisöön ei samaistuttu voimakkaasti Ilkan muissakaan vuosipäiväjutuissa.

Ilkan päätoimittajan kolumni korostaa yksittäisiä valtioita kansainvälisen yhteisön kustannuksella. Bush nähdään tärkeimpänä toimijana rauhanprosessin hidastumisessa. Länsimaita ei mainita ollenkaan kirjoituksessa.

”Terrori-iskut olisi ehkä tehty, vaikka Bush ei olisi ollut tuolloin presidentti. On kuitenkin hänen syynsä, ettei niistä seurannut käännettä parempaan.” (Ilkka 9.11.2011)

Ilkan kirjoituksessa vastuu tapahtumista on poliittisella johdolla. Kirjoitus korostaa poliittista hierarkiaa, siinä missä HS:n pääkirjoitus puhuttelee lukijaa poliittisena vallankäyttäjänä. Poliittiset päättäjät eivät kuitenkaan ole Ilkassa ”meitä”. Ilkan tyylliselle maakuntalehdelle on kenties tyypillistäkin nähdä valtakunnalliset ja kansainväliset vallanpitäjät toisina. Ilkan ”me”-yhteisö on siis maakunta. Identifikaatio herättelee Suomen alueellisten identiteettien jännitteitä; etelä ja pohjoinen, maaseutu ja pääkaupunki. Yhdysvaltain toiminnan kritiikki henkilöityy Ilkassakin vahvasti Bushin hallintoon. Kirjoituksessa jopa väitetään, että ilman Bushia olisi voinut seurata käänne parempaan. Tämä oli yleinen näkemys muissakin lehdissä, mutta Ilkassa se nousi esille kaikista selkeimpänä. Kun terrorismin vastaista sotaa käsiteltiin, se tuomittiin aineistossani yksimielisesti.

Osittain Ilkan pääkirjoitusta myötäilevää näkökulmaa tarjosi Ilta-Sanomien pääkirjoitus. Ilta-Sanomien tuomitsee Yhdysvaltain samoin perustein kuin Ilkan pääkirjoitus, mutta kirjoituksen samaistumiskohde Ilkan paikallisen suuntauksen sijaan on demokratian universaali identiteetti.

”Terrorismin vastaisessa sodassa vaarana on se, että käytetyt keinot kääntyvät juuri niitä arvoja vastaan, joita on tarkoitus puolustaa. Demokratiaa ei voi puolustaa keinoista piittaamatta.”

(11.9.2011, Ilta-Sanomat)

Terrorismin vastainen sota on laukaissut tarpeen määritellä suhdetta Yhdysvaltoihin uudelleen. Suomi on perinteisesti samaistunut länsimaihin, mutta terrorismin vastaisen sodan tuomat kyseenalaiset muutokset ihmisoikeuspolitiikkaan ovat vieneet Yhdysvaltoja kauaksi länsimaisesta oikeusvaltion ideaalista. Eronteko Yhdysvaltojen hallintoon käy ilmi erityisesti lehtien pääkirjoituksista ja kolumneista, mutta se on säännöllisesti esillä myös haastateltavien lausunnoissa. Poliittisesti Suomen koetaan erkaantuneen Yhdysvaltain hallinnosta. Eronteko hallinnon ja kulttuurisen samaistumisen välillä ilmenee siinä, miten usein Yhdysvaltojen ulkopoliittikkaa kritisoimaan on haettu yhdysvaltalaisia haastateltavia, jotka ilmaisevat samoja näkökantoja kuin kotimaiset kommentaattorit.

”Fosterin mielestä Osama bin Ladenin suurin perintö on se, että Yhdysvallat nosti terroristijohtajan kansalliseksi johtajaksi ja hylkäsi sotavankien asemasta määräävän Geneven sopimuksen.” (11.9.2011, Aamulehden Asiat-liite)

Yhdysvaltojen koetaan muuttuneen viimeisen vuosikymmenen aikana. Lainauksessa nousee esille myös metafora ”pimeän puoli”, jota käytettiin useammassa jutussa. Se mielestäni tiivistää hyvin toiseuden käsitteen.

Asiat-liitteen juttukokonaisuus tarjoaa muitakin käsityksiä sotatoimien tarpeellisuudesta. Eräs haastateltava sanoo seuraavasti:

”Saddam Hussein tuki terroristeja vuosien varrella ja hänellä olisi saattanut olla joukkotuhoaseita. On helppoa olla jälkiviisas. En tiedä, onko siellä viisasta olla, mutta tuohon aikaan meidän piti suojella kotimaatamme ja hän oli miehemme. Minä tuin häntä, tuen edelleen.” (11.9.2011, Aamulehden Asiat-liite)

Tämäkin näkemys henkilöi Yhdysvaltain politiikan presidentti Bushiin. Henkilöimisen kannalta ei ole relevanttia, esitetäänkö jutun kohde negatiivisessa vai positiivisessa valossa. Molemmat

käsittelytavat vievät jutun fokusta pois laajasta kontekstista.

Myös Suomen Kuvalehdessä ulkopolitiikkaa käsiteltiin yksittäisiin presidentteihin keskittyen. Kirjoituksessa kritisoidaan sekä Bushia että Obamaa. Toimittajan mukaan terrorismin vastainen sota on johtanut kansalaisoikeuksien supistamiseen kaikkialla maailmassa. Pääkirjoituksessa ilmaistaan voimakkaasti Yhdysvaltain aseman muuttuneen viimeisen kymmenen vuoden aikana.

”Tänä viikonloppuna muistellaan terrori-iskua vapaan maailman sydämeen kymmenen vuotta sitten: 9/11 muutti kehitystä, mutta toisin kuin toivottiin.” (Suomen Kuvalehti, 9.9.2011)

Terrori-isku nähtiin 10 vuotta sitten konfliktina sivistyneen maailman ja väkivaltaisen ideologian välillä. Nykyisessä tilanteessa jaottelu ei ole enää näin yksioikoinen, sillä Yhdysvaltojen omat toimet ovat alkaneet muistuttaa terrorismia. Toimittaja ei näe Yhdysvaltojen edustavan enää vapautta, vaan siitä on tullut uhka vapaudelle.

”Lännen poliittisesta kyvyttömyydestä ja sotilaallisista ylilyönneistä huolimatta pyrkimys vapauteen on vahvistunut, kuten arabivallankumous osoittaa, ei niinkään lännen ansiosta vaan siitä huolimatta.” (Suomen Kuvalehti, 9.9.2011)

Selkeä muutos on tapahtunut siinä, ettei Yhdysvaltoja enää nähdä sivistyneen maailman johtajana. Iskujen tapahtuessa Yhdysvallat nähtiin ”vapaan maailman sydämenä”. Toisaalta toimittaja kuvaa oikeusvaltion ja vapauden ideaaleja ylikansallisiksi. Vaikka Yhdysvallat on hänen mielestään hukannut asemansa sivistyneen maailman johdossa, se ei ole mitätöinyt vapauden ideaalia.

”Kaksoistorneja vastaan hyökänneet terroristit luulivat murtavansa oikeusvaltion ja demokratian, mutta se jäi toteutumatta. Vapaus on päinvastoin murtanut Al Qaidan ytimen, vaikka vapauden edustajina esiintyjät ovat tehneet pahoja virheitä.” (Suomen Kuvalehti, 9.9.2011)

Yllä lainatussa kappaleessa universaali identiteetti asettuu ristiriitaan partikulaarien identiteettien kanssa. Toimittaja peilaa vastakkain oikeusvaltion ideaalia ja sitä perinteisesti edustaneita tahoja, eli länsimaita ja Yhdysvaltoja. Vaikka Yhdysvallat on hänen mielestään

hukannut asemansa sivistyneen maailman johdossa, vapauden idea on yhä Suomen samaistumiskohde. SK:n ensijainen samaistumiskohde on vapauden ja oikeusvaltion ideaali.

SK:n pääkirjoitus tekee erottelun Yhdysvaltain nykyhallinnon ja WTC-iskuja edeltävän tilanteen välille. WTC-iskut ja terrorismin vastainen sota nähdään alkupisteenä, josta lähtien Yhdysvaltojen toiminta erkaantunut demokratian ja vapauden ideaaleista. Kun sanotaan eksplisiittisesti, että ihmisoikeudet romuttuivat terrorismin vastaisessa sodassa, sanotaan myös implisiittisesti että ne olivat kunnossa ennen terrorismin vastaista sota. Kun vielä tarkennetaan, että romuttumisen alkusyy oli Bushin hallinto, on rakennettu historiakäsitys jossa Yhdysvaltain aikaisempien vuosikymmenien toimet eivät vaikuta nykyiseen tilanteeseen. SK:ssa tosin Obamakin saa osansa kritiikistä:

”Yhdysvallat sai toisen tilaisuuden tammikuussa 2009: presidentti Barack Obaman avaukset sisälsivät paljon toivoa uudesta politiikasta. Norjan Nobel-komitea uskoi tähän ja vahvisti pyrkimystä myöntämällä Obamalle rauhanpalkinnon. Toiveet eivät ole toteutuneet.” (9.9.2011, Suomen Kuvalehti)

Bushin ja Obaman kritisoinnilla ja kiittämisellä on seurauksensa jutun välittämään käsitykseen Yhdysvaltain ulkopolitiikasta. Kritiikki Yhdysvaltoja kohtaan oli laajaa, mutta se henkilöitiin yksittäisiin presidentteihin. Oleellista on nimenomaan se, että kritiikki on henkilöity vahvasti yhteen presidenttiin. Henkilöiminen rakentaa käsitystä, jossa ongelmat johtuvat yksittäisistä hallinnoista. Rajaamalla kritiikki Bushin tai Obaman hallintoon, suljetaan pois mahdollisuus laajemmilta epäkohdilta. On siis luotu historiakäsitys, jossa ulkopolitiikkaa tarkastellaan yksittäisten presidenttien kautta.

Suhde Yhdysvaltain hallintoon nousee esille eri tavalla käsiteltäessä salaliittoteorioita kuin arvioitaessa esimerkiksi Irakin sota. WTC-iskuihin, tornien romahtamiseen ja Pentagonin iskuun liittyvistä vaihtoehtoisista selityksistä on kymmenessä vuodessa muodostunut laaja mytologia. Aineiston lehdistä Helsingin Sanomat, Ilkka ja Ilta-Sanomat käsitelivät salaliittoteorioita. Näissä jutuissa muodostuva subjektipositio on hyvin erilainen kuin terrorismin vastaista sota käsiteltäessä. Yleisesti ottaen hallinnon selityksiä käytetään kumoamaan salaliittoteoreetikoiden väitteitä.

Salaliittoteoriat eivät kyseenalaista ainoastaan Yhdysvaltain hallintoa, vaan ne kyseenalaistavat koko länsimaisen yhteiskuntajärjestelmän, jonka osa Suomikin on. Koska samaistuminen Yhdysvaltoihin ja länsimaihin on edelleen voimissaan, salaliittoteorioihin uskomisen tarkoittaa epäluuloa myös Suomen hallintoa kohtaan. On siis ymmärrettävää, että Suomenkin ulkoministeri Erkki Tuomioja on linjannut, etteivät salaliittoteoriat voi pitää paikkaansa missään tapauksessa. Hyvän esimerkin salaliittoteorioiden käsittelystä tarjoaa Ilta-Sanomat:

”Tiedämmekö me nyt, mitä todella tapahtui? Emme – ainakaan hurjien salaliittoteorioiden ja niihin uskovien määrästä päätellen.” (18.8.2011, Ilta-Sanomien WTC-liite)

Virallista selitystä puolustavat asettuvat salaliittoteoriajutuissa asiantuntijan subjektipositioon. Asiantuntijan subjektipositioon kuuluu usein toisten osapuolten aseman määrittely. Salaliittoteorioita käsittelevät jutut on usein rakennettu siten, että toimittaja esittelee salaliittoteoreetikoiden väitteitä ja hallinnon asiantuntija kumooa niitä. Tällaiset jutut kutsuvat lukijan subjektiasemaan, jossa hallinnon auktoriteetti palautetaan. Jako leipätekstiin ja sitaatteihin on yksi merkittävimmistä toimittajan valinnoista juttua koostaessa. Jos toimittaja esittää jonkin näkökohdan leipätekstissä, syntyy vaikutelma, että kyseessä on taustatieto. Jos sama asia laitetaan haastateltavan suuhun, syntyy vaikutelma, että kyseessä on hänen henkilökohtainen mielipiteensä. Vaihtoehtoisia teorioita käsittelevissä jutuissa virallinen selitys oli usein leipätekstissä ja salaliittoteoreetikkojen näkemykset sitaateissa.

”WTC:n tuho johtui lentokoneiskujen aiheuttamista tulipaloista, jotka saivat rakenteen romahtamaan yläpuolella olevan valtavan painon alla.” (18.8.2011, Ilta-Sanomien WTC-liite)

IS:n WTC-liitteen salaliittoteoriajuttu on hyvä esimerkki tällaisesta jutusta. Juttu on rakennettu siten, että numeroitujen salaliittoteorioiden perässä on virallisen raportin versio kumoamassa väitteitä. Tämä on voimakas tehokeino eri selitysmallien uskottavuuden määrittelyssä.

”Virallista totuutta epäilevät uskovat, ettei koneita olisi millään pystytty lentämään päin kaksoistorneja ja puolustusministeriötä keskellä kirkasta päivää ilman hallituksen mukanaoloa. Komentaja Juha-Antero Puustola Maanpuolustuskorkeakoulusta toteaa, että hallituksen salaliittoa vastaan puhuu hyvin yksinkertainen seikka.” (18.8.2011, Ilta-Sanomien WTC-liite)

Myös Helsingin Sanomat käsitteli salaliittoteorioita. Vuosipäivänä julkaistu juttu ”*Kymmenen vuotta totuuden perässä*” kertoo 9/11-truther-järjestön kokoontumisesta new yorkilaisessa kahvilassa. Samaistumisen kannalta juttu tekee eroa salaliittoteoreetikkoihin. Edellä analysoidussa muistotilaisuutta koskevassa jutussa toimittajan leipäteksti myötäilee haastateltavan sitaatteja. Tässä jutussa toimittajan leipäteksti asettuu vastakkain haastateltavan lausuntojen kanssa. Erityisen selkeästi tämä ilmenee kappaleesta, jossa toimittaja on päättänyt sisällyttää juttuun kysymyksen, johon haastateltava ei osannut vastata.

”Star kertoo myös iskujen aikaan itärannikon edustalla olleesta hurrikaanista, joista tiedotusvälineet mystisesti jättivät kertomatta. Mikä sen rooli oli salaliitossa?”

□ *En tiedä*” (Helsingin Sanomat, 9.11.2011)

Järjestön puheenjohtaja ei asetu asiantuntijan subjektipositioon jutussa. Järjestön esittämiä argumentteja on listattu faktalaatikkoon, mutta varsinaisessa jutussa niitä ei nosteta esille.

4.2.2 Kulttuurinen samaistuminen Yhdysvaltoihin

Olen luvussa 3 käsitellyt tunteiden roolia samaistumisessa. Selviytyjistä ja uhreista kertovat jutut ovat hyvin tunnekeskeisiä. Selviytyjät ja uhrien omaiset ovat koko aineiston kenties ensisijaisin samaistumiskohde. Käytännössä kaikki selviytyjän subjektipositiossa esiintyvät henkilöt olivat aineistossani joko yhdysvaltalaisia tai suomalaisia. Aamulehdessä he olivat enimmäkseen yhdysvaltalaisia ja Ilkassa enimmäkseen pohjalaisia. Ilta-Sanomissa suomalaisten kokemukset oli erotettu WTC-liitteessä omaksi osiokseen, mutta valtaosa haastateltavista oli yhdysvaltalaisia.

Aamulehden Asiat-liitteen laajimmassa jutussa seitsemän ihmistä kertoi tarinansa WTC-iskuista. He olivat New Yorkissa asuva suomalaispariskunta, taiteilijaksi ryhtynyt palonainen, raunion raivaustöihin osallistunut poliisi, George W. Bushin ensimmäisen iskujen jälkeisen puheen kuunnellut mies, ihmisoikeusasioihin erikoistunut asianajaja, yli 200 tulitaistelua Afganistanissa läpi käynyt sotilas sekä new yorkilainen isä ja hänen poikansa. Jokaisen kokemus on erotettu artikkelissa omaksi osiokseen. Suomalaispariskuntaa lukuun ottamatta kaikki osapuolet olivat

yhdysvaltalaisia ja pariskuntakin kertoi mieltävänsä itsensä enemmän yhdysvaltalaisiksi.

”Työt ovat kasvaneet aikuisiksi ja uusi koti on keskellä Manhattania. Isku on syventänyt suhdetta kotipaikkaan. Englannissa on amerikkalaisnuotti, suomeksi puhutaan meistä ja meillä, kun tarkoitetaan Yhdysvaltoja. Vaikka juuret ovat Suomessa, New York on Enbergien koti.

□ *Meistä tämä on tehnyt amerikkalaisempia”* (11.9.2011, Aamulehden Asiat-liite)

Yhdysvaltalaisen identiteetin ilmaistaan korvanneen suomalaisen kansallisidentiteetin. Asuinpaikkana Yhdysvallat on esillä positiivisessa valossa ja sitä kuvataan jopa ”satumaaksi”.

”Illuusio satumaasta rikkoutuu minuuteissa, mutta mitä tarkalleen ottaen on tapahtunut. Mitä seuraavaksi? Yhdysvallat, Enbergit muiden mukana, yrittää selvittää vastauksia.” (11.9.2011, Aamulehden Asiat-liite)

Jutusta ei selviä ovatko haastatellut itse nimittäneet asuinpaikkaansa satumaaksi, mutta kuvaus puhuttelee lukijoita tunnetasolla. Yhdysvaltojen kuvaamiseen satumaana sisältyy historiallisia konnotaatiota Yhdysvalloista suomalaisten maahanmuuton kohteena. Selviytyjän subjektipositioon kuuluu usein terrori-iskujen merkityksen pohtiminen oman elämän kannalta. Tyypillisesti jutut alkavat iskujen aiheuttaman trauman kuvailulla.

”Kuvassa nainen on pää kumarassa. Pää alhaalla, kädet pään päällä suojana. Se on Berkmanin omakuva.

□ *Se kuvaa ahdistusta, halua suojata itseään kaaokselta. Elämä muuttui tuona päivänä.”*
(11.9.2011, Aamulehden Asiat-liite)

Osa haastatteluista noudattaa selkeästi fiktiosta tuttua draaman kaarta. Alun järkytyksen jälkeen juttujen lopussa kuvataan, miten uhrit ovat selvinneet vaikeista kokemuksista. Lukija ikään kuin päästetään jännityksestä ja kerrotaan, että elämä on taas raiteillaan. Trauma on tullut käsitellyksi. Olen aiemmin käsitellyt kertomusten roolia samaistumisessa kansallisiin identiteetteihin. Sama pätee yksittäisiin henkilöihin ja heidän edustamiinsa subjektipositioihin.

Samaistumisten kohteiden kokemuksista rakennetaan kertomuksia. Usein terrori-iskut kuvataan asiana, joka auttoi näkemään elämän perusasiat. Joissain tapauksissa vaikuttaa jopa siltä, että

selviytyjät antavat neuvoja lukijoille. Selviytyjät ovat ikään kuin ”kärsimyksen asiantuntijoita”.

”WTC:n tragedia oli kuin merkki. Se antoi vahvistuksen siitä, että on toteltava sydämen ääntä.

- *Huomasin, että elämä on pienestä kiinni. Tänään keskustelen kanssasi, mutta huomenna en ehkä ole enää elossa. Kannattaa tehdä mitä haaveilee” (18.8.2011, Ilta-Sanomien WTC-liite)*

Selviytyjän subjektipositio saa tukea toimittajan leipätekstistä, ja ajoittain selviytyjän tunnekokemukset löytävät tiensä toimittajankin ilmaisuun.

”Tuollaisen tapauksen jälkeen sitä osaa arvostaa kaikkea, mitä on. Arki on ihanaa, Ilkka sanoo.” (11.9.2011, Helsingin Sanomat)

Samankaltaista puhetapaa esiintyi kaikissa lehdissä, joissa selviytyjiä haastateltiin. Tyypillisesti juttu alkaa trauman kuvailulla ja jutun lopussa ikään kuin kootaan maailmaa uudestaan ja todistetaan että iskut eivät onnistuneet traumatisoimaan uhreja.

”Matkustelu maailmalla ei ole jäänyt, vaikka kokemukset olivat karuja.

- *Mitään pelkotiloja minulla ei ole.” (11.9.2011, Ilkka)*

Jutuista esiin nouseva teema on selviytyminen epävarmuudesta. Hyvä esimerkki tällaisesta kokemuksesta on Asiat-liitteessä haastateltu suomalaispariskunta, joka kertoo hankkineensa kaasunaamareita iskujen jälkeen. Jutun lopussa kerrotaan, miten silloin hankitut naamarit nykyään lähinnä naurattavat. Haastateltava on yksi harvoista tornien romahduksesta hengissä selvinneistä.

”Khan joutuu monta kertaa keskeyttämään kertomuksensa ja vähän väliä silmät kostuvat kyynelistä.

- *En olisi uskonut, että tästä puhuminen on näin vaikeaa, hän ihmettelee.” (11.9.2011, Ilkka)*

Tunteiden esille tuonnissa oli eroja lehtien välillä. Suomen Kuvalehden lähestymistapa oli aineiston lehdistä vähiten tunteellisin. Suomen Kuvalehti julkaisi eläkkeellä olevan

ulkomaantoimittaja Jyri Raivion omakohtaisen kirjoituksen terrori-iskuista. Raivio oli läsnä New Yorkissa iskujen tapahtuessa. Uhrien tunteet tulevat Raivion jutussa esille seuraavanlaisesti:

”Samanlaisia, sydänjuurien myöten järkyttyneiden ihmisten kertomuksia kuuli lähes kaikilta kohti pohjoista kiirehtineiltä. Kovin monien muistiinpanojen kirjaamiseen ei ollut aikaa. Painokoneet Suomessa odottivat.” (Suomen Kuvalehti, 9.9.2011)

Toimittaja pyrkii kuvaamaan tunteita vaikuttavasti, mutta pysyy niistä itse etäällä. Tällainen kirjoitustapa pitää toimittajan erillään varsinaisesta kokemuksesta. Iskun ensiuutisoinnissa toimittajien tekstit olivat erittäin latautuneita, mutta nyt toimittajan teksti on tunteiden osalta neutraalia. Tunteiden kuvaaminen kertoo silti samaistumisesta, vaikka toimittaja pysyykin omassa roolissaan.

Kaikki Ilta-Sanomien haastateltavat, jopa vallanpitäjät, kertovat WTC-iskuista omana henkilökohtaisena kokemuksenaan. Esimerkiksi silloinen ulkoministeri Erkki Tuomioja kertoo hektisestä työviikosta, univajeesta ja pään selvittämisestä lenkkeilemällä. Jopa yhdysvaltalaisiin poliittisiin päättäjiin luodaan henkilökohtaista samastumispintaa. Länsimaista ja muslimimaailmasta kokonaisuuksina ei puhuta, eivätkä suomalaisetkaan haastateltavat keskustele siitä, mitä iskut merkitsivät Suomelle. Henkilö- ja tarinalähtöisyys on Ilta-Sanomien johtotähti. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, että jutuissa käsiteltäisiin ainoastaan henkilökohtaisia asioita. Osa jutuista siirtyy yleisemmälle tasolle pelon kuvaamisen kautta, jolloin nousee esille terrorismin ongelma. Ilta-Sanomien juttu *”Amerikka on hyökkäyksen kohteena”* on tuokiokuva presidentti George W. Bushin syyskuun 11. päivän aamusta. Presidentti Bushia ei tosin haastateltu, vaan juttu perustuu hänen elämäkertansa. Toimittaja kuvaa hetkeä, jolloin Bush sai tiedon WTC-iskuista.

”Kamerat räpsyvät. Presidentti jähmettyy. Muistelmissaan Bush kuvailee tunteitaan yhdellä sanalla: raivo. Kuinka joku voi iskeä Amerikkaan? Hän katsoo pikkulapsia edessään ja tajuaa, että Yhdysvallat on joutunut sotaan.” (18.8.2011, Ilta-Sanomien WTC-liite)

Myös Ilta-Sanomat suhtautui kriittisesti Bushin hallinnon päätöksiin WTC-iskujen jälkeen, mutta siitä huolimatta tässä jutussa Bush on henkilönä samaistumiskohteena. Jutussa kerrotaan,

miten vaikeaan tilanteeseen hän tuona aamuna joutui. Ulkopoliittikkaa tai terrorismia ei käsitellä laajemmin.

”Muutaman minuutin päästä Bush saa tilaisuuden siirtyä takavasemmalle toiseen huoneeseen, johon on tuotu televisio. Bush katsoo kuvaruudulta hidastettua kuvaa kauhun vallassa ja alkaa luonnostella puhetta kansalle.” (18.8.2011, Ilta-Sanomien WTC-liite)

Jutussa tuodaan esille Bushin inhimillinen puoli. Ero terroristijohtajista annettuihin kuvauksiin on huomattava. Bushiin samaistumisessaan juttu näyttäytyy kuitenkin aineistossa poikkeuksena.

4.3 Terroristien toiseus

Selkein toiseutta edustava taho vuosipäiväjutuissa oli luonnollisesti terroristit. Terroristin subjektiposiitiosta puuttuvat inhimilliset tunteet, joten siihen samaistuminen on käytännössä pois suljettu. Pidän tätä toimitusten tietoisena valintana. Terrorismin käsittelylle ominaista oli se, etteivät he esiintyneet henkilöinä. Asia johtune useista seikoista, joista osa on puhtaasti käytännön toimitustyöhön liittyviä. Pelkästään haastateltavien hankinta muslimimaailmasta on moninkertaisesti hankalampaa kuin esimerkiksi Yhdysvalloista. Jokaisella suurella suomalaisella lehtikonsernilla on oma kirjeenvaihtajansa Yhdysvalloissa, mutta muslimimaissa tällaista järjestelyä ei ole. Toisaalta terroristeille ei välttämättä haluta antaa puheenvuoroa, vaikka mahdollisuus siihen olisikin. Richard Bonneyn mukaan bin Ladenin omia lausuntoja käytetään harvoin lähteenä, kun keskustellaan Al Qaidan motiiveista. Bin Laden on itse asiassa luetellut seitsemän syytä WTC-iskuille. Tästä huolimatta Al Qaidan tavoitteista kertovat useimmiten länsimaiset asiantuntijat. Terroristien näkymättömyyden selittämisessä ei kuitenkaan voi ohittaa identiteettikäsityksen vaikutusta. Henkilöinä terroristit edustavat niin syvää toiseutta, että heidän suuntaansa ei ilmene minkäänlaista samaistumista. Voi myös spekuloida, ovatko käytännön toimitukselliset rajoitteet syntyneet samaistumisen ja toiseuden kokemisen pohjalta. Terroristien näkyvyys jutuissa riippui juttutyypistä. Henkilöjutuissa kysymys tekijyydestä ohitettiin usein kokonaan. Vaikka terroristin subjektipositio olikin poissa, ilmiönä terrorismia pyrittiin selittämään. Taustajutuissa terroristeista puhuttiin uhkana tai ongelmana. Yhteistä molemmille juttutyypeille oli se, etteivät terroristit esiinny henkilöinä. Uskonnollista

fundamentalismia pidettiin terrorismin ensisijaisena syynä. Ajoittain väkivalta sen itsensä takia näyttäytyy muslimiterroristen motivaattorina. Selviytyjien haastatteluissa terrori-iskut näyttäytyvät lähestulkoon luonnonmullistuksena, jonka kouriin tavalliset ihmiset joutuivat. Otan esimerkkinä Helsingin Sanomien jutun, jossa haastatellaan naista, joka oli New Yorkiin vievällä lennolla, kun koneet törmäsivät WTC-torneihin. Iskuja ei jutussa kuvata seuraavaa lausetta enempää.

”Lentoemännät aloittivat maahantulokaavakkeiden jakamisen Finnairin lennolla AY005 New Yorkiin, kun kapteeni Kari Laine kuulutti: On tapahtunut jotain sellaista, mitä ei pysty ymmärtämään” (11.9.2011, Helsingin Sanomat)

Vaikka iskun tekijöitä ei mainitakaan, ajatus heistä järkytyksen aiheuttajana vaikuttaa taustalla. Tekijyyden subjektipositio on usein piilossa. Esimerkkinä Aamulehden Asiat-liitteessä julkaistun aikajanan ingressi:

”Syyskuun 11. päivä läntistä maailmaa lyötiin suoraan naamaan.” (11.9.2011, Aamulehden Asiat-liite)

Selviytyjien haastatteluissa iskujen tapahtumahetkien kuvailu on usein vähäistä. Haastateltavat kertovat useammin kuluneesta vuosikymmenestä kuin iskuista. Tästä johtuen iskujen tekijät ovat ikään kuin piilossa.

”Kun Berkman vihdoin pääsee paikalle, tornit ovat jo romahtaneet. Pölyä ja romua on joka paikassa niin paljon, ettei katukylttejä näe lukea” (11.9.201, Aamulehden Asiat-liite)

Terrori-iskuja ei jutussa kuvata muuten kuin, että ”tornit ovat romahtaneet”. Taustajutuissa terrorismia selitetään kansainväliseen politiikkaan liittyvänä ilmiönä. Näissäkään jutuissa terroristit eivät esiinny henkilöinä, vaan heistä puhutaan useimmiten uhkana.

”Kansainväliset organisaatiot, joista Al Qaida lienee mainittava, eivät enää ole organisaatioita sanan perinteisessä merkityksessä, vaan löyhiä yhteenliittymiä, joita yhdistää väkivaltainen ja väkivallan hyväksyvä ideologia, viholliskuva ja osittain näkemys uudesta tarvittavasta valtiojärjestyksestä.” (11.9.2011, Ilkka)

Jutussa terroristien motiivit määrittelee Maanpuolustuskorkeakoulun edustaja. Terroristin subjektipositioon ei siis kuulu oikeutta kertoa omista kokemuksista ja motiiveista. Terrorismin syiden tärkeimmäksi selittäjäksi nousee väkivallan hyväksyminen. ”Uutta valtiojärjestystä” ei määritellä, joten terrorismin poliittiseksi ulottuvuudeksi jää ainoastaan väkivallan hyväksyminen. Kuten Aamulehdenkin jutussa, jossa armeijan edustaja otti asiantuntijan subjektiposition, osapuolet asemoituvat sivilisaatioiden törmäyksen diskurssin mukaisiin rooleihin.

Tyypillisesti muslimimaailmasta tehtiin hyvin rohkeita yleistyksiä. Olen luvussa 3 kuvaillut, miten samaistuminen yhteisöön usein rakennetaan yksilön tunteiden kautta. Vastaavasti eroa rakennetaan yksilöiden tunteita ja motiiveja piiloon jättävillä diskursseilla. Ilta-Sanomien (11.9.2011) pääkirjoitus on hyvä esimerkki tällaisesta toiseuden rakentamisesta.

”Al-Qaida-terroristiverkoston syyskuun 11. päivänä 2001 New Yorkin World Trade Centeriä ja Yhdysvaltain puolustusministeriön Pentagon-rakennusta vastaan tekemien iskujen poliittisena tarkoituksena oli nostattaa muslimimassat maailmanlaajuiseen islamilaiseen sotaan oikean uskon vihollisia ja länsimaista mädännäisyyttä vastaan.” (Ilta-Sanomat, 11.9.2011)

Pääkirjoituksessa käytetty muslimimassat-termi leimaa kokonaiset kansakunnat yhdeksi kokonaisuudeksi. Myös iskuista selviytyneiden ja uhrien omaisten haastatteluissa terroristit ja heidän motiivinsa ohitettiin lähes poikkeuksetta. Terrorismia käsiteltiin enemmän jutuissa, joiden näkökulma oli yleisellä tasolla. Syitä terrorismin nousuun etsittiin kulttuurieroista, islamin uskosta ja Yhdysvaltain ulkopoliitikasta.

”Maailman poliisin toiminta ja markkinavoimaisen länsi-ideologian ylivalta suututtivat ääri-islamistit.” (Aamulehden Asiat-liite, 11.9.2011)

Aamulehdessä länsimainen näkökulma määritteli terrorismin käsittelyä. Terrorismi nähtiin länsimaiden ja muslimimaailman fundamentalistien konfliktina. Yhdysvaltain aggressiivista ulkopoliittikkaa on tapana kutsua ”maailmanpoliisina toimimiseksi”.

”WTC-iskujen jälkeen länsimaiden suhtautuminen muslimeihin tuntui muuttuvan kertaheitolla. Ennakkoluulot ja vihamielisyys lisääntyivät, vaikka iskun tehneet terroristit edustivat

ääriryhmää. Aloimme me todella pitää islamia helppona syyllisenä kaikkeen pahaan?”

(11.9.2011, Aamulehden Asiat-liite)

Ensimmäisessä lauseessa toimittaja kuvaa vaikutelmaansa länsimaiden ja muslimimaiden suhteesta, ja lainauksen päättävässä kysymyksessä toimittaja luo me-yhteisöä länsimaiden suuntaan. Ehkä hieman yllättäenkin, aineiston ainoa lehti, joka julkaisi terroristien henkilökohtaisia motiiveja selittämään pyrkivän jutun, oli Ilta-Sanomat. Ilta-Sanomien WTC-liitteessä julkaistiin juttu ”*Kaikkien aikojen salajuoni*”, jossa kaappauksen suorittaneiden terroristien viimeisiä vuosia kuvattiin. Muualla aineistossa kuvaamani tendenssit, eli terroristien poissulkeminen ja henkilökohtaisten motiivien kieltäminen, ovat hyvin selkeitä. Ilta-Sanomien juttu on kirjoitettu tarinamuotoon, eli siinä ei esiinny haastateltavia. Vaikka tarinallisuus onkin samaistumisen keino, juttulähteinä on käytetty tyypillisiä viranomaislähteitä, kuten Maanpuolustuskorkeakoulun tutkimusjohtajaa ja Yhdysvaltoihin perustetun 9/11-komission raporttia. Näin jutussa kuvataan iskun suunnittelijaa Mohammad Attaa sekä Osama bin Ladenia.

”Sekä bin Ladenilla että Mohammedilla oli takanaan pitkä terroristie, jota yhdisti pohjaton vihamielisyys Yhdysvaltoja ja amerikkalaisuutta kohtaan. Miesten mielestä muslimeja nöyryyttävä ja maailmanpoliisina häärivä maa piti saada polvilleen iskemällä sen taloudelliseen, sotilaalliseen ja poliittiseen ytimeen ja aiheuttamalla mahdollisimman paljon ihmisuhreja.” (Ilta-Sanomien WTC-liite, 18.8.2011)

Juttua varten haastatellut henkilöt mainitaan jutun lopussa lähteinä. Vaikka juttu onkin kirjoitettu terroristien näkökulmasta, kertomassa terroristien motiiveista näkökulman takana ovat länsimaiset asiantuntijat.

4.4 Suomen sisäiset toiseudet

Toiseus ole aina vain valtioiden tai kulttuurien välistä, vaan toiseutta esiintyy myös saman yhteisön sisällä. WTC-iskuissa ei menehtynyt yhtään suomalaista, eikä iskuilla ollut muutakaan suoraa yhteyttä Suomeen. Kuitenkin WTC-iskuihin ja terrorismin vastaiseen sotaan peilattiin Suomen sisäpolitiikkaa, etenkin pääkirjoituksissa ja kolumneissa.

Helsingin Sanomat oli aineiston ainoa lehti, joka otti aktiivisen roolin mielipidevaikuttamisessa. HS on Suomen suurin ja vaikutusvaltaisinkin sanomalehti, joten vallankäytön näkökulmasta tämä on merkittävää. Sekä Helsingin Sanomat että Ilta-Sanomat pääkirjoituksissaan ottivat kantaa perussuomalaisia vastaan, mutta puoluetta ei mainita nimeltä. Pääkirjoitukset puhuvat ”populismista”, ”muukalaisvihasta” ja ”kansallismielisistä piireistä”. Suomessa on toki muitakin maahanmuuttoa vastustavia ryhmiä, mutta ne ovat niin marginaalisia, että vain perussuomalaisten yhteydessä voi puhua kasvavasta poliittisesta suosiosta.

Perussuomalaisiin kohdistettu kritiikki on usein liikkunut universaalien identifikaatioiden tasolla. Identiteetit tiivistyvät kaikkein abstraktimmalla ja ehkä perustavimmalla tavalla metaforiin vapaudesta ja pimeydestä. Ensiuutisoinnissa ihmisen pahuus-diskurssi oli yleinen (Normio, 2002). Usein sanaa ”pimeys” on käytetty kuvaamaan myös Al Qaidaa ja terrori-tekoja. Pimeys edustaa vielä syvempää toiseutta kuin pahuus. Jos jonkin tahon kuvaillaan edustavan pimeyttä, kaikki samaistuminen on katkennut. Perussuomalaisten vaalivoiton herättämän emotionaalisen reaktion voimakkuudesta kertoo se, että räikeimmissä puheenvuoroissa heitä syytettiin Suomen viemisestä ”pimeän puolelle”.

Helsingin Sanomien pääkirjoituksessa (11.9.2011, ”*Suomea ei uhkaa terrori vaan eristäytyminen*”) identiteetin perusmääritteistä ”me” ja ”he” puhutaan eksplisiittisesti. HS:n pääkirjoitus rakentaa yhteyttä tragedian ja kansallismielisen politiikan välille. Kirjoitus liittää erillisyysspolitiikan eli maahanmuuttokriittisyyden konnotaation tasolla historian suurimpaan terroritekoon. Kirjoituksen mukaan eristäytyminen on vaarallista, koska nykyään Suomi on kiinteä osa maailmaa, jossa iskut tehtiin.

”Erillisyyden varjo näkyy myös, kun Suomessa kommentoidaan Yhdysvaltoihin 11. syyskuuta 2001 tehtyjä hyökkäyksiä. Kommenteissa on turhan harvoin ensimmäisen persoonan monikkoa me. Asiat vaikuttavat etäisimmiltä, kun puhutaan heistä eikä meistä.” (Helsingin Sanomat, 11.9.2011)

Kirjoitus on voimakkaasti kantaaottava ja lukijan subjektipositiota ohjaava. Kirjoituksen sävy on lähes varoittleva. Pääkirjoitustoimittaja ilmaisee pettymystä siihen, että kansallisvaltio on edelleen identiteetin määrittäjänä dominoivassa asemassa. Ilmaus ”erillisyyden varjo” on yksi variaatio pimeys-metaforasta, johon tiivistyy monia aiheen ydinkysymyksiä. Pääkirjoitus ei suoraan sano, mihin konfliktin osapuoleen kansalaisten toivotaan samaistuvan. Tarkoittaako ”me” Suomea ja Yhdysvaltoja? Onko mahdollista, että se tarkoittaa Suomea ja muslimimaailmaa? Koska kohdetta ei nimetä, päättelen että toimittaja tarkoittaa kansainvälistä yhteisöä yleensä ottaen.

”Erityisen heikko taju islamilaisen maailman tapahtumista on erillisyyttä vaativissa kansallismielisissä piireissä.” (Helsingin Sanomat, 11.9.2011)

Identiteettiä rakennetaan paitsi tuottamalla yhteisöllisyyttä, myös merkitsemällä eroja. Yllä lainatussa lauseessa tuotetaan hyvin selkeä erottelu. Lause tuottaa käsityksen, että kansallismieliset piirit ovat jossain muualla, emmekä ”me” ajattele ”heidän” tavallaan. Näin ollen kirjoituksessa toiseutta eivät edustakaan terrorismi tai muslimimaailma, vaan Suomen kansallismieliset piirit.

Luvussa 3 käsittelin länsimaissa parhaillaan käynnissä olevaa identiteetin uudelleen määrittelyä. Monikulttuurisuus ja traditioon palaaminen edustavat vastakkaisia näkemyksiä kansallisen identiteetin tulevaisuudesta. Kahden leirin välillä on selvä ero, miten suhtaudutaan ulkopuoliseen Toiseuteen eli muslimimaailmaan. Aineistoni lehdistä HS otti selkeimmin kantaa tähän prosessiin. HS:n pääkirjoituksessa kohdistetaan kritiikkiä Suomen historialliseen identiteettipolitiikkaan. Kirjoituksessa tuomitaan kansainvälisestä yhteisöstä eristäytyvä, perinteinen puolueettomuutta korostava kansallisidentiteetti, joka oli voimissaan etenkin kylmän sodan aikana. HS:n käsittelytapa on hyvä esimerkki yrityksestä määritellä vanhaa identiteettiä uudelleen.

”Kokonaisia kansakuntia koskevat luonnehdinnat ovat epätarkkoja yleistyksiä, mutta kysely tukee käsitystä erillisyydestä osana suomalaisten omakuvaa. Sen mukaan Suomella on ollut erilliset sodat, erilliset rauhat sekä erillinen asema idän ja lännen välissä.” (Helsingin Sanomat, 11.9.2011)

Pääkirjoituksesta voi lukea kannanoton myös eurokriisiin. Toimittajan mielestä Suomen on osallistuttava ylivelkaantuneiden maiden auttamiseen, mikä on päinvastainen perussuomalaisten kantaan verrattuna. Samaistuminen kansainväliseen yhteisöön tai eristäytyminen siitä on merkittävä vedenjakaja kansallisessa identiteettipolitiikassa.

Pääkirjoituksen lisäksi myös muita HS:n vuosipäiväjuttuja ohjaa käsitys Suomesta kansainvälisen yhteisön jäsenenä sekä ajoittain myös huoli nationalismista ammentavan poliittisen liikehdinnän lisääntymisestä. HS julkaisi jutun, jossa kysyttiin kouluikäisten nuorten kokemuksia WTC-iskuista.

Peruskouluikäisillä suomalaisilla nuorilla ei ole henkilökohtaista kosketusta iskuihin, mutta silti heidän kokemuksiaan kysytään. Jutun näkökulma kertoo siitä, että iskut nähdään lähtökohtaisesti koko Suomen kansaan vaikuttaneena tapahtumana. WTC-iskut eivät näyttäydy ainoastaan terroritekona, vaan koko ajanhenkeä muokanneena tapahtumana. Osa nuorista sanoo näkevänsä maailman pahana paikkana iskujen takia. Seuraavassa lukiolaisen lausunnossa Suomi samaistuu rikkaiden kansojen joukkoon. Meidän vastinparina on maailman köyhät.

”Sitä ehkä heräsi tiedostamaan tilanteen, joka tällä maapallolla vallitsee. Tarkoitin sillä tätä epätasapainoa meidän rikkaiden ja maailman köyhien välillä.” (11.9.2011, Helsingin Sanomat)

Juttu maalaa kuvan, jossa nykynuoret eivät enää samaistu kansalliseen identiteettiin. Sen sijaan he ovat omaksuneet ylikansallisen, globalisaatiomyönteisen subjektiposition. HS:n näkökulma antaa WTC-iskuille suuren painoarvon. Satamajuttuun liittyy kainalojuttu, jonka otsikko kuuluu *”Maailma ehkä vain tuntuisi turvallisemmalta”*. Kirjoitus argumentoi käsitystä vastaan, jonka mukaan WTC-iskut muuttivat maailman.

4.5 Poissaolevat näkökulmat

Puuttuvien näkökulmien määrittely on haasteellista. WTC-iskut ja niitä seuranneet sotatoimet on aihepiirinä niin laaja, että vain pienen osan relevanteista seikoista voi ottaa esille lehtijutun mittaisessa esityksessä. Kuitenkin asioiden poisjättäminen on oleellisen tärkeää hegemonisen diskurssin muodostumisessa, joten pidin mielekkäänä yrittää löytää pois jätettyjä seikkoja. Näitä puuttuvia näkökulmia etsiessä olen keskittynyt sellaisiin, jotka ovat oleellisia tärkeimpien tutkimuskäsitteiden eli identiteetin ja samaistumisen kannalta. Tällaisia näkökulmia löysin kolme: terrorismin poliittiset ulottuvuudet, muslimisiviilien kokemukset sekä Yhdysvaltain aggressiivinen ulkopoliittikka ennen WTC-iskuja. Nämä kolme asiaa rikkoisivat jutuissa esiin nousevia identiteettikäsitteitä, jos niitä käsiteltäisiin.

Muslimisiviilin subjektipositio puuttui jutuista kokonaan. Muslimimaiden siviilien kokemusten tuominen esiin on varsin vaikea tehtävä länsimaisille journalistille. Kielimuurin ja käytännön järjestelyjen kannalta muslimien oman näkökulman mukaan saaminen saattaisi olla lähes ylivoimaista.

”Al Qaida-terroristiverkoston syyskuun 11. päivänä 2001 New Yorkin World Trade Centeriä ja Yhdysvaltain puolustusministeriö Pentagon-rakennusta vastaan tekemien iskujen poliittisena tarkoituksena oli nostattaa muslimimassat maailmanlaajuiseen islamilaiseen sotaan oikean uskon vihollisia ja länsimaista mädännäisyyttä vastaan. Tässä Al Qaida epäonnistui surkeasti.”
(11.9.2011, Ilta-Sanomat)

Toimittaja pitää itsestäänselvyytenä uskonnon roolia terrorismin alkuunpanijana. Islamin uskoisia kuvataan sanalla ”muslimimassat”. Ilmaus edustaa samaistumisen kannalta toista ääripäätä kuin selviytyjistä kertovien juttujen käsittelytavat. Massaan kuuluvilla ei ole yksilöllisiä pyrkimyksiä ja heidät on mahdollista ”nostattaa” sotaan. ”Muslimimassalla” on hankala nähdä olevan inhimillisiä tunteita.

Käytän esimerkkinä Aamulehden Asiat-liitteen juttua ”*Suurin putoaja*”. Siinä toimitus on laatinut kaavion, jossa määritellään iskun Sankarit, Uhrit, Syylliset ja Hyötyjät. Jutussa kirjoitetaan WTC-iskujen historiaa hyvin konkreettisella tavalla. Kaaviossa on keskipiste, joka edustaa syyskuun terrorihyökkäyksiä. Mitä lähemmäs keskipistettä ihminen tai asia on sijoitettu, sitä merkityksellisempi se on. Suurimpana uhrina mainitaan demokratian ideaali.

”Suurin häviö on kuitenkin ennen kaikkea amerikkalainen ihanne: yksilönvapaus ja oikeudenmukaisuus. Kymmenen viime vuoden aikana länsimaiden yhteiskunta on lipsunut pimeään puolelle.” (11.9.2011, Aamulehden Asiat-liite)

Aamulehden WTC-iskujen viisi suurinta vaikutusta määritelleessä jutussa näkökulma on puhtaasti länsimaihin kohdistuneissa vaikutuksissa. ”Heidän” näkökulmaansa muutokseen ei oteta huomioon. Ainoat muslimit, jotka tapausta kommentoivat, ovat länsimaissa asuvia ja paikalliseen kulttuuriin assimiloituneita, kuten yliopiston tutkijoita.

”Maantieteellinen etäisyys Suomen ja Yhdysvaltain välillä on suuri, mutta henkinen etäisyys ei. Siksi WTC-iskut järkyttivät myös meitä niin kovasti.” (11.9.2011, Aamulehden Asiat-liite)

Henkinen läheisyyden esille tuonti kuvaa kulttuurista samaistumista Yhdysvaltoihin. Virkkeessä käytetty me-sana tarkoittaa kuitenkin suomalaisia, eikä Yhdysvaltoja varsinaisesti oteta mukaan me-yhteisöön. Iskut eivät kohdistuneet ”meihin”, vaan ”meille” läheiseen kumppaniin. Vastaavasti muslimimaailma on outo ja vieras, eli se edustaa toiseutta. Yksi haastateltavista kertoo, miten suomalaisten on vaikea tulkita muslimien uskonnollista maailmankuvaa.

”Suomalaisten retoriikkaa leimaa maltillisuus, Lähi-idän maissa käytetään runollista ja dramaattista retoriikkaa.

□ *Kun uskontoa koskevia puheita käännetään suomeksi, me emme ymmärrä ollenkaan, mistä on kyse, Lilly Korpiola kuvaa.”* (11.9.2011, Aamulehden Asiat-liite)

”Heidän” retoriikkaansa ei voi edes kääntää ”meidän” kielelle. Kielimuuri ja ajattelutapojen erilaisuus nähdään lähes ylittämättömänä esteenä. Edellisessä luvussa tutkin terroristin subjektipositiota ja totesin, että siihen ei kuulu motiivien käsittely tai terroristien henkilöinti. Terrorismi nähdään lähestulkoon luonnonmullistukseen verrattavana persoonattomana voimana.

Käsittelytavan voi nähdä olevan ristiriidassa kulttuurien välistä dialogia korostavan kansainvälisen yhteistyön diskurssin kanssa. Vaikka useimmat jutut asettuivatkin kansainvälisen yhteistyön kannalle, käsitys terrorismista on silti voimakkaasti sivilisaatioiden törmäyksen ajatusperinteen muovaama. Tämä kertoo sivilisaatioiden törmäyksen diskurssin vaikutusvallasta sekä siitä etteivät aineiston jutut edusta siististi yhtä yhtenäistä diskurssia.

Mikään lehti ei julkaissut varsinaista historiallista katsausta Lähi-idän konfliktiin. Aamulehden Asiat-liitteessä ja Suomen Kuvalehdessä julkaistiin kulunutta kymmentä vuotta hahmottavat aikajanat. Aamulehden aikajanan otsikko on ”*Pahan päivä*”. Aikajanan otsikko on ”*Myötätunnosta inhoon 2001-2011*”. Otsikko kuvaa asennemuutosta Yhdysvaltoja kohtaan. Diskurssianalyysin kannalta aikajana on mielenkiintoinen ennen kaikkea sen kautta, mitä siitä on jätetty pois. Merkittävin valinta on aikajanan alku. Onko syyskuun 11. päivä ainoa mahdollinen valinta? Millaisen tarinan kertoisi esimerkiksi 1991-2001 tai 1981-1991? Kun aikajanan alkupiste asetetaan syyskuuhun 2001, niin kaikki mikä johti iskuihin jätetään pois. Aikajana katkaisee iskujen yhteyden historiallisiin prosesseihin. Aikajanajutut havainnollistavat laajoista kokonaisuuksista kertovien juttujen teossa harjoitettavan asioiden poisjättämisen. Toimittaja suorittaa tällaista valintaa jokaista juttua kirjoittaessa, mutta aikajanajutun yhteydessä valinta on erityisen selkeää.

5. Johtopäätökset

Selvitin lehtiaineistostani samaistumiskohteita ja samaistumisen sekä eronteon diskursiivisia strategioita. Käytin diskurssianalyysissa identiteetin käsitettä ja jaoin identiteetit Stuart Hallia mukaillen universaaleihin ja partikulaareihin. Lähdin liikkeelle Vilho Harlen käsitteestä identiteettiprojekti, jota hän käyttää kuvaamaan Suomen historiallista pyrkimystä samaistua länteen. Aineistoni perusteella totesin, että nykyään identiteettikamppailua ei käydä lännen ja idän välillä, vaan monikulttuurisuuden ja kansallismielisyyden välillä. Näihin kahteen samaistumisessa ilmeni eroja lehtien välillä. Merkittävimpänä vedenjakana kahden suhtautumistavan välillä pidin sitä, millaisena Suomen rooli konfliktissa ilmeni lehden jutuissa. Jutuissa ei peilata ainoastaan Suomen suhdetta ulkomaihin, vaan myös Suomen sisäisiä toiseuksia. Pohjimmiltaan kyse on siitä ketkä koetaan kuuluvaksi ”meihin” ja ketkä ”heihin”. Jaottelu ei läheskään aina noudata kansallisvaltioiden rajoja.

Helsingin Sanomien käsittelytapa oli kaikista voimakkaimmin kulttuurien välisen yhteistyön diskurssin mukainen. Vuosipäivän pääkirjoituksessa toiseutta ei edustanut muslimimaailma, vaan kotimaiset kansallismieliset piirit. Suurimmaksi uhkakuvaksi HS:ssä nähtiin eristäytyminen kansainvälisestä yhteisöstä. Pääkirjoituksen lisäksi vuosipäivän numerossa julkaistiin juttu, jossa iskun aikaan leikki-ikäisiä lapsia olleet nuoret ja nuoret aikuiset kertoivat käsityksiään konfliktista. He ilmaisivat pitävänsä kulttuurien välistä dialogia ja ymmärrystä tärkeimpänä keinona edistää rauhaa. Konfliktista ei puhuttu länsimaiden ja muslimimaailman välisenä.

Maakuntalehtiä valitsin vertailun vuoksi kaksi, eli Aamulehden ja Ilkan. Ilkan jutuissa merkillepantavaa oli paikallisen näkökulman tärkeys verrattuna aineiston muihin lehtiin. ”Meihin” kuuluu siis ennen kaikkea lehden levikkialueen populaatio. Kansainväliset suhteet koetaan etäisinä ja Suomen asema niihin ulkopuolisena. Aamulehden levikki on huomattavasti Ilkkaa suurempi ja Aamulehden käsittelytapa on hyvin lähellä valtakunnallista näkökulmaa. Lähi-idän konflikti nähtiin ensisijaisesti Yhdysvaltojen johtaman länsimaisen sivilisaation ja muslimimaailman ääriainesten väliseksi, ja Suomi liitettiin osaksi länsimaista kansainvälistä

yhteisöä.

Suomen Kuvalehdessä julkaistiin määrällisesti vähiten materiaalia, pääkirjoitus ja kaksi lyhyehköä juttua. Harkitsin tämän takia SK:n jättämistä pois tutkimuksesta. Päätin kuitenkin pitää sen mukana, koska aineiston vähyydestä huolimatta sen käsittelytapa oli mielestäni mielenkiintoinen vertailukohde sanomalehdille. SK:n pääkirjoituksessa ei samaistuttu mihinkään konkreettiseen yhteisöön vaan universaaliin vapauden ideaaliin.

Pääasiallinen samaistumista tuottava diskurssi on tunnepuhe. Toinen tärkeä tapa on yhteisöllisyyden olettaminen. Selkein merkki yhteisöllisyyden olettamisesta on me-pronominin käyttö, mutta usein oletettu yhteisö esiintyy tekstissä ainoastaan implisiittisesti. Määrittelin kolme samaistumista rakentavaa eli diskursiivista strategiaa: tunnepuhe, me-yhteisön rakentaminen ja tarinallistaminen. Näiden strategioiden avulla jutussa luodaan emotionaalinen yhteys johonkin osapuoleen, minkä kautta samaistuminen muodostuu.

Ensiutisointiin verrattuna kärsimyksen ja pahuuden kuvaamista ei enää juurikaan esiintynyt. Ajallisen etäisyyden vuoksi tapahtumia voi 10-vuotispäivänä arvioida rationaalisemmin kuin ensiutisoinnin aikaan, sillä järkytys on hälvennyt. Afganistanin ja Irakin tapahtumat ovat olleet viime vuosina ulkomaan uutisten vakioaiheita. Aikaisemmat tutkimukset ovat osoittaneet, että välittömästi iskun jälkeen rakentavankin kritiikin esittäminen Yhdysvaltain hallintoa kohtaan oli harvinaista, mutta nykyään etenkin Irakin sodan kritiikki on hyvin tavanomaista. Ensiutisointia vielä selkeämmin iskujen 10-vuotispäivä nostaa esille erilaiset tavat ymmärtää suomalainen identiteetti.

Diskurssien analyysissä lähdin liikkeelle tekemällä katsauksen siihen, miten Lähi-idästä on aiemmin kirjoitettu länsimaissa ja Suomessa. Määrittelin kaksi hegemonisen diskurssin asemasta kilpailevaa ajatusperinnettä ja hahmottelin niiden historiaa. Sivilisaatioiden törmäyksen teesi muodostaa perustan etenkin George W. Bushin hallinnon retoriikalle, mutta sillä on ollut merkittävä vaikutus myös aiempien presidenttien ulkopolitiikkaan. Sivilisaatioiden törmäyksen teorian mukaan länsimaat ja muslimimaat ovat ajautumassa väistämättömään sotaan.

Kulttuurien välisen yhteistyön diskurssi edustaa lähestulkoon päinvastaista katsantokantaa länsimaiden ja Lähi-idän suhteisiin sekä muslimimaailmaan. Kulttuurien välisen yhteistyön diskurssin mukaan muslimimaailmaa ei tulisi arvottaa monoliittisena kokonaisuutena, vaan siihen kuuluu moninainen joukko kulttuurisia perinteitä, joista fundamentalismi edustaa vain pientä osaa. Esimerkkeinä ajatteluperinteen edustajista toin esille Edward Saidin, Stuart Hallin ja Mikko Lehtosen. Kuitenkaan samaistumiskohteeltaan diskurssit eivät ole päinvastaisia. Kulttuurien välisen yhteistyön diskurssinkaan pääasiallinen samaistumiskohde ei ole vieraissa kulttuureissa, vaan käsityksessä omasta yhteisöstä vieraat kulttuurit hyväksyvänä tahona. Kun kulttuurien välisen yhteistyön kannattajat kehottavat ymmärtämään vieraita kulttuureja, he eivät samaistu vieraaseen kulttuuriin, vaan omaan kotiyhteisöönsä eli tässä tapauksessa Suomeen, jonka he toivovat omaksuvan tämän ajattelutavan.

Tutkimusta aloittaessani asetin nämä kaksi diskurssia vastakkain, ikään kuin toinen edustaisi samaistumista muslimimaailmaan ja toinen koti-Suomeen. Tällaisesta vastakkainasettelusta ei kuitenkaan ole kyse. Diskurssit ovat kaksi erilaista tapaa nähdä suomalaisuus. Muslimimaailma edustaa toiseutta molemmissa diskursseissa. Yleinen jutuissa esille nostettu kysymys oli ”mikä on muuttunut kymmenessä vuodessa?” Aineiston lähempi tarkastelu osoittaa, että tosiasiallinen kysymys kuuluukin ”mikä meidän kannaltamme on muuttunut kymmenessä vuodessa?” Toiseutta edustavien osapuolten, selkeimmin juuri muslimisiviilien, kokemaa muutosta ei käsitelty sellaisissakaan jutuissa jotka edustivat kulttuurienvälisen yhteistyön ajatusperinnettä.

Osassa lehtiä ensisijainen samaistumiskohde oli universaali identiteetti, osassa partikulaari. Käsittelin myös jutuissa esiintyvien henkilöiden subjektipositioita. Yleisin eksplisiittisesti käsitelty samaistumiskysymys oli Suomen suhde Yhdysvaltoihin. Lehtiaineistossa suhde Yhdysvaltoihin näyttäytyi kaksijakoisena. Irakin ja Afganistanin sodat aloittanut Bushin hallinto tuomittiin yksimielisesti ja myös Obaman toimintaa kritisoitiin. Tyypillistä kritiikille oli vahva henkilöityminen tiettyihin hahmoihin, erityisesti George W. Bushiin, varapresidentti Dick Cheneyhin ja ulkoministeri Donald Rumsfeldiin. Henkilölähtöinen kritiikki jättää vähemmälle huomiolle pitemmät historialliset prosessit. Kun kritiikki keskittyy terrorismin vastaiseen sotaan, jätetään huomiotta sitä edeltänyt aggressiivisen ulkopolitiikan perinne. Esimerkiksi aiemmin mainitsemani Noam Chomskyn mukaan Yhdysvaltain ulkopolitiikka on jo pitkään ollut käytännössä imperialismia ja valtioterrorismia (esim. Chomsky, 2001, 75). Tästä huolimatta aineistoni lehdissä Yhdysvallat edelleen samaistettiin demokratian ja oikeusvaltion

ideaaleihin ja ainoastaan Bushin hallinnon koetaan syyllistyneen ihmisoikeusrikkomuksiin.

Salaliittoteorioita käsittelevissä jutuissa Yhdysvaltain poliittinen hallinto sai melko kiistämättömän määrittelyvallan. Salaliittoteorioita käsittelevät jutut oli usein rakennettu siten, että toimittaja esittelee salaliittoteoreetikoiden väitteitä ja hallinnon edustaja kumoaa niitä. Tällaiset jutut rakentavat diskursiivista strategiaa, jossa hallinnon auktoriteettia voimistetaan. Salaliittoteoriajuttuihin oli haettu suomalaisia asiantuntijoita, joten kyseisissä jutuissa voimistetaan myös Suomen hallinnon auktoriteettia. Tämä on ymmärrettävää, koska salaliittoteoriat eivät kyseenalaista ainoastaan WTC-iskujen virallista tulkintaa, vaan ne kyseenalaistavat koko länsimaisen yhteiskuntajärjestelmän.

Uutisoinnin kaksijakoinen suhtautuminen Yhdysvaltoihin käy ilmi, kun vertaa George W. Bushin hallintoa käsitteleviä juttuja yhdysvaltalaisviilejä käsitteleviin juttuihin. Iskuissa ei menehtynyt yhtään suomalaista, eikä iskuilla ollutkaan muutakaan suoraa yhteyttä Suomeen. Kuitenkin iskuissa menehtyneistä yhdysvaltalaisviileistä ja heidän omaisistaan julkaistiin kaikissa lehdissä tunteisiin vetoavia tarinoita. Pidän tätä merkinä siitä, että yhdysvaltalainen elämäntapa koetaan varsin läheiseksi. Sotatoimien muslimisiviiliuhrien kohtaloista ei kerrottu vastaavalla tavalla. Myös peilattuna Laura Normion tutkimukseen Beslanin koulukaappauksen uutisoinnista, samaistuminen yhdysvaltalaisuhreihin oli voimakkaampaa kuin venäläisuhreihin.

Muslimiterroristit edustavat jo niin syvää Toiseutta, ettei kukaan edes ehdota heidän toiminnallaan olevan jonkinlaista rationaalista pohjaa. Terroristien subjektipositio oli usein kokonaan poissa, ja WTC-iskuja kuvattiin luonnonmullistusta muistuttavin ilmauksin. Uskon tämän olevan usein tietoinen valinta. Terroristeille tai rikollisille ei haluta antaa tilaisuutta päästä julistamaan sanomaansa. Richard Bonneyn mukaan bin Ladenin omia lausuntoja käytetään harvoin lähteenä, kun keskustellaan Al Qaidan motiiveista. bin Laden on itse asiassa luetellut seitsemän syytä WTC-iskuille. Tästä huolimatta Al Qaidan tavoitteista kertovat useimmiten länsimaiset asiantuntijat. Kirjoituksessaan bin Laden ei mainitse länsimaista elämäntapaa tai markkinaideologiaa, mutta aineistoni jutuissa niitä pidettiin usein bin Ladenin motiiveina.

On tärkeä muistaa, ettei toiseuttamista ja samaistumista ilmene ainoastaan kulttuurien välillä. Saman kulttuurinkin sisällä on ryhmiä, jotka edustavat Toiseutta toisilleen, kuten kansallismielisten ja liberaalimpien kansanosien välillä vaikuttaa olevan. Vuoden 2011

eduskuntavaalien tulos heijastui WTC-juttuihin. Etenkin Helsingin Sanomissa kansallismielisen politiikan nousua peilattiin kymmenen vuoden takaisiin terroritekoihin. Helsingin Sanomissa nationalistinen kansallisidentiteetti edustaa toiseutta.

Sivusin tutkimuksessa myös juttujen kirjoitustyyliä ja otin esille metaforia, joilla samaistumista tai toiseutta rakennettiin. Selkeä metaforien vastakkainasettelu syntyi vapauden ja pimeyden metaforien välille. Vapauden puolella ovat demokratia, tasa-arvo, ihmisoikeudet. Pimeyden puolelta löytyvät fundamentalismi, muukalaisviha, väkivallan hyväksyminen. Pimeys oli usein käytetty ilmaus kuvattaessa terrorismia, mutta on mielenkiintoista, että metafora nousi esille myös kansallismielisen politiikan kuvauksessa.

Luvussa kaksi hahmottelin Yhdysvaltain hallinnon käyttämien Lähi-itä-diskurssien juuria. George W. Bushin hallinnon puhetapa ja myös toiminta pohjautui teesiin sivilisaatioiden väistämättömästä törmäyksestä. Juuri tämä diskurssi tai ajatteluperinne oli selkeimmän eronteon kohde suomalaisessa lehdistössä. Yhdysvaltojen polarisoiva vaikutus nousi tutkimuksessani esille. Yhdysvaltoja kohtaan ilmeni suhteellisen tasapuolisesti sekä samaistumista että erontekoa.

Universaaleista identiteeteistä oikeusvaltion ja demokratian ihanne vaikuttaa kaikkein pysyvimmältä. Siihen tukeutuivat kaikki aineiston lehdet. Voidaan ajatella, että tämä on kaikkien perustavin identifikaatio. Partikulaarien identiteettien suhteen oli enemmän vaihtelua. Kulttuurien välinen yhteistyö- diskurssi korostaa keskustelun tärkeyttä. Sen mukaan ainakin osan konflikteista voisi välttää, jos osapuolten välillä olisi aito keskusteluyhteys. Sivilisaatioiden törmäys-diskurssin mukaan keskustelulla ei voi saavuttaa mitään, koska sotaisuus ja fundament alismi kuuluvat islamin olemukseen. Ainoat asiantuntijat, joiden puhetapa sisälsi piirteitä sivilisaatioiden törmäys- diskurssista, olivat armeijan edustajia.

Yleisesti ottaen WTC-iskujen vuosipäivän kirjoittelu oli melko tunnepainotteista. Tästä huomiosta sainkin kimmokkeen lähteä viemään tutkimusta samaistumisen ja identiteettien maailmaan. Tunnepitoisen sisällön esille tuonnissa aineiston lehdet erosivat jonkin verran, pääasiassa eroja syntyi Ilta-Sanomien ja muiden lehtien välille. Ilta-Sanomissa esiintyi selkeästi eniten tapahtuman henkilöimistä. Laajempiakin prosesseja käsitellään, mutta ne nousevat esille haastateltavien tuntemuksista. Niitä ei nosteta juttujen lähtökohdaksi, kuten aineiston muissa

lehdissä, joissa näkökulma oli useammin yleisellä tasolla.

Helsingin Sanomissa tunteet käsitellään lähestulkoon yksinomaan haastateltavien lausunnoissa. Tunnepuhetta esiintyy kyllä jutussa kauttaaltaan, mutta ei juuri muualla kuin sitaateissa. Toimittaja ei leipätekstissä käytä tunneilmaisuja, vaan raportoi uutismaisesti haastateltavan kokemuksia. Saman havainnon voi tehdä myös muista Helsingin Sanomien vuosipäiväjutuista. HS:n jutut eroavat tällä tavoin useista muista aineiston jutuista, joissa tunnepuhetta esiintyy myös toimittajan tekstissä. Poimin kaksi esimerkkiä HS:n käsittelytavasta.

”Garcian sisko Marlyn Gargia työskenteli ensimmäisen romahtaneen World Trade Centerin etelätornin 101. kerroksessa. Hänen ruumistaan ei koskaan löydetty.

- *Sitä luulisi, että kymmenessä vuodessa oppisi hallitsemaan tunteensa. Mutta kun astuin tälle alueelle, suru ja kipu puski pintaan.”* (Helsingin Sanomat, 12.9.2011)

”Wells näki kymmenen vuotta sitten omasta ikkunastaan lentokoneen iskeytymisen World Trade Centerin etelätorniin eikä koe tarvetta palata siihen hetkeen.

- *En halua käydä sitä läpi uudelleen. Ei se ole juhlan aihe. Minulla on hyvin ristiriitaiset tunteet. Tunnen pelkoa ja tunnen surua.”*

Ilta-Sanomien maalailevammasta kirjoitustyylistä seuraava lause on hyvä esimerkki:

”Iskut koskettivat tuhansia ja taas tuhansia ihmisiä jopa Suomea myöten. Ne aiheuttivat kuolemaa, vammoja, surua, epätoivoa, syyllisyydentunnetta, kauhua, vihaa, järkyttäviä ja koskettavia ihmiskohtaloita, kärsimystä niin uhrien omaisille kuin eloonjääneillekin. (Ilta-Sanomat, WTC-liite, 18.8.2011)

Tarkoitukseni ei ollut löytää ja analysoida kaikkia jutuissa eläviä diskursseja. Terrori-iskujen vuosipäivän jutuista olisi löydetty muunkinlaisia diskursiivisia rakenteita ja kulttuurisia merkityksiä, jos olisi valittu toisia analyysityökaluja. Esimerkiksi etnisyyden näkökulmasta tarkasteltuna juttuaineistosta saattaisi nousta esiin toisenlaisia merkityksiä. Tutkimuksen ei myöskään ole tarkoitus muodostaa yleiskuvaa WTC-iskujen vuosipäivän kirjoittelusta Suomessa. Analyysia tehdessäni totesin, että eri lehtien lähestymistavat saattavat poiketa

toisistaan paljonkin, joten tutkimuksen ulkopuolelle jäänee kiinnostaviakin näkökulmia. Analyysin tuloksia ei siis tule yleistää aineiston ulkopuolelle jääneisiin lehtiin.

Tein kandidaatin tutkielman samasta aiheesta ja pohdin silloin, että on mielenkiintoista nähdä millaisia näkökulmia 10-vuotispäivän uutisoinnissa nousee esille. Nyt olen selvittänyt ne. Huomasin tutkimuksen edetessä, että aineistoni oli liian laaja. Nyt vain osa jutuista on syvällisemmän analyysin kohteena, ja osa käsitellään ohimennen. Olen jälkeinpäin pohtinut myös käsiteosion toimivuutta ja yhteyttä aineiston analyysiin. Tavoitteenani oli, että käsitteet konkretisoisivat tutkimusaiheen ja analyysi nousisi käsitteiden pohjalta. Tämäntyyppisen jatkotutkimuksen aiheena WTC-iskut on haastava kohde, sillä niistä tuskin tullaan lähivuosina kirjoittamaan merkittävässä mittakaavassa, mutta tutkimukseni laajan kontekstin eli länsimaiden ja Lähi-idän suhteen sekä erilaisten identiteettikäsitteiden kannalta on aina käynnissä muutosprosesseja. Niistä tällä hetkellä mielestäni tutkimuksen kannalta hedelmällisimpiä olisivat arabikevään tapahtumat ja niitä seuranneet vallan vaihdokset. Myös kotimaassa eletään mielenkiintoisia aikoja identiteettikamppailun valossa.

6. Lähteet

Kirjallisuus

Anttila, Jorma (2007): Kansallinen identiteetti ja suomalaiseksi samastuminen. Helsinki. Yliopistopaino.

Bonney, Richard (2008): False Prophets. The clash of civilizations and the global war on terror. Oxfordshire. Peter Lang Ltd.

Chomsky, Noam (2001): New York 11.9. Turku. Kustannusosakeyhtiö Sammakko.

Fairclough, Norman (1997): Miten media puhuu. Tampere. Vastapaino.

Foucault, Michel (2005): Tiedon arkeologia. Tampere. Vastapaino.

Hall, Stuart (2005): Identiteetti. Tampere. Vastapaino.

Hall, Stuart (1992): Kulttuurin ja politiikan murroksia. Toim. Juha Koivisto & Mikko Lehtonen. Tampere. Vastapaino.

Harle, Vilho & Moisio, Sami (2000): Missä Suomi on? Kansallisen identiteettipolitiikan historia ja geopolitiikka. Tampere. Vastapaino.

Huntington, Samuel P. (1996): The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order. New York. Simon & Schuster.

Lehtonen, Mikko (2001): Syyskuun yhdenentoista merkitys. Tampere. Vastapaino.

Lehtonen, Mikko & Löytty, Olli & Ruuska, Petri (2004): Suomi toisin sanoen. Tampere. Vastapaino.

Jokinen, Arto (2000): Panssaroitu maskuliinisuus. Vammala. Tampere University Press.

Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero (2004): Diskurssinanalyysin aakkoset. Tampere. Vastapaino.

Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero (1999): Diskurssianalyysi liikkeessä. Tampere. Vastapaino.

Kellner, Douglas (2003): 9/11, Spectacles of Terror and Media Manipulation. Routledge. Critical Discourse Studies, Volume 1, 2004, 41 – 64.

Lewis, Bernard (1990): The Roots of Muslim Rage. The Atlantic, September 1990. Washington D.C.

Lounasmeri, Lotta (2010): Kansallisen konsensuskulttuurin jäljillä. Helsinki. Yliopistopaino.

Maasilta, Mari & Rahkonen, Juho & Raittila, Pentti (2008): Islam suomalaisessa joukkoviestinnässä. Tampereen yliopiston julkaisuja-sarja. Tampere. City Offset Oy.

Männistö, Anssi (2002): Islam ja länsi globaalin viestinnän murrosvaiheessa. Tiedotustutkimus 4/2002. Vammalan Kirjapaino Oy

Normio, Laura (2007): Helsingin Sanomien ja Aamulehden suhtautuminen syyskuun 11. päivän terrori-iskuihin ja Beslanin koulukaappaukseen. Tampereen Yliopisto. Kansainvälisen politiikan pro gradu- tutkielma.

Näre, Sari (toim.), (1999): Tunteiden sosiologiaa 1, Elämyksiä ja läheisyyttä. Helsinki. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Pietikäinen, Sari & Mäntynen, Anne (2009): Kurssi kohti diskurssia. Tampere. Vastapaino

Reynolds, Amy & Barnett, Brooke (2003): America Under Attack: CNN's Verbal and Visual Framing of September 11th. New York. Praeger.

Ruotsila, Markku (2008): Yhdysvaltain kristillinen oikeisto. Helsinki. Gaudeamus Helsinki University Press.

Said, Edward (1978): Orientalism. Lontoo. Penguin Books.

Said, Edward (1980): The Question of Palestine. New York. Routledge & Kegan Paul.

Said, Edward (1981): Covering Islam: How the media and the experts determine how we see the rest of the world. New York. Vintage Books.

Uskali, Turo (toim.), (2001): Mediatesti. Syyskuun yhdestoista. Saarijärvi. Gummerus Kirjapaino.

Sanomalehtiaineisto

Helsingin Sanomat

- "New York palasi surun päivään"* (11.9.2011)
- "Kymmenen vuotta totuuden perässä"* (11.9.2011)
- "Suomea ei uhkaa terrori vaan eristäytyminen"* (11.9.2011)
- "Uudelle sukupolvelle sortuvia torneja ei ole"* (11.9.2011)
- "Lento AY005"* (11.9.2011)
- "Syyskuun 11. päivä muutti myös Suomea ja suomalaisia"* (10.9.2011)
- "Suomi aikoo kokeilla nestekiellon purkua"* (10.9.2011)

Aamulehti

- "Alussa oli kaunis päivä"* (11.9.2011)
- "Suurin putoaja"* (11.9.2011)
- "Pahan päivä"* (11.9.2011)
- "Sopivasti syylliset"* (11.9.2011)
- "Jäljelle jäi pelko"* (11.9.2011)
- "Seuraava isku tehdään tietoverkkoihin"* (11.9.2011)
- "Murheellinen uusi normaali"* (11.9.2011)
- "WTC-isku kytki Suomen puolustuspolitiikan USA:n terrorisminvastaiseen sotaan"* (24.8.2011)

Ilkka

- "Terrorismi ei maailmasta sotien lopu"* (11.9.2011)
- "Hirveät tapahtumat maailmalla herättävät aina muistot"* (11.9.2011)
- "Terrori-iskun unohtaminen ei onnistu"* (11.9.2011)
- "Mikä muuttui iskujen jälkeen?"* (11.9.2011)
- "Aita rajaa vaaranpaikat"* (11.9.2011)
- "Salaliittoteoriat kukoistavat"* (11.9.2011)
- "Maailma ehkä vain tuntuisi turvallisemmalta"* (11.9.2011)
- "WTC-iski hämmensi ja herätti pelkoa"* (11.9.2011)

Ilta-Sanomat

- "Al-Qaida epäonnistui ja muutti maailmaa"* (11.9.2011)
- "Vain ääni nauhalla jäi elämään"* (18.8.2011)
- "Missä he olivat, kun..."* (18.8.2011)
- "Minua pelottaa"* (18.8.2011)
- "Tekstiviestistä se alkoi"* (18.8.2011)
- "Lentokone on iskeytynyt mun työpaikkaan!"* (18.8.2011)
- "Pako kohti elämää"* (18.8.2011)
- "Toinen helvetti"* (18.8.2011)
- "Palomies numero 344"* (18.8.2011)
- "Kaikkien aikojen salajuoni"* (18.8.2011)
- "Amerikka on hyökkäyksen kohteena"* (18.8.2011)
- "Auttajasta tuli ikuinen ystävä"* (18.8.2011)
- "9 salaliittoteoriaa ja 11 outoa juttua"* (18.8.2011)

Suomen Kuvalehti

”Eräs syyskuun päivä” (9.9.2011)

”Jotain on muuttunut” (9.9.2011)

”Jokin on osunut torniin” (9.9.2011)